

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Marie PUČEROVÁ

Moderní architektura ve Slaném

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Vladimír Czumalo, CSc.

Praha 2023

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 28. listopadu 2022

Marie Pučerová

Bibliografická citace

Moderní architektura ve Slaném [rukopis]: Diplomová práce / Marie Pučerová; vedoucí práce: PhDr. Vladimír Czumalo, CSc. – Praha, 2023. – 162 s.

Anotace

Diplomantka zpracuje uměleckohistorickou monografii architektury 1. poloviny 20. století ve Slaném. Nejprve stručně nastíní urbanistický a architektonický vývoj města od jeho počátků do konce osmnáctého století a podrobněji ve století devatenáctém. Tato část práce by měla vyústit ve stanovení souhrnných charakteristik města a identifikaci těch, které mohly pozitivně i negativně determinovat vstup moderní architektury do historického prostředí. Jádrem práce pak vytváří kapitoly o období let 1900–1918 a 1918–1950, postavené na analýze a interpretaci vybraných staveb. Diplomantka při tom bude sledovat, jaké obsahy a ambice město s moderní architekturou spojovalo a jaké formy na sebe bral svár tradice a modernity. Pokusí se při tom nalézt i takové aspekty vztahů architektury malého města a centra, které je možno zobecnit pro celé české prostředí v daném období. Prostřednictvím rekonstrukce meziválečné stavební činnosti slánských architektů a stavitelů na jedné a stavebníků na druhé straně ukáže vývoj lokální stavební kultury a umožní-li to prameny, přiblíží i dobové postoje veřejnosti k moderní architektuře. Součástí práce bude obrazová dokumentace analyzovaných staveb a prostorových struktur.

Klíčová slova

architektura 20. století, urbanismus, moderní architektura na malém městě, Slaný

Abstract

The author of diploma thesis will compile an art-historical monography of an architecture of the first half of the 20th century in town called Slaný. Firstly, she briefly outlines the urban and architectural development of the town from its beginnings to the end of the 18th century and more specifically in the 19th century. This part of the thesis should result in defining the overall architectural characteristics of the town and

identifying those that could positively and negatively determine the entry of modern architecture into the historical environment. The core part of the thesis will be devoted to the analysis and interpretation of selected buildings from the period between 1900 and 1950. The author will observe by which contents and ambitions was the city connected with modern architecture and what forms the battle between tradition and modernity resulted in. As well, she will attempt to find such architectural aspects between smaller town and center, that could be generalized for the entire Czech environment during the stated period. Through the reconstruction of the interwar construction activity of local architects and builders on the one hand and developers on the other hand the author will show the development of local building culture, and if the historical sources allow it, she will outline the public attitudes to modern architecture in that time. The thesis will be accompanied by the picture materials of analysed buildings and spatial structures.

Keywords

architecture 20th century architecture, urbanism, modern architecture in small town, Slaný

Počet znaků (včetně mezer): 193 608

Obsah

1.	Úvod	7
2.	Kritický přehled dosavadní odborné literatury	7
3.	Město Slaný, urbanistický a architektonický vývoj do konce 18. století.....	10
3.1	Počátky osídlení lokality	10
3.2	Královské město Slaný	12
3.3	Historické jádro města a jeho fortifikace.....	14
3.4	Hospodářství a město za hradbami	19
3.5	Třicetiletá válka, Slaný jako poddanské město	21
3.6	Druhá polovina 17. století	23
3.7	Hostinec na náměstí, panský dům a pivovar	27
4.	Proměny města a jeho architektury v 19. století.....	30
4.1	Historické proměny	30
4.2	Město Slaný v 19. století.....	31
4.3	Průmysl ve Slaném.....	34
4.4	Nádraží, Nádražní třída (Wilsonova ulice)	39
4.5	Zdravotnické a sociální stavby	46
4.6	Školy.....	48
4.7	Sokolovna.....	49
4.8	Církevní stavby.....	50
4.9	Rudolf Štech.....	51
5.	Město a jeho architektura v období 1900–1918.....	54
5.1	Úvod.....	54
5.2	Průmysl před 1. světovou válkou.....	54
5.3	Významné stavby.....	56
5.4	Nová městská čtvrť Na Skalkách.....	61
5.5	První světová válka	61
6.	Město a jeho architektura v období 1918–1950.....	62
6.1	Meziválečná architektura	63
6.2	Druhá světová válka.....	82
6.3	Město v letech 1946–1950	89
7.	Půlstoletí slánské stavební kultury: místní architekti, stavitelé a stavebníci, architektura a její publikum, tradice a modernita, centrum a periferie	90
7.1	Štechové ve Slaném.....	90

7.2	Vedení města	91
7.3	Slavní a zapomenutí stavitelé	94
8.	Závěr: moderní architektura v malém českém městě	97
9.	Obrazová příloha	99
10.	Seznam vyobrazení	145
11.	Příloha	150
11.1	Purkmistři a starostové města Slaný v letech 1850–1950	150
12.	Seznam použitých pramenů a literatury	151

1. Úvod

Předpokladem této diplomové práce je poskytnout přehled architektonického vývoje města Slaný od jeho počátků do roku 1950, přičemž sledování urbanisticko-historických proměn do konce 18. století, by mělo pomoci k pochopení lokální situace. Podrobnější zkoumání kulturního rozvoje v 19. století, nám již odhalí, do jakého prostředí bude moderní architektura vstupovat. Uváděním jednotlivých etap stavebního vývoje do historického kontextu doby, může zjednodušit dobovou charakteristiku malého města. Interpretace zvolených staveb prozradí, do jaké míry mohli místní architekturu ovlivňovat stavebníci. Pravděpodobně i v historii tohoto města figurovali výrazní kulturní mecenáši, jako podporovatelé nové architektury. Větší pozornost bychom ale měli věnovat slánským architektům a stavitelům, případně těm, kteří ve Slaném působili a proč. Práce v neposlední řadě poskytne prostor opomíjeným stavebním památkám, z nichž některé mnoho let vyžadují rekonstrukci, které se jim nedostává. Snahou je ukázat vývoj moderní architektury na příkladu malého města Slaný.

2. Kritický přehled dosavadní odborné literatury

Díky tomu, že historie města Slaný sahá až do 11. století a od počátku 14. století se řadilo mezi města královská, rozvíjela se zde slibně umělecká kultura i její povědomí. Kontinuitu však narušily politicko-historické události, které zmítaly městem zhruba od 15. do 17. století. Prvním pramenem popisujícím události týkající se historie města, z nichž můžeme čerpat také informace o stavebním vývoji, je historický *Kalendář*, líčícího důležité události z 20. a 30. let 17. století ve Slaném i na Slánsku, který sepsal místní kronikář Daniel Vepřek. Jan Bohuslav Miltner *Kalendář* uspořádal a v roce 1883 nechal nově vytisknout pod názvem *Kalendář historický Daniela Vepřka, měštěnána Slánského*. Z roku 1880 se dochovaly *Svity: pamětní list Slanska a okolí: 5. září 1880*, v němž jsou krátké texty lokálních literátů, a především kresby zachycující dobové či historické stavby. Zásadním dílem je publikace Josefa Laciny *Paměti královského města Slané. Díl I. Za svobody i v porobě*, vydaná roku 1885, v níž autor shrnuje historii města od jeho počátků až do roku 1650. S obdivuhodnou pečlivostí uvádí čísla popisná jednotlivých staveb, jména majitelů domů, osob činných v politice

i vzdělanců, kteří zde působili. Slaný neunikl pozornosti Augusta Sedláčka, v jehož osmém díle *Hradů, zámků a tvrzí Království Českého* zmiňuje několik slánských pamětihodností. V roce 1900 vyšla útlá publikace *Slaný a okolí*, kterou sestavil místní JUDr. Albert Maysl pro účely „Časopisu turistů“, jemuž měla sloužit jako doprovodný průvodce. Najdeme v ní stručný však praktický popis staveb, jež bychom ve městě mohli spatřit. Odbornějšího charakteru je *Soupisu památek historických a uměleckých v politickém okresu Slanském*, který roku 1904 vydal Ferdinand Velc, jenž se zabýval památkovou péčí na Slánsku. V publikaci však můžeme narazit na informace, které vycházejí spíše z nepodloženého úsudku autora. Přesto je jeho detailní popis architektury a uměleckých předmětů velmi přínosný. Církevní památky regionu dokládá publikace Antonína Podlahy z roku 1913 *Posvátná místa království českého. Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterův i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v království Českém. Díl VII. Vikariát Slanský*. Kniha je vhodným pramenem pro badatele v oblasti církevních památek, o městě Slaný však nepřináší zásadní sdělení. Z díla Josefa Laciny vychází publikace Karla Kazdy *Slaný po stránce historické (město a jeho kraj)* zaměřená na historické události, kterými čtenáře provází až do „vzkříšení státního“. Muzejní pracovník, spisovatel a archivář Jindřich Hulínský po sobě zanechal mnoho statí o památkách ve Slaném. Roku 1928 vyšla publikace *Město Slaný, jeho kraj a památnosti. Monografie města i okresu*, z níž jistě dodnes vychází řada historiků píšící o Slaném. Hulínský se kromě historie věnuje výtvarným památkám, architektuře, významným osobnostem a uvádí také „Adresář všech majitelů domů ve Slaném“. Pedagog a spisovatel, který se svými dramatickými díly proslavil za hranicemi regionu, Václav Štech, přispíval fejetony do *Národních listů*, které od září 1935 do května 1936 vystříhoval Aleš Čížek. Fejetony byly přepsány, revidovány a roku 2010 vyšly v knižní podobě pod názvem *Přes ostatné dráty (Paměti českého tvrdohlavce)*. V pamětech Václava Štecha je možné dohledat propojení rodinných svazků stavitelů – Štechů. Do *Ročenky městské spořitelny ve Slaném*, vydané roku 1938 nákladem Karla Čížka, přispěl svým textem o historii města Slaný například historik Zdeněk Wirth. Pro zasazení města do širšího povědomí o regionálních památkách je vhodná publikace *Slánsko v Baarových spisech. Regionalistické motivy v díle Baarově*, kterou vydal Josef C. Kebrle, jenž uspořádal texty Jindřicha Šimona Baara, vzdělaného kněze působícího v nedalekých Klobukách. Drobná publikace Jaroslava Pavelky z roku 1941 s výstižným názvem *Slaný*, vyšla jako čtyřicátý první svazek „Pokladů národního umění“ a je zaměřena především na církevní barokní památky,

přičemž autor čerpá z již zmíněných publikací. V letech 1939–1940 ve Slaném vyšlo několik brožur doprovázející výstavu „Lepší Slaný“. Podílela se na ní řada významných odborníků z různých oborů, jejichž počín dosud nebyl dostatečně oceněn. Během 60. let publikuje své paměti Václav Vilém Štech, v nichž vzpomíná také na své rodné město Slaný. V roce 1988 vyšla drobná publikace mapující barokní umění ve Slaném. Autor Vladimír Příbyl věnuje detailní pohled i dosud přehlíženým barokním památkám, publikace je tudíž přínosným základem zkoumání baroka ve Slaném.

Významným zdrojem odborných znalostí slánské architektury, historie a kultury je periodikum *Slánský obzor, věstník Musejního a literárního spolku Palacký ve Slaném*, které začalo vycházet roku 1899 díky iniciativě Václava Štecha, a vychází dodnes. Autoři přispívající do Slánského obzoru se věnovali soudobým tématům a reflektovali také historické události. V průběhu desítek let se vyvíjela česká jazykověda, a proto můžeme v dobových publikacích, ročenkách i novinových člancích nacházet různé pravopisné úpravy jednotlivých slov či místních názvů. Pro potřeby diplomové práce jsou tyto názvy sjednoceny dle pravidel současného českého pravopisu (například: restaurace U Plovárny, městská čtvrť Na Skalkách nebo hotel U Bílého beránka).

Kniha o Slaném z roku 1994 je dosud nejobsáhlejší publikací zahrnující historii, kulturu, hospodářství a politiku města. Autoři Zora Dvořáková, Jana Krotilová, Karel Křesadlo, Václav Moucha, Vladimír Příbyl a Jan Šťovíček sestavili na základě historických pramenů a dobových vědeckých poznatků zásadní dílo týkající se Slaného, doplněné obrazovým materiálem. Slánský rodák, historik a doktor filozofie Josef Žemlička spolu s dalšími autory uspořádal *Historický atlas měst České republiky, svazek č. 6: Slaný*, jenž obsahuje zejména historické mapy. Odborný text na osmi listech seznamuje badatele se základními dějinnými fakty. Šestý díl obsáhlé řady Karla Kuči, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, představuje důležitý a podrobný příspěvek v odborné literatuře o Slaném.

Historii města se věnuje spisovatel Libor Dobner, jehož zásluhou byly znovu vydány *Legendy ze Slaného i ze Slánska* sepsané Jindřichem Hulínským. Svými publikacemi navazuje Libor Dobner na dílo slánských archivářů Josefa Laciny a Jindřicha Hulínského. Autor však zřídka uvádí prameny, z nichž čerpal, proto je nutné při badatelské činnosti informace z publikací (například *Slaný: kapitoly z historie královského města a okolí díl 1. a 2.*) vždy ověřovat. Vladimír Příbyl se podílel na řadě

článků, výstavních katalogů či publikací o slánském regionu, spolu s Ivanou Hušákovou významně přispěli svou badatelkou a archivní prací ke kulturně historickému rozvoji města (například *Slaný*, 2011). Přínosné jsou také odborné příspěvky publikované ve *Slánské radnici*. Obsah pravidelných „Slánských rozhovorů“ na různá témata, vycházejí vždy zpětně v tištěné podobě. Ve Slaném dále vychází *Sborníky příspěvků z historické konference*. Posledně zmiňované tisky dokládají dlouhodobý zájem odborné i laické veřejnosti o historii města. Důležité jsou také výstavy pořádané Vlastivědným muzeem ve Slaném. Publikace *Královské město Slaný na pozadí historie* autora Vladimíra Kubánka podrobně a chronologicky mapují slánské události a jsou zaměřeny především na vojensko-historické souvislosti. Jednou z nejnovějších publikací věnovaných městu je kniha Jana J. Bráda *Život pod vulkánem* z roku 2020, v níž se autor zabývá historií oblasti pod Slánskou horou na Pražském předměstí.

3. Město Slaný, urbanistický a architektonický vývoj do konce 18. století

3.1 Počátky osídlení lokality

Město Slaný se rozkládá asi 30 kilometrů severozápadně od Prahy. Na východní části města se nachází Slánská hora, která je sopečného původu a od roku 1998 je zařazena mezi přírodní památky. Městem protéká Červený potok, do něhož v jižní části města přitéká potok Šternberský. Počátky města Slaný sahají hluboko do období pravěku, jak nám dokládají archeologické nálezy sídlišť, pohřebišť a výrobků, které po sobě člověk zanechal. Mnoho těchto důkazů působení člověka bylo objeveno v okolí Slánské hory, městské dominanty, jež utváří panorama kraje dodnes. Četnost nálezů na ploše mezi Slánskou horou a Červeným potokem, spadajících do různých období a kultur od časů pravěku až do raného středověku, vypovídá o úrodnosti a strategické výhodě tohoto místa. Známé jsou například nálezy slovanského období či doby hradištní, badatelům se podařilo prozkoumat několik polozemnic, dvorů a jiných objektů.¹ S městem Slaný je neodmyslitelně spojena legenda, která se váže ke vzniku jména města i hory. Pod ní totiž měl vyvěrat slaný pramen. Václav Hájek z Libočan (konec 15. století–1553) ve své

---

¹ FRANKOVÁ/SEMOTANOVÁ/ŽEMLIČKA 1998, 1

kronice uvádí, že tento pramen objevil v roce 750 služebník knížete Nezamysla², a díky tomu zde mělo být založeno město a solivar.³ Několik rozborů v pozdějších dobách sice potvrdilo, že pramen sůl neobsahuje, avšak místu se tehdy začalo místu říkat „Na slaném“ (Nazlanem).⁴

V průběhu 11. století se osada začala mírně rozrůstat, jistě díky tomu, že stála na obchodní a vojenské trase vedoucí z pražské oblasti směrem do Saska. V následujícím století zde již vzniklo tržiště, které se soustředilo pod Slánskou horou u brodu Červeného potoka. Ke kulturnímu rozvoji osady přispěli benediktini z kláštera Ostrov u Davle, do jejichž vlastnictví se částečně dostala během 30. let 12. století. Benediktini (podle některých pramenů šlechtic Mladota⁵) zde zřídili kostel sv. Gotharda, původně malou jednolodní románskou stavbu, která byla zasvěcena jednomu z představitelů benediktinské reformy.⁶ K roku 1137 se uvádí založení probošství při bazilice sv. Gotharda, s největší pravděpodobností šlo o románskou trojlodní baziliku.⁷ Slánská osada se díky obchodu a zemědělství proměnila v místní významné středisko. První historicky doložená zpráva pochází z roku 1262, kdy je v privilegii krále Přemysla Otakara II. (1233–1278) jmenováno Slaný mezi významnými osadami, jež mají odvádět klášteru sv. Jiří na Pražském hradě devátý díl z tržních poplatků. Toto privilegium bylo potvrzeno podruhé 16. října 1271.⁸ Ze 13. století se bohužel nedochovaly téměř žádné zprávy o sídelním vývoji města. Lze však předpokládat, že hlavní středisko leželo mezi dvěma vršky, po jedné straně kopec s dominantou kostelíka sv. Gotharda, který stál v místě chóru dnešního kostela, a po straně druhé nynější Slánská hora.

Slaný rostlo významem i rozlohou. Přibývalo zde obyvatel a v jeho okolí vznikaly nové obce. Mezi královská města se Slaný zařadil až na počátku 14. století, pravděpodobně

---

² DALIMIL/FLAJŠHANS 1920, 36: Bájny syn knížete Přemysla Oráče a kněžny Libuše.

³ HÁJEK Z LIBOČAN 1918, 168

⁴ FRANKOVÁ/SEMOTANOVÁ/ŽEMLIČKA 1998, 1: Tuto problematiku ovšem znovu otevřel ve 20. století geologický průzkum, provedený v souvislosti s chystanou těžbou uhlí, který existenci podzemních slaných vod naopak potvrdil. Je tedy otázkou, zda je člověk v minulosti opravdu nemohl využívat.

⁵ VELC 1904, 211

⁶ VRÁNA A KOL. 2009, 193: Biskup z 11. století. Ve dvaceti letech vstoupil do benediktinského kláštera v Niederaltaichu, později působil v dalších kláštřích v jižním Německu, v Bavorsku. Uplatňoval reformu benediktinských bavorských kláštřů podle vzoru clunyjské reformy, nazvané podle kláštera Cluny ve Francii. Nechal vystavět na třicet nových kostelů, zřizoval mnohé školy. Svatý biskup zemřel 4. května 1038 a necelý rok poté byl prohlášen světcem a stal se prvním bavorským svatým. Úcta k němu se rychle rozšířila v Bavorsku a přilehlých oblastech.

⁷ CHOTĚBOR/PŘIBYL/SOMMER 2007, 5

⁸ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 43

mezi lety 1300 až 1305 výnosem krále Václava II. (1271–1305).⁹ Od té doby se začalo město přetvářet do své středověké podoby, kterou je možné vyčíst i ze současné zástavby náměstí a jeho nejbližšího okolí.

3.2 Královské město Slaný

Ve 14. a 15. století zastávalo královské město Slaný funkci správního centra kraje. Slánský kraj sahal na severu až k obci Doksany, na západ přes Roudnici nad Labem, Vrbno, Roztoky, Břevnov a Hlubočepy, k jižnímu cípu, kde leží Rudná a Vysoký Újezd, odtud na východ kolem obce Doksy ke Kalivodům a Brlohu u Loun. [1] Jednalo se tedy o poměrně rozsáhlou oblast a lze se domnívat, že Slaný mělo významnou geopolitickou roli. Královské město Slaný má od první poloviny 14. století ve svém znaku erb českého krále včetně helmy a klenotu orlích křídel se zlatými lístky, doplněný postavou malého chlapce. Zřejmě šlo o štítonoše, který však ve slánském erbu zůstal pro odlišení od jiných královských měst.¹⁰ Znak města se dochoval na pečetidle z první poloviny 14. století a také z původní výzdoby zrušené Pražské brány, která pochází asi z 15. století.¹¹ [2] Město získalo obvyklá privilegia, která umožňovala jeho právní i hospodářský rozvoj. V roce 1378 císař Karel IV. (1316–1378) připojil k městu okolní pastviny a udělil mu právo mílové. Vznikla zde soustava rybníků podél Červeného potoka a na svazích Slánské hory se zakládaly vinice.¹² Obchodu, řemeslům i zemědělství se dařilo, obyvatel přibývalo a místní měšťané získávali stále více privilegií a majetku.

Hlavním zdejším střediskem zůstával především kostel sv. Gotharda, který brzy kapacitně nestačil a ve druhé polovině 13. století byl přestavěn do raně gotického trojlodního chrámu s předsunutým kněžištěm.¹³ Kostel byl roku 1371 zasažen požárem,

---

⁹ LACINA 1885, 12

¹⁰ HUŠÁKOVÁ/PŘIBYL 2011, 7: K postavě chlapce se váže také legenda: „... jak král Václav IV. přijíždí do města, jak všichni jej před radničním domem ozdobeným chvojím a kvítím vítají, přičemž si vzpomene na žádost Slánských o polepšení znaku, ...a tu k svému uleknutí, pak nemalému obveselení spatřil Valentina Hotmarovic, jenž vyzov se ze střeveců a vydrápav se po lepšení, na kterém byla chvoj upevněna, nad bránu, sedl si na horní okraj štítu a namáhal se, aby z něho utrl kolčí helm, o němž byl slyšel, že bude králem změněn za helm otevřený... Král s ostrým úsměvem obrátil se k primasovi a oznámil mu,... že přidává Valentina městu do erbu...“

¹¹ FRANKOVÁ/SEMOTANOVÁ/ŽEMLIČKA 1998, 2

¹² HUŠÁKOVÁ/PŘIBYL 2011, 11

¹³ DOBNER 2016, 159

a později byl dobyt a spálen husity (1425).¹⁴ Do složitého stavebního vývoje kostela spadají četné přestavby, respektováno bylo románské zdivo i gotické jádro. Zvýšení hlavní lodi spadá do druhé poloviny 15. století a sakristie byla dokončena roku 1520.¹⁵ Další úpravy kostela probíhaly také v 17. a 18. století, nejvýznamnější rekonstrukce kostela se však odehrála v letech 1874 a 1890 architektem Rudolfem Štechem (1858–1908). Při kostele ležel rozlohou velice skromný hřbitov a kostnice, a to až do roku 1818, kdy byly pozůstatky převezeny na nově založený hřbitov. Lze usuzovat, že chudší obyvatelé města byli pochováváni u kostelíku sv. Vavřince za hradbami, stejně tak jako provinilci, kteří byli popraveni či oběšeni na náměstí.¹⁶ Z vnější strany pětibokého závěru kostela sv. Gotharda se dochovaly náhrobky z červeného mramoru, z nichž jeden je ozdoben erbem s kráčejiícím kohoutem a nápisem.¹⁷ [3] Druhý epitaf z roku 1585 patří rodině Daměšů a najdeme ho na východní straně presbyteria. Severní boční loď kostela je osazena reliéfem se znakem města. Ačkoli se nedochoval v dobrém stavu, můžeme si všimnout, že erb je zrcadlově obrácen. [4]

Ostrovští benediktini, kteří ve městě působili, měli u kostela sv. Gotharda vystavěných několik cel, o jejichž podobě mnoho nevíme. Na konci 13. století cely byly přetransformovány do větší správní budovy – probošství, které bylo s kostelem spojeno „krytou pavláčkou“, která vedla z prvního poschodí probošství na chrámovou kruchtu, více o podobě stavby není známo.¹⁸ V budově probošství se benediktini věnovali nejen církevní činnosti, ale také správě hospodářských osad v okolí města, což jim skýtalo obživu.

Za hradbami pod Slánskou horou stál jednolodní kostelík sv. Vavřince, který byl o něco mladší než kostel sv. Gotharda. Roku 1359 byl při této drobné stavbě založen měšťankou Kateřinou Michkovou špitál.¹⁹ Špitál určený pro staré chudé lidi měl obytné světnice v přízemí, ze kterých se mohlo vejít do kostela, a světnice v patře, z nichž se

---

¹⁴ KUČA 2004, 656

¹⁵ CHOTĚBOR/PŘIBYL/SOMMER 2007, 21

¹⁶ LACINA 1885, 57

¹⁷ VROZENYM PANU FRIDRICHOWI Z SSIMBERKA MAZIELV MILEMV A JANOWI Z SSIBERKA SYNU SWEMV ANNA NOWODOMSKA TOTO EPITAPHIVM Z LASKY NA PAMATKV GICH S MISTREM ERHARTEM MANZELEM SWYM POSTAWITI DALA LETHA PANIE M. D. LXXXIIII MENSE MARTIO („Urozenému panu Fridrichovi z Šimberka, manželu milému a Janovi z Šimberka, synu svému, Anna Novodomská toto epitafium z lásky na památku jich s mistrem Erhartem, manželem svým, postaviti dala leta páně MDLXXXIIII, mense martio“ /1584 měsíce březnu/)

¹⁸ VELC 1904, 227

¹⁹ EMLER 1870, 518: „Buzko de Zielewicz vendidit hospitali in Slana ...“

vcházelo přímo na kůr kostela. V polovině 17. století se stav obou budov zhoršil. Areál špitálu s kostelem se stal majetkem Martiniců, kteří jej zanedbávali, přestaly se zde sloužit mše, špitál byl opuštěn a spolu s kostelem postupně zchátral. Po několika pokusech o obnovu kostel sv. Vavřince v polovině 19. století definitivně zanikl. Jeho podobu známe díky obrazu Franze Prokopa z roku 1838 [5] Do průčelí domu (čp. 357), který stojí na jeho místě, je vsazen fragment ostění portálu kostela. [6]

3.3 Historické jádro města a jeho fortifikace

3.3.1 Hradby a brány

Historické jádro města má tvar nepravidelného pětiúhelníku a umístění kostela sv. Gotharda je v jeho protaženém východním cípu. Hlavní cesta původní obchodnické stezky zůstala prakticky zachována, jedná se o dnešní ulice Vinařického a Husovu, vedoucí podél náměstí. Kolem cesty se shromažďoval veškerý společenský život, konaly se zde trhy a od konce 14. století si zde nejbohatší měšťané stavěli první gotické domy. Rozložení dalších ulic kopírovalo obvod města a podél náměstí a jeho okolí se zakládaly parcely domů téměř pravidelně. Na jihu však vznikl nepravidelný plácek nazvaný Kozí, dnešní Komenského náměstí. Následovala výstavba městských hradeb, při které byl chrám sv. Gotharda začleněn dovnitř města a díky své poloze se stal prakticky součástí opevnění. [7]

Kamenná hradební zeď nesla věže a kolem ní byl zbudován příkop s obranným valem. Na hlavních cestách stály tři brány a jedna fortna. Směrem k Praze to byla Pražská brána, na sever vedla Velvarská brána, k severozápadu Lounská brána, a k jihu fortna, později přestavěná a nazvaná jako Fortenská či Všeňlušická brána. Všechny byly později přestavovány během pozdní gotiky a v období renesance. Dodnes se dochovala pouze jedna – Velvarská brána. Kolem bran se rozkládala čtyři předměstí, nazývaná vždy podle městské brány, tedy předměstí Pražské, Velvarské, Lounské a Všeňlušské, které vzniklo z původní vsi Všeňlušice²⁰ a v průběhu 16. století se nazývalo častěji jako Záfortenské předměstí.

Na počátku 15. století velmi prosperuje střední řemeslnická třída, reprezentovaná městskou radou. V jejím čele stál purkmistr, který začínal mít vliv srovnatelný se

---

²⁰ KUČA 2004, 652

samotným rychtářem. Měšťané nabývají bohatství i sebevědomí a počíná v nich klíčit nesouhlas s působením místních benediktinů a s odváděním poplatků ve prospěch církve. Zřejmě již na konci roku 1419 vyhnali místní posledního ostrovského probošta a na slánskou faru přivedli kněží, kteří podávali pod obojím způsobem.²¹ Husitské hnutí spojilo dohromady města Louny, Žatec a Slaný, která se podporovala, společně podnikala také vojenská tažení během husitské revoluce a zapojila do bojů proti katolickým vojskům krále Zikmunda (1368–1437). Husité nazývali Žatec svým sluncem, Louny měsícem a Slaný hvězdou, která od té doby zdobila radniční věž.²² V roce 1425 byl však usilovný vzdor husitských vojsk ve Slaném poražen a město zpustošeno. Vítězné vojsko nahnalo do masných krámů na náměstí rychtáře, konšele, faráře a některé měšťany a dům zapálili. V dlažbě náměstí jsou patrné kříže, které tuto tragickou událost připomínají. Obyvatelé města i noví rychtáři se již nebouřili, i když zůstávali nakloněni husitství. Ničivé požáry a husitská revoluce na dlouho ovlivnily slibný rozvoj města. Několikrát musel být obnovován kostel sv. Gotharda, ve druhé polovině 15. století probíhala rozsáhlá výstavba města a především městské fortifikace. Podle Willenbergových (Jan Willenberg 1571–1613) vyobrazení byla zesilována hradební zeď pravidelným vkládáním hranolových věží. [8] Parkánová předsunutá zeď nad příkopem byla posílena několika nižšími baštami, z nichž některé byly i zastřešené.

V letech 1450–1471 byla vystavěna Pražská brána s barbakanem, doplněna sochařskou a heraldickou výzdobou. [9] Osazena byla sochou krále Jiřího z Poděbrad (1420–1471), který byl vnímán jako „král husitů“ a slánští obyvatelé mu byli velice oddaní.²³ Vjezd do brány tvořil kamenný jednoobloukový most.²⁴ Podobu brány známe z Willenbergovy veduty nebo z obrazu Karla Würbse z roku 1855 [10], případně z digitalizované 3D rekonstrukce [11], kterou vypracovalo město Slaný ve spolupráci s Archeologickým ústavem AV ČR, Praha, v. v. i., a Vlastivědným muzeem.²⁵ Bránu tvořila hranolová průjezdní věž s vysokou sedlovou střechou.²⁶ Před bránou se rozkládal zděný barbakan, nahoře ukončený hrázděným podsebitím, na jehož vrcholu se rozkládalo asi deset štíhlých kuželovitých věžiček. Ze všech čtyř městských bran působila ta Pražská nejvíce

²¹ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 47

²² KAZDA 1920, 13

²³ ČORNEJ 2014, 566

²⁴ VELC 1904, 216

²⁵ <https://www.infoslany.cz/virtualni-pruvodce-po-stredovekem-opevneni-kralovskeho-mesta-slany/d-1102>, vyhledáno: 1. 11. 2022

²⁶ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 52

mohutně a reprezentativně. Velvarská brána byla nově zbudována v letech 1462–1463. Protože původní brána a přilehlé předměstí byly zničeny požárem, bylo jednodušší ji znovu postavit. Použito bylo lomové zdivo s armovanými nárožními a zakončena byla vysokou jehlancovitou střechou.²⁷ Severní strana věže byla ozdobena znaky a symboly místních cechů. [12] Lounská brána stála ve středu západní části hradeb, po roce 1565 byla přestavěna. [13] Získala vyšší věž s jehlancovitým krovem, ozdobena byla cimbuřím a věžičkami v rozích.²⁸ Věže brány Velvarské a brány Lounské byly opatřeny menší sousedící věží, která střežila ohyby hradeb a zvyšovala obranu vstupních bran města. Z tohoto období pocházejí také dochované fragmenty bašt. Jeden úsek bašty lemuje vršek s kostelem sv. Gotharda. [14] Bašta pokračovala k Fortenské bráně, podél dnešní Šultysovy ulice, ale její zdivo bylo pravděpodobně začleněno do nových domů. Další část městské bašty najdeme za dnešní budovou pošty, kde se zahradami táhne od bývalé židovské synagogy až k domu č. 942. Poslední část dochované bašty z původní fortifikace najdeme mezi Obecním domem a domem čp. 58. [15]

3.3.2 Nejstarší domy a radnice

Dům čp. 14 zvaný Modletický patří k nejstarším dochovaným domům ve Slaném. Jedná se o patrový dům s nárožním arkýřem. Fasádu domu směrem k proboštství (do dnešní Štechovy ulice) v samém středu zdobí kamenný portál, nad nímž je elipsovité výklenek se soškou sv. Jana Křtitele. [16] Jednalo se o hlavní vchod do budovy. Fasádu směrem k náměstí (k dnešní Vinařického ulici) zdobí renesanční kamenný portál, jehož svorník tvoří štítek s letopočtem 1578 a s monogramem *SW* na svislém dvouhrotém šípku. Architrávu nad obloukem dominuje socha sv. Jana Nepomuckého se dvěma anděly. [17] Tento dům původně patřil slánské rodině Antošů, která si jej předávala po několik generací. Monogram *SW* odkazuje na Václava Antoše, bakaláře, konšele a také rychtáře, který nechal dům takto přestavět. Vdova po Václavu Antošovi se znovu provdala za Viléma Modletického, jehož jméno od té doby dům nese. Budovy kolem náměstí mají středověký základ, avšak svou původní gotickou podobu ztratily v průběhu staletí nejen kvůli opravám a přestavbám, které s dobou přinášely nové nároky na bydlení.

---

²⁷ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 52

²⁸ VELC 1904, 218

Slaný totiž poznamenalo několik ničivých požárů, které zpomalovaly rozmach města.²⁹ Dne 10. května 1371 vypukl požár, když se konal trh na náměstí, kde bylo mnoho lidí z venkova. Podle kronikáře Beneše Krabice z Veitmile (?–1375) zde zahynulo na dva tisíce lidí, což je patrně přehnané, ale ztráty na životech i škody na majetku byly rozsáhlé. Tehdy na náměstí ještě nestála radnice, tu daroval městu císař Karel IV. v červnu roku 1378.

Radnice stojí stále na stejném místě, ale pozměnilo ji několik přestaveb v průběhu středověku i novověku. Původně jednopatrovou stavbu zdobil vysoký stupňovitý štít s okny a vysoká hranolovitá věž, která byla stejně vysoká jako nynější. Věž měla pavlač a cibulovitou střechu s makovicí, kterou zdobila pozlacená husitská hvězda.³⁰ Zajímavým prvkem radnice byl malovaný čtyřadvacetihodinový orloj, který připomínal orloj pražský.³¹ Podobu radnice i orloje známe díky Willenbergově vyobrazení Slaného. V přízemí radnice byla šatlava, kterou místní nazývali Dobeškou. První patro zabíral mazhaus, tedy zasedací síň pro purkmistra a radní města. Více o vnější podobě středověké radnice nevíme.

Nedaleko Kozího plácku se dochovala výzdoba měšťanského domu, který je v základu zřejmě stejně starý jako dům Modletický, prošel ale výraznou přestavbou v pozdějších dobách. Maňasovský dům zdobí původní gotické plastiky z 15. století. **[18]** Uprostřed tohoto jednopatrového domu je nad vraty reliéf mohutnějšího osedlaného koně. Ve výklenku mezi okny vlevo od něj je zobrazena postava ženy s vysokou, nahoru se rozšiřující čepicí, kolem hlavy jí spadají kadeře vlasů. Ruce má postava položeny volně na sukni. Ferdinand Velc (1864–1920) v *Soupisu památek historických a uměleckých v politickém okresu Slanském* uvádí, že sukň je patrně pokryta brněním.³² Napravo od reliéfu koně je ve výklenku mezi okny postava muže s širokou nabíranou sukni, sepjatou páskem. Na hlavě má kulatou čepici, z pod níž padají krátké rovné vlasy, a na tváři má knír. Ruce jsou v sepjatém gestu na prsou. Ferdinand Velc se domnívá, že se jedná o znázornění Libuše a Přemysla a dílo vzniklo v 15. nebo 16. století.³³ Středověký Slaný zřejmě neobývali žádní Židé, místní si střežili své obchodní zájmy. Král Jiří

---

²⁹ KUČA 2004, 656: „Požáry: 1371 (celé město, mnoho obětí), 1425 (táborsko-sirotčí vojsko), 1551, 1565, 1599 (68 domů), 1631 (Sasové), 1634 (zůstalo 42 obydlených domů), 1634, 1639, 1643 (Švédové, 51 domů)“

³⁰ DOBNER 2016, 165

³¹ VELC 1904, 223

³² VELC 1904, 268

³³ VELC 1904, 269

z Poděbrad udělil městu privilegium, podle kterého museli Židé při vstupu do města platit zvláštní mýto jednoho groše. Na základě tohoto rozhodnutí byla na Pražské bráně vyhotovena podobizna Žida s grošem v ruce.³⁴

Od konce 15. století začal do českého prostředí pronikat vliv renesančního umění a Slaný nebyl výjimkou. Vedle radnice stál dům s renesančním třípatrovým štítem. Také ostatní městské domy získávaly novou renesanční podobu, což nám opět dokládá Willenbergova veduta. Dochovalo se například nároží Modletického domu s trojbokým arkýřem na noze a již výše zmíněným portálem. Pozdější Nedvědovský dům (čp. 9) na nároží náměstí doplňuje také renesanční arkýř a portál zdobený ornamenty. [19] Nenápadně působící patro vysunuté na krakorcích u domu Hanžburského (č. 87) také spadá do toho období. [20] Ačkoli bylo město upravováno v novém renesančním duchu, pouze jeden dům na náměstí měl podloubí. Jednalo se o nárožní dům („U Vojnů“, čp. 134) ústící do dnešní Velvarské ulice, z něhož se dochovalo jen renesanční jádro.³⁵ Kvůli požárům a plnění města během třicetileté války bohužel naprostá většina renesančních prvků ze Slaného zmizela. V místech budovy bývalého piaristického gymnázia stály od roku 1569 nové masné krámy pronajímané řezníkům. Vedle radnice stojí pozdně gotický dům Ungelt, na kterém se dochovaly fragmenty oken a zkosený portál na fasádě ze 16. století. V tomto domě musel každý obchodník přijíždějící do města předložit své zboží a zaplatit za něj clo. Některé kupecké zboží se zde nechávalo složené i několik dní, proto měl dům prostory k uskladnění a průjezd do boční ulice. Ungelt byl později upraven barokně a v 19. století byl restaurován. [21]

Hlavním centrem městského života bylo již od počátků slánské náměstí neboli rynek, kterému dominovala radnice. Konaly se zde trhy, vykonávaly se zde hrdelní tresty nebo se ohlašovala důležitá oznámení, lidé se zde scházeli a pobíhala tu hospodářská zvířata měšťanů. Lze předpokládat, že náměstí bylo vydlážděné a uprostřed něj se nacházela kašna, která však nespolehlivě zadržovala vodu.³⁶ Josef Lacina (1850–1908) uvádí, že: „...předním šperkem (náměstí) byla veliká louž, u které roku 1572 na rozkaz podkomořího vystavěna solnice, o klenot pak tento starali se moudří a opatrní otcové města tak starostlivě, že ve strachu, aby snad nevyschla, dali do ni roku 1615 vésti troubami vodu z Hájů.“³⁷ Na Kozím rynku (dnešní Komenského náměstí) stála studna

³⁴ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 60

³⁵ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 58

³⁶ LACINA 1885, 120

³⁷ LACINA 1885, 120

s pitnou vodou, jež do ní byla vedena ze Záfortenského předměstí přes vodárenskou věž, která byla postavena v roce 1565 vedle obnovované Fortenské věže.³⁸ Josef Lacina uvádí: „Roku 1529 dne 18. června koupili purkmistr páni od urozeného vladyky Fridricha Smýkala z Libovice mlyniště pusté s věží u Všehluch se zástavou, vrbinou, loučkami dvěma s půlkem nad zástavou i s kašnou, která jest na rynku i s rúrami v též moci, jak Fridrich po otci držel, za 86 kop. Purkmistr páni postavili tu mlýn zvaný rúrní s vodárnou, která až posavad účelu svému slouží.“³⁹ [22] Tento stavební počín dokládá, že Slaný byl v 16. století progresivní a vyspělé město, které rozvíjelo kamennou výstavbu navzdory válečným útrapám nebo požárům, které zachvátily město i předměstí v letech 1551, 1565 či 1599 a při nichž bylo zničeno na 68 domů. Na město také těžce dopadly morové epidemie v letech 1520 a 1606–1607, během kterých zahynulo mnoho obyvatel.⁴⁰

3.4 Hospodářství a město za hradbami

Hradbami semknuté jádro Slaného již rozvíjejícímu se městu rozlohou nestačilo. Přílehlá předměstí byla také hustě osídlena a zčásti ohrazena. Koncem 16. století se do nich mohlo vcházet údajně až sedmi brankami. Roku 1596 zakoupil Slaný mlýn na Pražském předměstí (čp. 348), později Baňkův mlýn.⁴¹

Jedním z prvních honosných sídel, která vznikala na předměstí za hradbami, byl Stankovský dvůr. Měšťan Václav Hanžburský si jej nechal přestavět do podoby renesančního patrového domu s třípatrovou věží, označeného letopočtem 1617 (později Hemerkův dům čp. 390, 391).⁴² Mezi předměstími se rozprostíraly čtyři osady. *Ouvalka* mezi Pražským a Záfortenským, *Lehňov* mezi Záfortenským a Lounským, *Horka* na svahu nynějších Hájů a *Podhůří* mezi Velvarským a Pražským předměstím.⁴³ Za hradbami měli měšťané dvory, stodoly, zahrady, menší sady či jiné hospodářské budovy, a také, jak bylo zvykem, se zde nacházely řemeslnické provozy s rizikem požáru (kovárny apod.).

---

³⁸ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 58

³⁹ LACINA 1885, 24

⁴⁰ FRANKOVÁ/SEMOTANOVÁ/ŽEMLIČKA 1998, 4

⁴¹ LACINA 1885, 32

⁴² DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 59

⁴³ FRANKOVÁ/SEMOTANOVÁ/ŽEMLIČKA 1998, 4

Město se orientovalo na zemědělství, z něhož mělo největší zisky. Hlavním produktem, který se vyvážel, bylo pivo. Vařilo se v několika malých pivovarech a čepovalo se v přízemí mázhausů měšťanských domů. Na rohu náměstí stál hostinec Blovských, ve kterém se nabízelo ubytování i strava cizincům.⁴⁴ I víno se stáčelo z místních zdrojů. Vinice se rozkládaly na jižních stráních kolem města, například na Hájích či nad Ovčáry. Na těchto úrodných stráních se zakládaly také ovocné sady. Podstatnou část hospodaření tvořila potravinářská řemesla. Šlo především o řezníky, sladovníky, pekaře a pivovarníky. Pouze pivo však bylo exportní surovinou. Dále zde byli zastoupeni ševci, krejčí nebo kováři. Řemeslníci se sdružovali v ceších, které byly pod dozorem městské rady.⁴⁵ Asi čtyři kilometry jihozápadním směrem od města ležela obec Velká Kvíc, která se roku 1584 stala městským majetkem. Nacházel se zde dvůr a mlýn, ze kterých mělo město příjmy. O pár let později se k městu připojuje také ves Malá Kvíc a louka u Drnova, kde roku 1571 vzniká mlýn u Velkého rybníka.⁴⁶ K rozvoji města přispívá cihelna, která stála v hliništi na cestě ke Kvíci. Pálily se tu drahé cihly i střešní tašky, z jejichž prodeje město dobře profitovalo.⁴⁷

Návřší severně od města, v místech dnešního františkánského kláštera, se nazývalo Golgota a sloužilo jako popraviště. Společně s oběšenci zde byli pochováváni také ti, kdo byli popraveni „na stínadlech“ nad střelnici či nad „ptákem“.⁴⁸ Jelikož hřbitov při kostelu sv. Gotharda kapacitně nestačil a hřbitov při kostelíku sv. Vavřince měl nevýhodnou polohu⁴⁹ a byl v pozdějších letech zanedbáván, ustanovilo se pohřebiště na Golgotě jako místo pro založení nového městského hřbitova. Pohřbívalo se zde už před rokem 1570, ale zřízení a vysvěcení hřbitova proběhlo roku 1576.⁵⁰

Na Golgotě za hradbami na novém městském hřbitově najdeme nejstarší náhrobky z roku 1584. Patřily slánským měšťanům Jiřímu Balasovi a Bartoloměji Maňasovi. Autorem renesančních náhrobků je italský stavitel Jakub Maceta (Jacopo Mazzetti z Buštěhradu). Do hřbitovní zdi byly vestavěny niky, které jsou v nejstarší části hřbitova

---

⁴⁴ DOBNER/POŠTA 2015, 206

⁴⁵ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 61

⁴⁶ TROJAN 1937, 12

⁴⁷ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 57

⁴⁸ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 56: místo, kde se konaly střelecké závody

⁴⁹ LACINA 1885, 59: „*Poloha hřbitova toho byla však tuze nízká a povodeň nejednou způsobila tu rozličné škody. Tak roku 1627 dne 9. června strhla povodeň několik rybníků a voda přihnavši se ke špitálu mrtvá těla z hrobův na tamním hřbitově vynesla, zeď pak ohradní zvrátila, zvednuvši se od země na tři lokte.* (Daniel Vepřek: *Kalendář historický*)“

⁵⁰ LACINA 1885, 60

stále patrné. [23] Do těchto výklenků se vkládaly epitafy. Roku 1581, pět let po vysvěcení hřbitova, zde mistr Wolf započal se stavbou kostela Nejsvětější Trojice.⁵¹ Stavba však stagnovala kvůli nedostatku prostředků.⁵² Vedení stavby v roce 1598 převzal Ital Jakub Maceta a v krátkém čase ji dokončil, a tak již roku 1602 mohl být kostel vysvěcen.⁵³ Jednalo se o rozložitou jednolodní stavbu, která měla předsunuté kněžiště s pětibokým závěrem. Na západním průčelí stály dvě věže a na nárožích dvě nižší věžičky. Kostel byl postaven v gotickém stylu, což neodpovídalo době vzniku a patrně nesl také mnoho renesančních prvků. Takto kostel vypadal až do roku 1623, kdy byl značně poškozen.⁵⁴ Gotické prvky stále můžeme najít v kněžišti, zbytek kostela byl barokně přestavěn po požáru roku 1665.⁵⁵ Jakub Maceta se ve Slaném usídlil a pracoval na mnoha stavbách. Roku 1601 mu byla zadána přestavba školy, která do té doby sídlila v budovách při kostele sv. Gotharda a tamní kostnici. Stará budova školy byla i s kostnicí stržena a na jejich místě byla vystavěna prostorná stavba, vhodná ke svému účelu (dnešní čp. 15).⁵⁶ Maceta si také upravil svůj dům, který stál v dnešní Soukenické ulici čp. 63. V roce 1998 byl bohužel zbourán. [24]

3.5 Třicetiletá válka, Slaný jako poddanské město

Historické události, které se v českých zemích rozvířily po roce 1618, měly zásadní dopad na vývoj města.⁵⁷ Většina obyvatel Slaného se nehlásila ke katolické víře, a proto v bouřích stavovského povstání stála na straně české šlechty. Během třetí pražské defenestrace (23. května 1618) byl vyhozen z oken královského místodržitelství na Pražském hradě Jaroslav Bořita z Martinic (1582–1649), říšský hrabě z rodu Martiniců ze Smečna, který měl již dlouho spory se sousedním městem Slaný.⁵⁸ Tuto osobní urážku chtěl později oplatit a Slaný byl ztrestán nejvíce z českých měst královských. Povstání vyvrcholilo bělohorskou bitvou 8. listopadu 1620, po níž

---

⁵¹ K podobě jména uvádí Josef Lacina (1885) na straně 61: „*mistr Wolf*“, zatímco autoři Božena Franková, Eva Semotanová a Josef Žemlička (1998) zmiňují na straně 1 „*kameník Wolf po jehož smrti roku 1598 ve stavbě pokračuje vlášský stavitel Jakub Maceta*“, což potvrzují Ivana Hušáková s Vladimírem Přibylem ve společné publikaci (2011), v níž na straně 14 uvádí „*kamenický mistr Wolf*“.

⁵² DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 60

⁵³ LACINA 1885, 60–61

⁵⁴ VELC 1904, 246

⁵⁵ HUŠÁKOVÁ/PŘIBYL 2011, 14

⁵⁶ LACINA 1885, 96

⁵⁷ PÁNEK 2018, 223–224

⁵⁸ VLNAS 2008, 17: „...a tak byli pánové (Vilém) Slavata (z Chlumu), (Jaroslav Bořita z) Martinic a spolu s nimi i písař (Filip) Fabricius vyhozeni do hradního příkopu.“

následovala poprava 27 pánů na Staroměstském náměstí, mezi kterými byl také slánský rodák Jan Šultys z Felsdorfu (1560–1621), v té době primátor kutnohorský. Městem Slaný v letech 1620–1623 prošlo několik vojenských oddílů, které zde drancovaly, ničily, vypalovaly domy, pobíjely obyvatelstvo a vykrádaly okolní obce.⁵⁹ Protože bylo město během povstání na straně českých stavů, bylo roku 1623 potrestáno, ve srovnání s jinými městy možná až příliš tvrdě.⁶⁰ Slanému byl odebrán titul královského města a přešlo v zástavu a pod správu pana Jaroslava Bořity z Martinic ze sousedního smečenského panství. Nový pán zatěžkal město mnohými sankcemi a rekatolizací. Když císař v roce 1627 vydal mandát proti nekatolíkům, podle nějž se buď museli přihlásit ke katolictví, nebo odejít ze země, začal jej Jaroslav Bořita z Martinic vymáhat. Slaný opustilo přes 300 osob.⁶¹ Další ranou pro město byly vpády saských vojsk v letech 1631–1634 a švédské nájezdy mezi lety 1639–1648.⁶² V roce 1638 bylo Slaný prodáno dědičně Martinicům, město odevzdalo všechna privilegia a měšťané museli robotovat.⁶³

Po třicetileté válce bylo město z většiny zničeno. Jaroslav Bořita z Martinic dal mezi radnicí a fortanou v letech 1626–1629 vystavět nový panský pivovar.⁶⁴ Roku 1629 nechal Ladařovský dům vedle radnice přestavit v honosný dům (dnešní Panský či Martinický dům, čp.1), ke správě slánského panství, jako důraz své moci nad městem. Touto raně barokní stavbou vede valeně klenutý průjezd, z nějž se vchází zdobnými portály přímo do dílčích místností domu. Výraznou úpravou prošel dům později, po roce 1750, kdy zde působil následovník Jaroslava Bořity, šlechtic František Michal z Martinic.⁶⁵ Jinak ze 152 městských domů bylo jen 50 obydleno a ostatní stavby byly zpustlé, vypálené, neobyvatelné sutiny.⁶⁶ Ve městě a na předměstích žilo asi 600 obyvatel z původních 2 400.⁶⁷ Po smrti Jaroslava Bořity převzal správu slánského a smečenského panství jeho starší syn Jiří Adam z Martinic (1602–1651), který městu vrátil jeho hospodářské výsady. Když zemřel, převzal správu nad majetky mladší bratr

---

⁵⁹ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 65

⁶⁰ LACINA 1885, 146

⁶¹ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 67

⁶² DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 67–68

⁶³ FRANKOVÁ/SEMOTANOVÁ/ŽEMLIČKA 1998, 5

⁶⁴ KRECAR 1907, 6

⁶⁵ KUČA 2004, 667

⁶⁶ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 68

⁶⁷ KUČA 2004, 667

Bernard Ignác z Martinic (1614–1685), díky kterému se Slaný začal hospodářsky i kulturně obnovovat.⁶⁸

3.6 Druhá polovina 17. století

Bernad Ignác z Martinic ukončil slánským měšťanům povinnost roboty a umožnil jim opět zakládat cechy a vést vlastní živnost. Řemeslníci, hospodáři či obchodníci si mohli lépe zajišťovat obživu, ale obyvatelstvo bylo stále vesměs chudé. Poničené městské domy se obnovovaly pomalu, a často jen tak, aby nespadly úplně a byly obyvatelné. Bernard Ignác vybízel měšťany k duchovnímu životu a udržování pořádku. Byl to hluboce věřící katolík, který plánoval přetvořit slánskou krajinu tak, aby jeho víru prezentovala.⁶⁹ Ve snaze povznést místní kulturní život, rozhodl se do města povolat dva duchovní řády, meditativní františkány a školský řád piaristů.

3.6.1 Františkánský klášter s kostelem Nejsvětější Trojice

Františkáni do Slaného přišli v květnu 1655 a od Martiniců dostali kostel Nejsvětější Trojice u hřbitova na Velvarském předměstí.⁷⁰ Kostel vyžadoval stavební obnovu a řádoví bratři prozatímně bydleli v domě na náměstí (dnešní čp. 8). První dokončenou stavbou konventu v samém středu původního protestanského kostela byla loreta,⁷¹ která je vystavěna v klasickém typu, odkazujícím na Santa Casu v Loretu. Jedná se o strohou nečleněnou stavbu obdélného půdorysu. Stěny jsou pokryty malbami s výjevy ze života Panny Marie a iluzivními architektonickými prvky. Svatá chýše je přístupná třemi vchody, z nichž dva protilehlé nemají dveří a jsou volně průchozí, třetí vstup je nyní opatřen zavřenými dveřmi, ke kterým je z protilehlé vnější strany provedena iluzivní malba čtvrtých dveří. [25] Kratší stěna lorety směrem k průčelí kostela je osvětlena zamřížovaným oknem. Protější stěna, která míří k presbytáři, je opatřena půlválcovým výběžkem symbolického komínku [26], jenž je v našem prostředí u těchto staveb

---

⁶⁸ FR FRANKOVÁ/SEMOTANOVÁ/ŽEMLIČKA 1998, 6

⁶⁹ KADERÁBEK 2018, 226

⁷⁰ FRANKOVÁ/SEMOTANOVÁ/ŽEMLIČKA 1998, 6

⁷¹ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 71: Loretu nechal Bernard Ignác z Martinic zbudovat po tom co sám se svou ženou Veronikou Polyxenou roz. Holickou ze Šternberka, roku 1656 absolvoval loretánskou pouť do Itálie.

ojedinělý.⁷² Vystupuje ze zdi v místě, kde uvnitř končí výklenek (ohniště) loretánského domku.⁷³ Z vnitřní výzdoby lorety se zachovala soška Černé Matky Boží, *Panna Marie Loretánská*.⁷⁴ Zdi lorety jsou vysoké asi osm metrů a nahoře jsou ozdobeny plasticky provedenou ukončující římsou atiky. Z iluzivně malovaných soklů vybíhají pilastry zakončené korintskými hlavicemi. V nikách mezi nimi jsou znázorněny postavy proroků a Sibyl. V pásech mezi pilastry jsou zachyceny scény ze života Panny Marie (*Narození Panny Marie, Zasnoubení Panny Marie, k průčelí Zvěstování Panny Marie, Klanění pastýřů a Klanění tří králů, k presbytáři Smrt Panny Marie, Přenesení Svaté chýše*).⁷⁵ Nad těmito vyobrazeními a pilastry se vine pásová římsa s meandrem. Vršek lorety obíhá iluzivní balustráda, kde mezi jednotlivými sloupky můžeme spatřit modré pozadí, naznačující nebeskou oblohu. Celková výzdoba slánské lorety vychází z původní úpravy Svaté chýše v italském Loretu od architekta Donata Bramante (1444–1514).

Areál kláštera s kostelem byl dokončen roku 1662, avšak krátce na to (28. června 1665) byl celý komplex zasažen požárem.⁷⁶ Shořel krov kostela, jedna z hořících věží se zřítla a poškodila také loretánskou kapli. Po této tragédii se přistoupilo k barokní přestavbě do podoby, ve které známe klášter dnes. [27] Bernad Ignác z Martinic nechal areál rychle opravit, a za autora je považován architekt Giovanni Domenico Orsi (1634–1679) a kameník Giovanni Battista Allio von Löwenthal, jejichž jména figurují i v dobových matrikách města.⁷⁷

Jednolodní obdélný kostel Nejsvětější Trojice byl nově opatřen kupolovitou klenbou bez tamburu a byl zvětšen o boční polokruhové kaple, které výrazně vystupují z hmoty kostela a jejichž průměr zabírá téměř celou délku hlavní lodi. Kaple zakrývají velice nízké kuželové střechy. Hlavní loď je zastřešena sedlovou střechou, kterou uprostřed převyšuje kuželová střecha, z níž vybíhají čtyři vikýře a lucerna. Nová hranolová věž s jehlancovou střechou byla vztyčena uprostřed západního průčelí. Po jejích stranách stojí dvě menší věže se schodišti. Z pětibokého presbytáře kostela vede vstup do dvou bočních sakristií, z nichž jedna patrně sloužila také jako depozitář. Nad presbytářem byla vystavěna drobná věž. Plášť kostela je zdoben lizénovými rámci a půlkruhovými

---

⁷² BUKOVSKÝ 2000, 39

⁷³ BUKOVSKÝ 2000, 73

⁷⁴ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 87

⁷⁵ BENEŠ/PŘIBYL 2005, 14

⁷⁶ FOLTÝN/SOMMER/VLČEK 1997, 639

⁷⁷ BENEŠ/PŘIBYL 2005, 20

okny. Vnější stěny kostela doplňují čtyři výklenky, vždy po stranách bočních kaplí. Závěr kostela navazuje na budovy kláštera.

Při východní straně kostela se rozkládá čtvercový patrový ambit s rajským dvorem. Veliký refektář, který je opatřen valenou klenbou s lunetami, najdeme v jihovýchodní části konventu. Jeho podobu a část vybavení známe díky fotografii z roku kol. 1940.⁷⁸ [28] V prostorách kláštera se nachází knihovna, která v 17. a 18. století obsahovala soubor čítající na 1 700 svazků.⁷⁹ Klášterní budovu pokrývá valbová střecha a stěny jsou hladce omítnuté bez výrazných ozdobných prvků. Vstupní portál do budovy kláštera zdobí alianční znak Martiniců a Šternberků, rodů hraběte Bernarda Ignáce a jeho choti, kteří klášter založili. Kolem františkánského konventu a kostela Nejsvětější Trojice se rozkládal hřbitov a zahrada.

Od Velvarské brány byla roku 1728 vysazena dvouřadá lipová alej ke klášteru, která se postupně zaplňovala sochami. Až do roku 1891 zde stála socha *Panny Marie Bolestné, sv. Františka, sv. Antonína Paduánského, Spasitele, sv. Bonaventury a sv. Petra z Alkantary*, než byly přesunuty do areálu kláštera.⁸⁰

3.6.2 Kalvárie na Slánské hoře, Boží hrob

Smečenský pán Bernard Ignác z Martinic se zajímal o hagiografii a upevňoval svou křesťanskou víru. Ve Slaném uspořádal mnohé zbožné oslavy, jednou takovou událostí bylo procesí kajícníků, odkazující se na křížovou cestu. Roku 1660 vedl průvod kajících se měšťanů v nuzných šatech až na Slánskou horu, kde si po příchodu omývali své rány, a nakonec se zde sloužila oslavná mše.⁸¹ Jako symbol Kristova utrpení na Kalvárii tu o dva roky později byly vztyčeny tři kříže.⁸² [29]

Na kopci jižně od města, mezi dnešním Kvíčkem a areálem letiště, nechal v roce 1665 Bernard Ignác postavit kapli Božího hrobu ve stylu barokního historismu. [30]

---

⁷⁸ BENEŠ/PŘIBYL 2005, 31: Stěny uvnitř měli dřevěné obložení a našli bychom zde lavabo, nástěnné hodiny či obrazy s portréty františkánských svatých. Po roce 1950 byl bohužel refektář zdevastován. Současný stav je již po rekonstrukci, při níž byla objevena původní nástěnná malba zobrazující iluzivní edikulu v jejímž středu stálo původní lavabo na umývání rukou. Rekonstrukce kláštera probíhala od roku 1996.

⁷⁹ BENEŠ/PŘIBIL 2005, 38

⁸⁰ BENEŠ/PŘIBYL 2005, 27

⁸¹ KADERÁBEK 2018, 229

⁸² FRANKOVÁ/SEMOTANOVÁ/ŽEMLIČKA 1998, 6

Ve správě ji měli místní františkáni a pravidelně zde sloužili mše. Kaple byla zamýšlena jako součást křížové cesty, kterou nechal Bernard Ignác z Martinic vybudovat ve slánské krajině a končila v jeho sídle, zámku na Smečně. Zpracování slánské kaple Božího hrobu vychází z původní kaple uvnitř Chrámu Božího hrobu v Jeruzalémě a považuje se za nejstarší svatyni toho typu u nás. Bohužel není známo, kdo vypracoval plány této zdařilé stavby. Kaple je obložena pískovcovými deskami, jenž tvarují sloupky slepé arkády. Na vnějším plášti najdeme reliéfy, které odkazují na život Panny Marie a Ježíše Krista. U vstupu do kaple jsou po stranách hranolové sokly, znázorňující lavice určené pro odpočinek strážců Svatého hrobu. Nad průčelím vyčnívají dva menší hranoly zakončené koulemi, které představují nádoby s vonnými mastmi pro potírání mrtvého těla Krista.⁸³ Uvnitř stísněného a temného prostoru kaple stojí oltář, který při bohoslužbách osvětlovaly svíce.

3.6.3 Piaristická kolej

Působení piaristů na našem území nebylo v první polovině 17. století ještě rozšířené a jen pozvolna konkurovali již zaběhlému a bohatšímu řádu jezuitskému.⁸⁴ Martinicové se zasloužili o uvedení piaristů, příslušníků „řádu zbožných škol“, do svého panství. Piaristická kolej ve Slaném byla založena v roce 1658 na východní straně náměstí, v části, kde stávaly masné krámy.⁸⁵ Zbudování nové piaristické koleje, kde měl být prostor pro výuku i pro ubytování studentů, předcházelo schválení stavebních návrhů od ústředního sídla řádu v Římě, jak dokládá dochovaná korespondence a návrhy půdorysů koleje.⁸⁶ Původní barokní vzhled koleje známe z vedut datovaných k roku 1683.⁸⁷ [31], [32] Stavba získala pravoúhlý půdorys, který počítal s možností rozšíření o levé křídlo. Z náměstí se dalo vejít přímo do kaple Zasnoubení Panny Marie, která stojí stále na tomtéž místě. Přední stěna kaple vystupuje z čela kolejní budovy ve formě rizalitu. Vstup zdobí portál se znakem Martiniců a Dietrichštejnů. Za architekta kaple

⁸³ KLUIBER/PŘIBYL/ŘEPA/ZACHOVÁ 2011, 3

⁸⁴ FOLTÝN/SOMMER/VLČEK 1997, 81

⁸⁵ KUČA 2004, 667

⁸⁶ PŘIBYL 2009, 37

⁸⁷ PŘIBYL 2009, 37–38: „*Třetí – realizovaný – výkres ... je rozpracován na plánu **Piante dei piani seminterrato, terra e primo del cemplesso (BM. 8. 9.)**; po roce 1660, půdorys podzemní části, přízemí a patra; Archivio storico della Curia Generalizia delle Scuole Pie di Roma.*“

je považován některý z umělců pracujících pro Martinice.⁸⁸ Světlo do kaple proniká menšími okny, a především velkými termálními okny, které najdeme na boční stěně, směrem do Vinařického ulice. [33] Z kaple vybíhala věž s cimbuřím.

Vchod do budovy piaristické koleje byl kryt podloubím, které bychom našli také v ambitu. Jinak byla stavba provedena v jednoduchém štukem nezátíženém duchu. Refektář v přízemí a kaple v patře nad ním, vystupovaly ve formě rizalitu na východní straně do zahrady.⁸⁹ Piaristické gymnázium i kapli Zasnoubení Panny Marie zasáhl požár roku 1795, po němž byl areál upraven.⁹⁰ [34] Zásadní přestavba koleje proběhla v letech 1877–1878 podle návrhu slánského architekta Rudolfa Štecha.

3.6.4 Mariánský sloup na náměstí

V roce 1680 postihla město Slaný obávaná morová rána, při které zahynula téměř polovina obyvatelstva.⁹¹ Na paměť této katastrofy nechal v následujícím roce (1681) Bernard Ignác z Martinic vztyčit morový sloup Nejsvětější Trojice se sochou Panny Marie uprostřed náměstí.⁹² Jeho podobu známe díky prvním fotografiím města. [35] Tvořilo jej nízké schodiště na čtvercovém půdorysu, které se ze všech stran zvyšovalo ke středu, kde stál sokl. Z něj vybíhal sloup, na jehož vrcholu byla umístěna socha Panny Marie. Stržen byl roku 1920.

3.7 Hostinec na náměstí, panský dům a pivovar

Bernard Ignác z Martinic zemřel roku 1685 a novým dědičným správcem smečenského a slánského panství se stal jeho synovec Jiří Adam II. z Martinic (1645–1714), jenž byl po vzoru svých předků čilým stavitelem. Již v roce 1687 nechal vedle slánské piaristické koleje vystavět vrchnostenský hostinec (čp. 160), který byl po zasažení požárem (1795) přestavěn (nyní Živnostenský úřad).⁹³

---

⁸⁸ PŘIBYL 2009, 39: „Carlo Lurago, Giovanni Domenico Orsi“

⁸⁹ PŘIBYL 2009, 39

⁹⁰ KUČA 2004, 656

⁹¹ KAZDA 1920, 110

⁹² HUŠÁKOVÁ/PŘIBYL 2011, 14–15

⁹³ HUŠÁKOVÁ/PŘIBYL 2011, 15

V roce 1751 nechal hrabě František Michael z Martinic (1704–1773) přestavět starou radnici, avšak přestavba již 2. srpna roku 1795 shořela. Během následujících dvou let byla radnice vystavěna znovu a dostala nové věžní hodiny. Poslední přestavba slánské radnice proběhla téměř o sto let později, v roce 1890 ji v renesančním slohu upravil slánský architekt Rudolf Štech do podoby, ve které ji známe dnes. [36] František Michael nechal roku 1751 přestavět také Panský dům (Martinický dům, čp.1) vedle radnice. Rozsáhlou síň v patře domu dodnes zdobí kasulová okna a plastické detaily na stěnách. [37] Za těmito domy stál panský pivovar, který byl ve stejné době také přebudován. Složitost zpracování Panského domu a pivovaru vede k úvahám, že se na jejich stavbě podílel Kilián Ignác Dientzenhofer (1689–1751), který pro Martinice v té době pracoval.⁹⁴ Mohl mít snad roli konzultanta, ale více se zřejmě nezapojoval, roku 1751 zemřel.⁹⁵ Areál pivovaru známe z fotografií pořízených před jeho zbouráním roku 1895.⁹⁶ Budovy kryly mansardové střechy s vikýři, nároží bylo zdobeno armováním a do pivovaru se vjíždělo zděným portálem. [38]

Budova bývalého probošství u kostela sv. Gotharda se také dočkala modernizace. Kolem roku 1782 byla přestavěna v pozdně barokním stylu. Příkladem měšťanské barokní stavby může být Miltnerův dům (čp. 53), který má dispozici trojtraktu s průjezdem uprostřed, klenutým plackou. Ozdobné průčelí je ale novější.

Za hradbami na Velvarském předměstí (dnešní Palackého ulice) byla roku 1788 postavena pozdně barokní sýpka, která leží přes celou délku stavebního bloku a sahá až k dnešní Nejtkově ulici. Sýpka byla součástí městského hospodářského dvora vinopalny, který se rozprostíral v místech dnešního Smetanova náměstí. Ke vchodu sýpky vede mohutné dvouramenné schodiště. Průčelí stavby členěné lizénovými rámci nese plochý trojúhelný štít, pod nímž je volutově zakončený nástavec, ozdobený drobnými jehlanci nesoucími kouli. [39]

Součástí vinopalny byly tři velké hospodářské dvory, které město vlastnilo pro své potřeby. Dochovala se pouze jedna sýpka, dále bychom zde našli sklady, hospodářská zvířata a pole. Podobný dvůr se nacházel v nedalekém Kvíčku (nyní prodejna

---

⁹⁴ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 79

⁹⁵ VLČEK 2004, 136

⁹⁶ KUČA 2004, 668

STAVMAT STAVEBNINY, a.s.) a významný byl také Drnovský dvůr na Pražském předměstí.⁹⁷

Již v letech 1752–1762 byla zbudována nová císařská silnice, s příkopy a silničním zábradlím, která vedla z Prahy do Loun, a dále přes Chomutov až do Saska.⁹⁸ Ve Slaném u Lounské brány se vybíralo mýtné, a proto zde byl postaven mýtný domek.⁹⁹ Další císařská silnice vedla ze Slaného do Karlových Varů a stavěla se mezi léty 1792–1811.¹⁰⁰ Obě silnice přispěly k hospodářskému rozvoji města.

Stavební vývoj Slaného v 17. a 18. století nesporně ovlivnili Martinicové, kteří město za Jaroslava Bořity pokořili a vyvrátili ze slibného hospodářského vývoje, a během panování jeho následovníků¹⁰¹ Slaný nabýval barokního rázu. Veliký důraz kladli Martinicové na budování církevních staveb, vznikala zde také hodnotná profánní architektura, které se ale příliš nedochovalo. Jediná dcera posledního pána z rodu Martiniců, Marie Anna, se provdala za Karla Josefa hraběte z Clamu (vznik rodu Clam-Martiniců).¹⁰² Roku 1794 bylo město vyvázáno z poddanství martinického rodu a přešlo pod ochranu vrchnosti. Navzdory těmto příznivým událostem se potkalo město Slaný s další těžkou ránou. V srpnu roku 1795 zasáhl město rozsáhlý požár, který se šířil z Všehlušického předměstí na náměstí, dále přes Velvarskou bránu až k úpatí Slánské hory. Shořelo na 173 domů, 19 stodol, desítky domů byly poškozené, poničena byla také městská radnice a piaristická kolej.¹⁰³ Takto město ztratilo svůj barokní vzhled a vyžadovalo nákladnou obnovu.

---

⁹⁷ Když bylo Slaný poddanským městem Martiniců, přešly všechny dvory v jejich majetek. Na konci první světové války Martinicové tyto majetky vrátili městu ve špatném stavu a Slaný se rozhodlo většinu staveb zbourat.

⁹⁸ KUČA 2004, 667

⁹⁹ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 93

¹⁰⁰ KUČA 2004, 668

¹⁰¹ Jiří Adam z Martinic, Bernard Ignác z Martinic, Jiří Adam II. z Martinic, František Michael z Martinic

¹⁰² KAZDA 1920, 115

¹⁰³ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 95

4. Proměny města a jeho architektury v 19. století

4.1 Historické proměny

4.1.1 Evropské uspořádání

Změny hospodářského vývoje na konci 18. století jsou spjaty s vládou císaře Josefa II. (1741–1790), člena habsburské monarchie, který usiloval o přebudování země ve společnost uznávající základní lidská práva a o zdokonalení státní správy. Za panování jeho nástupců Leopolda II. (1747–1792) a krále Františka I. (1768–1835) se česká společnost potýkala s poněmčováním a pozvolna klíčilo české národní obrození. Z vlády císaře Josefa II. vyplynulo a na nějaký čas se ustálilo vnímání architektury a umění jako nástroje centralizovaného rakouského státu. Znamé jsou stavby vojenských pevností nebo rušení církevních staveb ve prospěch hospodářského či jiného užitku.

Na počátku 19. století Evropou hýbaly napoleonské války vzešlé z Velké francouzské revoluce (1789–1799). Touha po ukončení monarchie a nastolení vlády lidu se stala inspirací pro mnoho zemí, mezi kterými se rozpoutaly konflikty. V Rakouském císařství vypukla roku 1848 revoluce, v níž se lidé bouřili proti feudalismu a absolutismu, který v té době zosobňoval Ferdinand I. Dobrotivý (1793–1875). Panovník nakonec ustoupil, zrušil svému lidu poddanství i cenzuru, a následně abdikoval ve prospěch Františka Josefa I. (1830–1916). Po potlačení revoluce byl nastolen Bachův neoabsolutismus, zřídila se obecní samospráva a starý feudalismus tím byl zrušen.¹⁰⁴

4.1.2 Nové krajské uspořádání, revoluce 1848

Změny ve státní správě způsobily, že Slánský kraj splynul s krajem Rakovnickým, který od roku 1818 mohl vyřizovat své záležitosti ve vlastním krajském domě zbudovaném na slánském náměstí (čp. 114).¹⁰⁵ Pod Slánské okresní hejtmanství nyní spadala oblast asi o třetinu menší než v předchozím uspořádání krajů, přesto zde byl mnohonásobně větší sociální ruch. Během josefinských reforem byla do Slaného přemístěna poštovní stanice z nedalekých Velvar, a díky silničnímu spojení do města zavítali cestovatelé či obchodníci i ze vzdálených míst.

---

¹⁰⁴ KAZDA 1920, 127

¹⁰⁵ HUŠÁKOVÁ/PŘIBYL 2011, 16

Revoluci roku 1848 slánští obyvatelé bedlivě sledovali a mnozí se do ní zapojili. Slánský advokát a český vlastenec Josef František Frič (1804–1876) se stal členem Národního výboru a navrhoval nové ústavní zřízení, za což byl zatčen.¹⁰⁶ Slaný poslal roku 1848 do Prahy na pomoc národní obrany svůj sbor městských ostrostrělců, za což byl pokutován.¹⁰⁷ Po nástupu vlády Františka Josefa I. (prosinec 1848) došlo k reorganizaci státní správy a soudnictví. Město Slaný bylo určeno jako sídlo politického a soudního okresu (C.k. okresní hejtmanství ve Slaném) a Rakovnický krajský úřad byl zrušen.¹⁰⁸ České vlastenectví se ve Slaném nenechalo zaplašit a od roku 1849 se na radnici psaly protokoly v českém jazyce a od roku 1851 byla ve městě zavedena čeština jako vyučovací jazyk ve školách.¹⁰⁹ Od roku 1861 se začal projevovat ekonomický i kulturní vzestup české společnosti. Ve Slaném se o mnohá zlepšení zasloužili místní purkmistři a starostové. V roce 1884 získal Slaný zpět svůj titul královského města.¹¹⁰

4.2 Město Slaný v 19. století

4.2.1 Obnova města po požáru, klasicismus a empír

Ačkoli Slaný není příliš vzdálen od Prahy, panovaly zde zcela venkovské poměry. Malé město poznamenané barokní stavební etapou během martinické vlády by setrvačně udržovalo barokní kulturu jistě déle, podobně jako jiná malá města. Veliký požár roku 1795 však slohový vývoj ve městě urychlil. Bylo nutné opravit poničené stavby, což se odehrávalo v moderním duchu. Barokní štíty na náměstí zcela zanikly a budovy dostaly klasicistní tvář, která do českých zemí proudila ze západní Evropy. Nové valbové střechy už se nepokrývaly šindelem, používaly se pálené tašky a vodu odváděly okapy. Klasicistní a empírové ztvárnění budov ale nemá výrazné osobité rysy, jako známe ze stavební etapy renesance a baroka. Většina empírových prvků ve městě bohužel zanikla, takže nemáme ani doklad této kulturní etapy.

---

¹⁰⁶ KAZDA 1920, 127

¹⁰⁷ Adresář politického okresu Slánského. Soudní okresy: Slaný, Velvary, Nové Strašecí a veškeré politické obce a osady 1904, 63

¹⁰⁸ FRANKOVÁ/SEMOTANOVÁ/ŽEMLIČKA 1994, 6

¹⁰⁹ FRANKOVÁ/SEMOTANOVÁ/ŽEMLIČKA 1994, 7

¹¹⁰ Adresář politického okresu Slánského. Soudní okresy: Slaný, Velvary, Nové Strašecí a veškeré politické obce a osady 1904, 63

Město na počátku 19. století téměř neobsahovalo zeleň, což se místní snažili změnit a vysazovali okrasné keře nebo rostliny. Slánské náměstí bylo roku 1825 osazeno novou empírovou kašnou, která zde stojí dodnes.¹¹¹ Pokládalo se nové dláždění a kanalizace, díky čemuž se ve městě lépe udržoval pořádek. Upravovaly se promenády a pěšiny kolem města, vysazovaly se parky. Apel na zdravý životní styl a trávení volného času v přírodě vzešel právě z empírové kultury. Slánská hora v této době působila jako holý kopec se třemi kříži na vrcholu. Město se rozhodlo ji osázet stromy a přetvořit v park. Zvelebení se dočkaly také nové silnice, kolem kterých byly vysazovány topoly či ovocné aleje. Roku 1882 byly ve svahu „na Hájích“ založeny sady pojmenované *Hájem Rudolfovým*, na počest sňatku korunního prince Rudolfa Habsbursko-Lotrinského (1858–1889) s princeznou Štěpánkou Belgickou (1864–1945).¹¹²

Slaný se stal dopravní křižovatkou. Příliv obchodníků a zvyšující se cestovní ruch vyústil ve vznik mnoha zájezdních hostinců ve městě i na předměstí. V empírovém slohu byl přestavěn hostinec U Bílého beránka, který stál za bránou na Lounském předměstí, nebo podnik U Elzniců. Hostinec Na Střelnici vznikl roku 1830 u císařské silnice v místech původní střelnice.¹¹³ V novém stylu byla přestavěna (1822) také škola u sv. Gotharda, určená pro výuku dívek. Upraven byl Nedvědovský dům na náměstí (čp. 9), s renesančním arkýřem a barokními prvky, který zdobí plastika medvěda s datací 1779 v obloukovém poli nad bosovaným portálem vstupních dveří. Okenní šambrány získaly jednoduché plastické kruhové motivy. Tento dům poukazuje na složitý stavební vývoj města, které v každé slohové etapě přestavovalo své budovy, a dílčí stylové prvky jsou často zachovány vedle sebe. Barokní stavební etapu zde můžeme vyzorovat z okenních otvorů, šambrán nebo dveřních průčelí.

4.2.2 Bourání městského opevnění, městské lázně

Nastalý popud přetvářet město nezadržitelně vyústil v otázku, jak naložit se středověkými hradbami. Městské opevnění bylo v zanedbaném stavu a po bezmála pěti stech letech své existence, již ztrácely i svůj význam. Slánským měšťanům překážely v rozvoji dopravy, poštovním a formanským vozům komplikovaly jejich činnost. Za

---

¹¹¹ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 96

¹¹² DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 103

¹¹³ FRANKOVÁ/SEMOTANOVÁ/ŽEMLIČKA 1994, 6

Velvarskou bránou byl odstraněn mostek už v roce 1823 a první zbouranou bránou byla Lounská, spolu s přílehlým mytným domem, k čemuž došlo roku 1835.¹¹⁴ Když se chystalo zničení nejrozlehlejší Pražské brány, která měla nespornou umělecko-historickou hodnotu, vyvolalo to debatu mezi měšťany i odborníky. Smečenský vrchní František Karel Miltner (1797–1874) byl první, kdo vyjádřil svůj nesouhlas s bouráním brány, kterou označil za významnou a cennou památku.¹¹⁵ Ve snaze o záchranu této památky jej následoval hrabě František Thun-Hohenstein (1810–1881) v roce 1841, aktivní člen Společnosti vlasteneckých přátel umění.¹¹⁶ Nepomohlo ani zapojení výboru Společnosti vlasteneckého muzea v Čechách vedeným Františkem Palackým (1798–1876). Po mnoha jednáních s krajským úřadem, byla v roce 1841 Pražská brána stržena. Odstranění Všeľlušické brány proběhlo roku 1850 už bez většího zájmu veřejnosti. V průběhu první poloviny 19. století zanikla bašta u brodu Červeného potoka, z menších bašt se stávaly zahradní altány nebo byly strženy. Bourané opevnění posloužilo jako stavební materiál. Město se záhy sloučilo s předměstím v jeden celek, čímž se docílilo i jistého společenského vypořádání. Odstraněním hradebního pásu vznikl prostor pro širší silnice a nové parcely.

Město se přizpůsobovalo aktuálním trendům. Nabité zájezdní hostince a dostavníky, které Slaným projížděly, často přepravovaly cestující do lázeňských měst. Zrodil se nápad využít slánského pramene „pod horou“ a vystavit v jeho blízkosti lázně. Při výstavbě městských lázní byly použity kamenné kvádry ze zničené Pražské brány, kterou boural slánský tesařský mistr František Bošek. Ten posléze také stavěl budovu městských lázní, podle projektu krajského inženýra Františka Měchury.¹¹⁷ Stavba trvala dva roky a slavnostní otevření proběhlo v létě roku 1843, osud slánského lázeňství ale příliš slavně nedopadl.¹¹⁸ Ukázalo se, že místní prameny nejsou dostačující a voda, kterou lázeňští hosté měli pít, se plnila kalem. Lázně byly stísněné, a především v těsné blízkosti kamenouhelného dolu, tudíž brzy ukončily provoz. Původní lázeňská budova byla postavena v empírovém slohu. Jednalo se o přízemní dvoukřídlou stavbu obehnanou velikou oplocenou zahradou. Průčelí stavby bylo doplněno mělkým středovým rizalitem, který nad střešní římsou zakončoval štít. Do zahrady vedly vysoké

---

¹¹⁴ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 95

¹¹⁵ BARTONÍČEK 2017, 30

¹¹⁶ KRATOCHVÍL 2009, 574

¹¹⁷ VLČEK 2004, 79

¹¹⁸ DOBNER/KUCHYŇKA 2005, 113

obloukovitě zakončené prosklené dveře. [40] Budova lázní vystřídala několik majitelů, kteří ji přestavěli v obytný dům, jenž byl později zbourán a na jeho základech nyní stojí budova hasičského záchranného sboru.

4.3 Průmysl ve Slaném

Místní obyvatelé se zpočátku drželi svých malých řemeslných živností a do města proudili cizí podnikatelé, aby zde zakládali své závody. Jedni z prvních byli baron Karel Ferdinand z Puetani (1789–1847) a baron Werner Friedrich von Riese-Stallburg (1816–1887), kteří zde prosluli především provozováním kamenouhelného dolu, jenž pozměnil ráz Velvarského předměstí a lokality pod Slánskou horou. Další významní cizinci jsou spjati s místí přádelnou. W. Sandter, o kterém se můžeme domnívat, že pocházel z anglického prostředí, ve Slaném přes třicet let vedl přádelnu, která se stala dominantou města a jejíž architektonická hodnota byla ve své době velmi ceněná. Následující majitel přádelny a zakladatel nové, modernější, byl belgický baron Honoré de Liser (1835–1914), který ve Slaném působil až do své smrti. Šlechtic Bohdan (Theodor) Bolzano von Kronstätt (1834–1884) ve Slaném převzal parcelu po první přádelně, která vyhořela, a vedl zde strojařský závod Bolzano, Tedesco a spol. Zajímavým znakem těchto továrníků jsou jejich soukromé vily, které stály v blízkosti vlastněných podniků. Vilové objekty byly zdobně a nákladně provedené. Zmíněným továrníkům se nedá upřít, že jejich firmy nabízely pracovní místa a obživu pro desítky obyvatel města. Většina staveb průmyslových závodů byla později upravena pro modernější průmyslové či obchodní využití, a některé byly zbourány.

Místní podnikatelé projevovali svou podnikatelskou snahu především od druhé poloviny 19. století. Město historicky prosperovalo hlavně díky zemědělství a výrobě piva. Jen pozvolna se zde rozvíjel průmysl. Podle nového zákona, který vešel v platnost roku 1883, byly zrušeny cechy. Živnostenský řád je změnil ve společenstva (např. Obchodní gremium, Společenstvo míšených živností s potravinami, Společenstvo živností stavebních a příbuzných nebo Společenstvo obuvníků).¹¹⁹ Také tyto změny podpořily vznik nebo modernizaci živností ve městě.

---

¹¹⁹ KAZDA 1920, 134

4.3.1 Kamenouhelný důl, Havířská ulice, cukrovar, ovčín

Když se ve Slaném množily nálezy uhlí, bylo otázkou času, kdo se do těžebního průmyslu pustí. Zpočátku uhelné jámy otevírali místní sedláci, ale v roce 1830 byla vyhloubena první uhelná štola nedaleko kláštera ústící za městem u silnice na Velvary. Založil ji majitel nedalekého blahotického panství baron Karel Ferdinand z Puetani.¹²⁰ Od něj štolu roku 1867 zakoupil německý podnikatel baron Werner Friedrich von Riese-Stallburg a nechal vyhloubit kamenouhelný důl (později důl Caroli), pod Slánskou horou směrem na Velvary.¹²¹ Uhelné ložisko nebylo dostatečně bohaté a baronův podnik začal být prodělečný. Po nějaké době baron slánský důl prodal firmě Haas und Deutsch z Budapešti, která jej roku 1891 po vyčerpání uzavřela.¹²² Ze starých fotografií, které se nám dochovaly, můžeme získat představu, jak areál vypadal. Z nízkých technických budov nad dolem čněly dva komíny. Menší z nich, který měl čtvercový půdorys a směrem vzhůru se zužoval, sloužil jako výdušný komín. Druhý, cihlový, stál na oktogonálním půdorysu a asi o jednu čtvrtinu převyšoval komín vedlejší. Poblíž těchto staveb se rozkládala patrová budova s valbovou střechou, která zřejmě sloužila jako úřední či správní dům. [41] Kolem areálu se rozprostírala ještě nezalesněná zemědělská plocha. Na fotografii vidíme u dolu tažné koně s povozy. Zajímavý je plán z roku 1918, který již počítal se zavedením železničních kolejí přímo do areálu. Tento projekt předpokládal vybudování dolu z opačné (východní) strany Slánské hory, ale nebyl realizován, protože tamější uhelné ložisko bylo slabé. [42] Důl Caroli zaměstnával kolem 100 až 130 havířů, kteří žili v domech pod Slánskou horou, v ulici Havířská, která je nyní svým názvem připomíná. Původně domy stály po obou stranách cesty, ale levá strana byla později asanována kvůli výstavbě moderní silnice. Jedná se o nízké domky s podobným uličním průčelím. Tedy jedno až tři obdélná okna v přízemí, a jedno větší nebo více drobných oken v patře. Domy jsou kryty sedlovou střechou, která u některých dosahuje až po přízemí. Stavby i jejich dvory jsou malé, přímo na sebe navazují a za nimi jsou obezděné zahrady. [43]

Baron Werner Friedrich von Riese-Stallburg nepodnikal jen v těžebním průmyslu. Ve Slaném převzal po baronu Puteanim z Blahotic cukrovar (dnes čp. 378) postavený v letech 1832–1833 na Pražském předměstí. Jelikož provoz cukrovaru vyžadoval

---

¹²⁰ HAASE 1831, 8

¹²¹ KUBÁNEK 2012, 67

¹²² DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 92

dostatek vody, které se nedostávalo, podnik začal prodělavat, a nakonec zanikl roku 1884.¹²³ Komplex staveb byl poté využíván řadou slánských podnikatelů. K bývalému cukrovaru náleží vysoký komín, který upomíná na původní využití areálu. Budovy nyní slouží jako ubytovna.

Další podnikatelský projekt barona von Riese-Stallburg byl v zemědělském odvětví. Špitál s kostelem sv. Vavřince na Pražském předměstí se nacházely ve špatném stavu, poslední bohoslužba se zde konala roku 1842. Baron se rozhodl areál zakoupit (1860) a zbudovat v něm ovčín.¹²⁴

4.3.2 Přádělna

Soukenické řemeslo mělo ve Slaném tradici již od 16. století, kdy se pracovníci sdružovali v soukenickém cechu. Od konce 18. století si řemeslníci mohli otvírat vlastní živnost, ale jednalo se o malé podniky. První slánskou továrnou byla přádělna bavlněné příze, kterou roku 1836 založil W. Sandter v Oupalově ulici (dnes čp. 554).¹²⁵ Architektem stavby byl Tomáš Štech, jenž ji dokončil roku 1842 a ve stejném roce zde započala výroba.¹²⁶ Sedmipatrová přádělna byla postavena z kamene, uvnitř bychom našli 7 000 vřeten a parní stroj. Její výška byla v době svého vzniku neobvyklá a zařadila se mezi nejvyšší stavby tohoto typu v Čechách a v Rakousku, hned na druhé místo po přádělně ve městě Pottendorf ve východním Rakousku.¹²⁷

Továrnu tvořila mohutná hala do výšky sedmi pater a o délce násobné výšce stavby. Fasádu zdobilo bosované nároží a stovky oken. Na vrcholu byl stupňovitý empírový štít, tvořený třemi vysokými pásy. Hale přiléhaly podstatně menší průmyslové a správní budovy a komín převyšující sedmipatrovou halu. [44] Majitel továrny roku 1874 prodal podílnické firmě Basch a de Liser z Havru, která zde působila do konce roku 1900, kdy továrna do základů vyhořela.¹²⁸ Belgický podnikatel baron Honoré de Liser se rozhodl

---

¹²³ DOBNER/KUCHYŇKA 2005, 122

¹²⁴ KUČA 2004, 660

¹²⁵ <http://www.industrialnitopografie.cz/karta.php?zaznam=V006076>, vyhledáno: 5. 11. 2022

¹²⁶ ŠTECH 2010, 19: Václav Štech v pamětech vzpomíná na svého dědu Tomáše Štecha: „Nejvíce honostiti se mohl tím, že vystavěl v Slaném továrniku Sandtnerovi roku 1836 velkou přádělnu o sedmi poschodích – nejvyšší prý továrnu té doby v Rakousku. Dědeček na tom si zejména zakládal, že tato veliká budova byla jím vystavěna z kamene, poněvadž se tehdy možností cihel při takové výšce nevěřilo.“

¹²⁷ KUBÁNEK 2012, 70

¹²⁸ <http://www.industrialnitopografie.cz/karta.php?zaznam=V006076>, vyhledáno: 5. 11. 2022

vybudovat továrnu novou a zvolil si parcelu v Kvíčku nedaleko Slaného.¹²⁹ Zde se mu mezi lety 1901–1903 podařilo postavit čtyřpodlažní přádelnu podle plánů specializované curyšské kanceláře Séquin & Knobel. Stavbu továrny řídil vedoucí vídeňské pobočky kanceláře, stavitel Heinrich Goth, a provedla ji firma slánského stavitele Václava Havránka. Jedním z osudných rozhodnutí, jejichž vinou se první přádelnu ve Slaném nedařilo uhasit při požáru, bylo použití dřevěných stropních konstrukcí.¹³⁰ Proto se v nové stavbě používalo především železo a beton. V mostárně Poldiny huti na Kladně byla vyrobena ocelová nýtovaná konstrukce, která dodnes nese železobetonové stropní desky.¹³¹ Areál nové de Liserovy přádelny se skládá z pěti ucelených částí. Čtyřpodlažní výrobní haly se sbíhají a v jejich středu stojí pětipodlažní schodišťová věž s atikou připomínající cimbuří. V této dominantě továrny býval vodojem. Vedle přádelny stojí strojovna a kotelna s vysokým komínem. [45]

Ztvárnění přádelny jistě vychází z příruček inženýrské architektury první poloviny 19. století. Nové technologie umožňovaly zvětšení měřítka stavby, jejíž provedení vnějšího pláště bylo inspirované anglickými historizujícími továrnami.

Přádelna se rozprostírá na rozsáhlém pozemku, kromě průmyslové části zde byl také civilní obytný prostor majitele továrny, kde měl svoji vilu a park. Po smrti barona Honoré de Lisera na počátku 1. světové války (1914) se továrně nějaký čas věnovali jeho potomci. Ti však po válce (1918) celý areál prodali slánské firmě Ferdinand Příbyl a synové.¹³²

4.3.3 Bolzano, Tedesco a spol.

Na základech vyhořelé přádelny v Ouvalově ulici vyrostl areál firmy založené šlechticem jménem Bohdan (Theodor) Bolzano von Kronstätt, který se později (1872) spojil s firmou Tedesco a spol. Z původní dílny na opravu strojů přádelen vznikla strojírna, slévárna, kotlárna a výrobní ocelových lan.¹³³ Podnikání se dařilo a areál se mohl rozšiřovat. Hlavní budovu továrny tvořila dvoupatrová obdélná stavba se sedlovou střechou. Na délku měla tato budova třináct oken a její fasádu zdobil nápis *BOLZANO*,

¹²⁹ BARTONÍČEK 2017, 9

¹³⁰ HLUŠIČKOVÁ 2003, 558

¹³¹ <http://www.industrialnitopografie.cz/karta.php?zaznam=V006076>, vyhledáno: 5. 11. 2022

¹³² BARTONÍČEK 2017, 19

¹³³ <http://www.industrialnitopografie.cz/karta.php?zaznam=V006075>, vyhledáno: 5. 11. 2022

TEDESCO & Co. V areálu bychom našli několik komínů a strohých průmyslových budov. [46]

Bohdan Bolzano si naproti továrně nechal postavit vlastní obytnou vilu (dnes Vila Praga, čp. 567), přezdívanou „Bolzánka“.¹³⁴ Bohdan Bolzano zemřel roku 1884 a poté se majitelem továrny stal inženýr Max Hirsch, dosavadní hlavní konstruktér firmy. Po jeho smrti (1898) byl závod prodán Akciové společnosti strojírně.¹³⁵

4.3.4 Tiskárna

Nejstarší slánskou tiskárnou byla rodinná firma Františka Jeřábka z Prahy, která si zde zřídila pobočku roku 1807. Jeřábkova tiskárna se později změnila v krajskou a působila ve Slaném až do roku 1924, kdy ji převzalo tiskařské družstvo Veleslavín, kam se také přesunula¹³⁶. Tiskárna měnila své sídlo, nejdéle byla provozována v domě čp. 99 (Husova ulice), který později zakoupila spořitelna a postavila místo něj svou novou budovu. Druhou místní tiskárnou byla firma Františka Neuberta založená roku 1872, která nejdříve sídlila v hostinci u brodu, ale majitel posléze (1878) zakoupil dům čp. 138 na náměstí a později se přemístil do domu čp. 139. Po jeho smrti tiskárnu na náměstí zakoupil Vojtěch Kočka, který ji vedl od roku 1920, a jeho závod funguje do současnosti.

4.3.5 Akciová plynárna

Prvním významnějším podnikem, který vznikl z popudu skupiny slánských občanů, byla Akciová plynárna, založena roku 1870. Plynové pouliční lampy, vyrobené z litiny, ozářily Slaný v srpnu roku 1871.¹³⁷ Střed slánského náměstí osvětloval čtyřramenný kandelábr. Poté se plyn zaváděl do obecních budov, hostinců, a až mnohem později do soukromých domácností, které dosud používaly petrolejové lampy. Veřejných svítilen bylo v ulicích roku 1893 evidováno 110 a v budovách až 2 024.¹³⁸ Komplex plynárny (dnes Plynárenská ulice, čp. 533) tvořily dvě budovy s průčelím do ulice, které

---

¹³⁴ DOBNER/KUCHYŇKA 2005, 142

¹³⁵ HLUŠIČKOVÁ 2003, 557

¹³⁶ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 100

¹³⁷ SCHEINPFLUG 1938, 64

¹³⁸ KUBÁNEK 2012, 83

propojoval obdélný protáhlý trakt. Průčelí jsou totožná, avšak pravá budova se z dochovaných fotografií zdá o něco větší. [47] V přízemí byla tři stejná obloukovitě zakončená okna a prostředek štítu nad nimi zdobilo kruhové okno. Obdélným traktem vedla do areálu vrata a také dvě okna. Součástí plynárny byl nepřilíš vysoký cihlový komín.

4.3.6 Papírna bratří Kohnů, Scheinpflugova továrna

Bratři Salamon a Samuel Kohnovi si roku 1872 zakládají továrnu na papír v Kozákově mlýnu (čp. 304) u Červeného potoka pod Slánskou horou.¹³⁹ Papír byl vyráběn ze starých hadrů. Když jeho továrnu v letech 1875 a 1878 zasáhl požár, který zničil většinu materiálu i vyrobeného papíru, nedařilo se už podnikání obnovit.¹⁴⁰ Areál Kozákova mlýna zakoupil místní podnikatel Karel Scheinpflug starší (1840–1923) a v roce 1882 do něj přemístil svou mědikoveckou výrobu.¹⁴¹ Scheinpflugova továrna, jež své výrobky vyvážela po celé Evropě, vyráběla stroje pro lihovary, cukrovary a podobné technické závody, kterým také nabízela strojírenské opravy. Úspěšná firma se roku 1904 přestěhovala do nových větších prostor u slánského nádraží (čp. 1109), kde rozšiřuje svou výrobu o další kovové speciální výrobky a vodovody. Po první světové válce (1919) majitel továrnu prodal pražskému Družstvu kovopracovníků, které zde ale působilo krátce.¹⁴² V nevyužitém areálu bývalé továrny, si roku 1921 Josef Votava založil firmu na kola YWES.¹⁴³

4.4 Nádraží, Nádražní třída (Wilsonova ulice)

Vzniku Wilsonovy ulice předcházelo několik událostí. Počalo to již zbouráním městských hradeb, které otevřelo historické jádro k nezastavěným parcelám na předměstí. Z města vedly široké silnice a plánovalo se vlakové spojení. Železniční trať z Prahy do Mostu, kterou zřizovala společnost Pražsko-duchcovské dráhy (Prag-Duxer

---

¹³⁹ KUBÁNEK 2012, 86

¹⁴⁰ DOBNER/KUCHYŇKA 2005, 142

¹⁴¹ KUČA 2004, 664

¹⁴² KUBÁNEK 2012, 92

¹⁴³ SCHEINPFLUG 1938, 66

Eisenbahn, PDE), byla dokončena roku 1873.¹⁴⁴ Terén v okolí Slaného zapříčinil, že trať byla vedena podél jihozápadního okraje města. Výhodou to patrně bylo pro továrny, které zde sídly. Vlakové nádraží bylo ale postaveno poměrně daleko na předměstí, západně od města. Mezi nádražím a centrem města byla zbudována nová Nádražní třída (dnes Wilsonova ulice). Jednalo se o široký bulvár, v jehož středu vedla cesta, až o mnoho let později s upravenou silniční vozovkou, kterou lemovala stromová alej a chodníky. Když slavnostně přijel do Slaného první vlak z Prahy (11. května 1873), stálo slánské nádraží ještě osamoceno uprostřed polí s několika stodolami.¹⁴⁵ [48] O parcely kolem Nádražní třídy byl veliký zájem, stavěly se zde měšťanské domy a přesouval se sem také kulturní život.

4.4.1 Železniční budova

Slánské nádraží (čp. 539) vystavila v letech 1872–1873 stavební firma Podnikatelství železničních staveb pod vedením architektů Jan Muziky a Karla Schnabela.¹⁴⁶ Současně vznikly železniční stanice ve Zlonicích nebo Klobukách na téže trati, které postavila stejná firma, a patrně měla za úkol pracovat na slánském úseku dráhy. Budova železniční stanice ve Slaném nesla znaky neorenesanční architektury. [49] Směrem ke kolejišti jsou po stranách budovy předsunuté nárožní rizality, mezi nimiž vznikl prostor pro cestující, zakrytý stříškou. První patro nádraží obíhala obdélná okna s ozdobnou šambránou. Uprostřed nad nimi bychom našli nápis „SLANÝ“. Nad ním se vinula pásová římsa, která spolu s vrchní okapní římsou vymezovala úzký pás členěný drobnými čtvercovými okny. Kolem nástupiště bylo později vysazeno stromořadí. Fasádu směrem k Nádražní třídě zdobily jen mělké nárožní rizality, přízemí i patro bylo osazeno stejnými obdélnými okny a uprostřed nad okapovou římsou vyčníval malý trojúhelný štít. Tato strana budovy prošla ve 20. století stavební úpravou, uprostřed vznikl předsunutý přístavek a štít byl doplněn plastickým znakem železničních drah, okřídleným kolem. Fasáda nádražní budovy ztratila původní zdobný vzhled, je hladce omítnuta, jinak celková hmota stavby zůstala zachována. V letech 2018–2019 procházela budova potřebnou rekonstrukcí, při které byl ze štítu odstraněn znak železnic a plášť stavby byl obložen zateplením. Neorenesanční vzhled budovy byl tedy nadobro

¹⁴⁴ KUČA 2004, 668

¹⁴⁵ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 102

¹⁴⁶ <http://www.industrialnitopografie.cz/karta.php?zaznam=V008875>, vyhledáno: 6. 11. 2022

setřen. Nádražní budova ve Zlonicích od stejných stavitelů měla více štěstí a její ozdobné prvky byly z většiny zachovány. [50]

V 70. letech 19. století bychom uvnitř slánského nádraží našli restauraci, která sloužila nejen cestujícím využívající vlakovou dopravu, místnímu personálu, ale také formanům a drožkářům, kteří se přizpůsobovali nové konkurenci a vozili například zboží na nádraží či z něj.

4.4.2 Nádražní třída

Od zavedení železniční dopravy a vzniku místního nádraží bylo jasné, že v okolí Nádražní třídy vyroste nová městská čtvrť. Město, které po dlouhá staletí nemohlo rozšiřovat svou zástavbu a jen přestavovalo na stísněném prostoru mezi hradbami staré domy, bylo lačno nových širokých parcel. Mezi měšťany docházelo ke konfliktům a podvodům, které zapříčinily průtahy při schvalování stavebních projektů. Přesto byla Nádražní třída zaplněna novou zástavbou velice rychle. První stavbou byl dům, který patřil Čeňku Prüglovi (později hostinec Pavla Kukly; čp. 546), postavený v roce 1874.¹⁴⁷ Vedle tohoto domu byl vystaven další jednopatrový dům s podobnou dispozicí, dům Antonína Grunda (čp. 555) z roku 1875. Autorství obou staveb je připisováno staviteli Antonínu Grundovi.¹⁴⁸ Mezi nimi stojí dům Jana Václavíka (čp. 547), který vznikl ve stejné době. Pro přehlednost jmenujme další stavby, jež byly postaveny v této řadě novorenesančních domů, směrem k nádraží. Následující dva jednopatrové domy Josefa Štulíka (čp. 561; 562) navrhl místní architekt František Štech (1821–1890) v letech 1879 a 1880 v klasickém novorenesančním stylu, první z nich již svůj původní vzhled ztratil.

Vedle nich vznikly budovy navržené slánským zednickým mistrem Františkem Himmelem: dům Františka Himmela (čp. 601) a dům Leopolda Troesterera (čp. 600) oba dokončeny roku 1887, dům Františka Kuse (čp. 598) z roku 1886, dům JUDr. Karla Grasse (čp. 573) z roku 1884, a nárožní dvoupatrový dům Františka Himmela (čp.622) dokončený roku 1896, jenž je zajímavý svým zpracováním fasády, na níž se střídají štukové hladké omítky a štukem provedené imitace cihlového zdiva.¹⁴⁹ [51] Na vrcholu

---

¹⁴⁷ DOBNER 2017, 232

¹⁴⁸ PŘIBYL 2003a, 2

¹⁴⁹ PŘIBYL 2003a, 2

nárožní atiky je vsazen štít s datem dokončení stavby. Stavby Františka Himmela se vyznačují svými nadokennými frontony ve vyšším patře, které výrazně vystupují z fasády.

Protější blok budov byl zastavěn také velice rychle. V roce 1883 byly dokončeny jednopatrové stavby, které pravděpodobně projektoval architekt Rudolf Štech (1858–1908): krajní dům Kristiána Rademachera (čp. 577), dům Františka Khedla (čp. 579) a dům Adolfa Březiny (čp. 581).¹⁵⁰ Následující dvoupatrové stavby z roku 1884 se připisují slánskému staviteli Antonínu Fričovi: dům Prokopa Lainara (čp. 590) a dům Františka Šrámka (čp. 591).¹⁵¹ Zde se na Nádražní třídu (Wilsonovu ulici) napojuje kolmá ulice (Vepřkova).

Stavby pokračují nárožním domem MUDr. Ferdinanda Suka (čp. 585), z jehož původní (1883) ozdobné fasády zůstala jen obloukovitě ukončená okna, lizénový rámeček uprostřed průčelí a atika ozdobená čučky. Vedlejší dům Josefa Angra (čp. 584) projektoval roku 1884 František Štech. Majitel Josef Angr „*považoval prvotní plán za poněkud skromné řešení a sám poukázal na to, že dům by plnohodnotně nezapadl mezi novou architekturu.*“¹⁵² Architekt tedy dodatečně navrhl atiku, v jejíž středu vyčnívá nika s alegorickou postavou držící ozubené kolo, domovní znamení majitele. Průčelí stavby bylo celé přestavěno v roce 1940, původní zůstala pouze ozdobná nika. Následuje dům slánského stavitele Josefa Zlatníka (čp. 563) z roku 1881.¹⁵³ Další dům (čp. 596) je připisován architektu Kašparu Šoulvi ze Zlonic u Slaného.¹⁵⁴ Blok těchto čtyř staveb opět přerušuje kolmá navazující ulice (Brožovského).

Pokračuje nárožní dům Josefa Fähnricha (čp. 599), který roku 1886 dokončil architekt František Štech, avšak třetí patro domu vzniklo až roku 1976 jako nástavba. Podle projektu slánského stavitele Václava Havránka byl roku 1895 postaven vedlejší dům Jana Erharda (čp. 621). Stavební blok zakončuje dům JUDr. Karla Horlivého (čp. 521), jež navrhl a roku 1884 dokončil Rudolf Štech. [52] Budova se od ostatních odlišuje balkonem v ose fasády, který je podpírán portálem se dvěma hladkými sloupy po stranách a ozdobnými krakorci. Na protější straně ulice (na rohu Pastýřské ulice

---

¹⁵⁰ KRECAR 1910, 5

¹⁵¹ KRECAR 1910, 5

¹⁵² PŘIBYL 2003a, 2

¹⁵³ VLČEK 2004, 732

¹⁵⁴ VLČEK 2004, 646

a Dr. E. Beneše) stojí dům Eduarda Stelšovského (čp. 525) postavený roku 1886 stejným autorem.¹⁵⁵ Nároží obou staveb spolu vizuálně korespondují. [53]

Většina staveb měla podobně provedenou fasádu v přízemí, kterou pokrývala klasická či pásová bosáž nebo rustika. Můžeme si všimnout, že sousedící budovy od různých architektů mívají podobné dekorační motivy pro zachování harmonie. Ačkoli stavby mají shodné prvky, můžeme zaznamenat rozdíl ve výrazu fasád, navržených Rudolfem Štechem. Jeho budovy bývají ozdobeny antikizujícími a historizujícími detaily, v podobě vlysů, které jsou členěny květinovými rozetami či girlandami, klenáky nadokenních říms zdobí maskarony, nebo pilastry s různými druhy hlavic.

V tomto úseku Nádražní třídy jsme vynechali tři významné stavby, kterým se budeme věnovat podrobněji. Mezi nimi stojí ještě jeden dům, Antonie Pechové (čp. 597), který byl dokončen roku 1884 také podle projektu Rudolfa Štecha.

4.4.3 Okresní hospodářská záložna

Nároží Nádražní třídy je osazeno honosnou budovou (bývalé) Okresní hospodářské záložny (čp. 518), kterou navrhl Rudolf Štech. Tento slánský architekt pocházel ze stavitelské rodiny, ale vystudoval stavitelství v Praze a Vídni, kde byl ovlivněn architektonickým stylem české neorenesance a klasické neorenesance.¹⁵⁶ Prosperující finanční firma od svého založení roku 1883 potřebovala nové větší a reprezentativnější prostory pro své podnikání, v architektonické soutěži proto zvolili projekt místního úspěšného stavitele.¹⁵⁷ Práce začaly roku 1887, a v následujícím roce se již zaměstnanci stěhovali do nové budovy.

Přízemí dvoupatrové budovy záložny zdobí štuková rustika. Všechna okna i dveře jsou obloukovitě zakončeny a lemovány symetrickou bosáží, napodobující kamenné kvádry jako okna florentského typu. Nad nimi se táhne široká pásová římsa zdobená sgrafitem, v němž se opakuje motiv dvou gryfů sedících naproti sobě, kteří drží kruhový ornamentální motiv, jenž se ale průběžně mění. Směrem do Nádražní ulice je římsa přerušena balkonem. Okna v prvním patře svírá edikulová šambrána s plastickou horní

---

¹⁵⁵ PŘIBYL 2003a, 2

¹⁵⁶ VYBÍRAL 2002, 148

¹⁵⁷ Adresář politického okresu Slánského. Soudní okresy: Slaný, Velvary, Nové Strašecí a veškeré politické obce a osady 1904, 36

římsou. Mezi okny je sgrafitem provedená rustika. Nároží budovy je ozdobeno plastickou konzolí, z níž je zavěšen erb s motivem včely. Druhé poschodí odděluje opět sgrafitová římsa, zde s motivem okřídlených postav, které mezi sebou přidržují medailony s tvářemi antických postav, na obou stranách nároží motiv střídá nápis *OKRESNÍ HOSPODÁŘSKÁ ZÁLOŽNA*. Ve druhém poschodí jsou okna lemována profilovaným obloukem. Horní polovina tohoto okenního pásu je zdobena psaníčkovým sgrafitem. [54] Pod okapní římsou je poslední sgrafitem provedený pás s florálními motivy, pravidelně narušován krakorci, které podpírají hlavní římsu. Při pohledu na fasádu vidíme, že střídání různých okenních šambrán okna směrem vzhůru opticky zmenšuje.

Předlohu k freskám, které zdobí fasádu, navrhl Mikoláš Aleš roku 1896, na přímlyvu Václava Štecha.¹⁵⁸ Levou stranu nároží obsadila postava Hospodářství, znázorněná mužem, který osívá pole, a za nímž stojí náčiní k orbě. [55] Na pravé straně můžeme spatřit Spořivost, ženu v rozevlátém šatu nesoucí včelí úl. [56] Podle skic a kartin Mikoláše Alše obě malby provedl Arnošt Hofbauer. Budova záložny se řadí k nejvýznamnějším stavbám 19. století ve Slaném. Štechova obliba české neorenesance a zdobnost se plně rozvinula za jeho působení v Plzni, kde spolupracoval s Mikolášem Alšem na několika stavbách.

4.4.4 Wiehlův dům

Naproti městskému divadlu stojí reprezentativní nárožní Wiehlův dům (čp. 560) z roku 1879, tuto jednopatrovou stavbu projektoval architekt Antonín Wiehl pro svého bratra.¹⁵⁹ Majitel rodinného domu, Julius Wiehl, ve Slaném vedl soukromou zeměměřičskou živnost.¹⁶⁰ Antonín Wiehl stavěl především ve stylu historismu, ovlivněn svým profesorem Josefem Zítkem. Pravidelné osově uspořádání průčelí stavby nese známky inspirace italskou renesanční vilovou architekturou. Nároží jsou opticky odstupněna rizality, které jsou naznačeny štukovanou bosáží. V přízemí vidíme okna obdélná, lemovaná plošně profilovanou šambránou, okna v patře jsou obloukovitě zakončená, obehnaná rustikálním obloukem. Nad vstupním portálem je úzký balkon podpíraný dvěma krakorci. Pásovou římsu dělicí přízemí a patro budovy zdobí

¹⁵⁸ DOBNER 2017, 253

¹⁵⁹ Konskripce: Národní archiv, Policejní ředitelství I, konskripce (1850-1914), karta 693, obraz 684

¹⁶⁰ NEUBERT 1879, 4

sgrafitová malba, která znázorňuje okřídlené gryfy s lvími hlavami svírající lyru. Sgrafito na rizalitech se liší, mezi mytologickými postavami je vložena ozdobná deska, po jejích stranách jsou znázorněny kartuše s motivy zeměměřičské činnosti (sáhovka, úhelník). [57] Mezi nimi jsou latinské nápisy, které Antonín Wiehl s oblibou používal na historických stavbách, jednalo se o humorné, ironické nebo moudré průpovídky.¹⁶¹ V pravém rizalitu čteme Vergiliův verš: *DEUS NOBIS HAEC OTIA FECIT* (Bůh nám tuto lehkost poskytl). V boční (dnes Divadelní) ulici je v římsě vložen nápis: *AEDIFICAVIT IULIUS WIEHL A. D. MDCCCLXXIX* (Postavil Julius Wiehl léta páně 1879). Nad vstupními dveřmi je namalováno číslo domu v medailonu mezi dvěma florálně ozdobenými sloupky. Korunní římsu zdobí sgrafito s antikizujícími motivy mužské hlavy a rohů hojnosti.

4.4.5 Divadlo

Ochotnické divadlo ve Slaném má dlouhou historii. Jsou doloženy zprávy o tom, jak studenti místního piaristického gymnázia v průběhu 18. století prezentovali své divadelní hry v latině. V roce 1820 si studenti připravili první české divadelní představení v hostinci U zlaté lodi a od roku 1845 ve městě působil sbor divadelních ochotníků, kteří hráli česky i německy.¹⁶² Na konci 19. století jejich hry režíroval slánský učitel a spisovatel Václav Štech (1859–1947). Od roku 1880, kdy byla zřízena „akciová společnost pro vystavění a udržování divadla“, se vyjednávalo o místě a vzhledu budovy.¹⁶³ V architektonické soutěži předložili mimo jiné svůj návrh Antonín Wiehl s Janem Koulou (1855–1919), Vratislav Pasovský a Jindřich Fialka (1855–1920).¹⁶⁴ Projekt posledního jmenovaného byl nakonec vybrán. Stavbu řídil Adolf Havel z Prahy a místní František Štech. Slánské divadlo (čp. 575) bylo postaveno v letech 1882–1883 a v prosinci 1883 bylo slavnostně otevřeno prvním představením.¹⁶⁵ Hlavní průčelí je situováno do boční (Divadelní) ulice a nikoli směrem k Nádražnímu bulváru, jak bychom očekávali. Pravděpodobně je to dáno rozměry parcely, kterou měl divadelní spolek k dispozici. [58] Nárožní rizality neorenesančního divadla vystupují z hmoty stavby a z boku i čelní strany budovy jsou osazeny obdélnými okny

---

¹⁶¹ VYBÍRAL 2002, 150

¹⁶² JAVORIN 1949, 276

¹⁶³ MAYSL 1900, 21

¹⁶⁴ JAVORIN 1949, 276

¹⁶⁵ DOBNER 2016, 202

s trojúhelným frontonem na pilastrech, pod okny je balustráda. Plášť stavby zdobí rustika, průčelí doplňují čtyři iónské polosloupky na výšku prvního poschodí, mezi kterými jsou obloukovitě zakončená okna s výraznými klenáky. Přízemní parter je osazen vysokými obloukovitými dveřmi, kterými se vstupuje do divadla. Slánské divadlo bylo dostavěno ve stejném roce, v němž byly dokončeny opravy Národního divadla v Praze po ničivém požáru, a řadí se k prvním městským divadlům zbudovaným na konci 19. století.

4.5 Zdravotnické a sociální stavby

Špitál s kostelem sv. Vavřince pod Slánskou horou sloužil již od 14. století a neinvestovalo se příliš úsilí ani financí na jeho obnovu. Kostel se nacházel v havarijním stavu, a byl roku 1860 prodán baronu Werneru Friedrichu von Riese-Stallburgu, který zde choval ovce.¹⁶⁶ Během napoleonských válek se ve městech zřizovaly lazarety pro raněné vojáky. Slaný ale neměl vhodné prostory, tudíž se vojenské nemocnice musely provozovat ve františkánském klášteře, který unikl zrušení za josefínských reforem, a v prostorech piaristické koleje na náměstí.¹⁶⁷

V letech 1850, 1865 a 1866 postihla město epidemie cholery. Pro nemocné byla opět zřízena malá provizorní nemocnice v klášteře. Při poslední vlně epidemie ve Slaném zemřelo téměř tři sta osob a stávající hřbitov u kláštera byl zaplněn.¹⁶⁸ Rozšíření hřbitovního areálu město zadalo staviteli Tomáši Štechovi, který tak příštího roku provedl. Na stávající obezděný hřbitov připojil další zhruba stejně veliký, na který roku 1888 navázal dvakrát tak rozsáhlý třetí hřbitov. Označují se I., II. a III. hřbitov. [59] Na I. slánském hřbitově se nachází dva náhrobky kupecké rodiny Wassermannů, jejichž autorem je Antonín Wiehl, který je navrhl roku 1883, a sochařskou část dokončil Jaroslav Vedlík o rok později.¹⁶⁹

---

¹⁶⁶ KUČA 2004, 660

¹⁶⁷ KUČA 2004, 662

¹⁶⁸ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 105

¹⁶⁹ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 105

¹⁶⁹ FRANKOVÁ/HUŠÁKOVÁ 2002, 5

4.5.1 Nemocnice

Tíživé události přiměly město řešit otázku výstavby nemocnice a péče o chudé či osiřelé občany. Areál nemocnice byl vyměřen na Velvarském předměstí, ve svahu na „Hájích“. První budova nemocnice (dnes Pavilon A), dokončená roku 1884 nabízela 84 lůžek pro pacienty, což záhy muselo být navýšeno na 100 lůžek. Když v roce 1899 do města dorazila epidemie španělské chřipky, nepodlehlo jí už tolik obyvatel jako v předchozích epidemiích. Při stavbě všeobecné veřejné nemocnice se počítalo s vybudováním okrasného parku v jejím okolí, a nedaleký svah Hájů byl osázen stromovou školkou.

První nemocniční pavilon byl postaven podle projektu inženýra barona Jindřicha Spens-Bodena slánským stavitelem Františkem Štechem.¹⁷⁰ Z jednopatrové dvoukřídlé budovy vystupuje středový rizalit osazený atikou. Všechna okna stavby jsou obdélná, v patře rizalitu doplněná o trojúhelnou, na bočních křídlech o rovnou nadokenní římsu. Přízemí obíhá pásová rustika, patro je hladce omítnuté. Stavba nese znaky strohého klasicismu. [60] Budova pavilonu je dodnes zachována. [61] Od roku 1902 zde působily Milosrdné sestry sv. Karla Boromejského.¹⁷¹ Rozšíření nemocničního areálu pokračovalo na počátku 20. století.

4.5.2 Okresní chorobinec

Péče o nemocné chudé a seniorní obyvatele se přemístila do nového okresního chorobince Františka Josefa II. roku 1890. Chorobinec (čp. 218, dnes domov pro seniory) byl postaven podle návrhu architekta Čeňka Štraybla (1856–1890) z Prahy.¹⁷² Stavbu vedl Rudolf Štech, jehož vlastní projekt chorobince nebyl vybrán. Jednopatrovou stavbu v kopci za Velvarskou bránou zvýrazňuje střední rizalit s ozdobnou atikou, na níž stojí slepý vikýř. K hlavnímu vstupu vede úzké schodiště, které ústí u obloukovitě zakončených dveří obehnaných rustikou. Po stranách jsou totožně ozdobená okna. Patro rizalitu je členěno pilastry, mezi nimiž jsou vsazena okna s obloukovým frontonem. Okna chorobince jsou zvýrazněna rovnou nadokenní římsou. Stavba chorobince je příkladem reprezentativního klasicismu typického pro veřejné městské budovy. [62]

---

¹⁷⁰ MAYSL 1900, 17

¹⁷¹ KUČA 2004, 662

¹⁷² MAYSL 1900, 16

4.5.3 Okresní sirotčinec

Naproti budově chorobince stojí Okresní sirotčinec (čp. 222, dnes mateřská škola), vybudován podle plánu stavitele Václava Havránka roku 1898. Přestěhován sem byl provizorní sirotčinec z Nedvědovského domu na náměstí. Od počátku zde působily Chudé sestry de Notre Dame.¹⁷³ Z dvoupatrové budovy sirotčince vystupuje nárožní rizalit, na který navazuje zděná brána do areálu. Fasáda je ozdobena pásovou bosáží v přízemí a rustikou v patrech, nad okny vyčnívá rovná nadokenní římsa. [63] Průčelí je osazeno pamětní deskou s nápisem *Okresní sirotčinec Josefa Hlaváčka*, tehdejšího okresního starosty, který se o zřízení sirotčince zasloužil.

4.6 Školy

Nejstarší školní budovou ve Slaném byla stavba vedle kostela sv. Gotharda, kde se původně učili chlapci a po založení piaristické koleje zde začala výuka pro dívky. Piaristické gymnázium umožnilo chlapcům získat základní a střední vzdělání, především humanitního zaměření. Měšťané projeví zájem o zřízení řemeslné praktické výuky, načež byla založena průmyslová chlapecká škola, která zpočátku fungovala v budově gymnázia. Vlivem rozrůstajícího se města stoupl počet studentů a skromná dívčí škola ani gymnázium v polovině 19. století kapacitně nestačily. Město se usneslo, že postaví na nevyužité vojenské parcele novou dívčí školu, která byla dokončena roku 1882.¹⁷⁴ Budova v Palackého ulici (čp. 570) stála pod kopcem přilehlých Rudolfových hájů, které zde byly založeny téhož roku. Na počest princezny Štěpánky Belgické nová dívčí škola nesla jméno Štefanina. [64]

Město posléze založilo základní měšťanskou školu pro chlapce. Stavba školní budovy začala roku 1884 na místě zbořeného martinického pivovaru na Kozím plácku, který byl přejmenován na Komenského náměstí.¹⁷⁵ Měšťanská chlapecká škola (čp. 618, dnes „2. Základní škola Slaný“) byla roku 1895 dokončena slánským stavitelem Václavem Havránkem podle projektu architekta Kaurera.¹⁷⁶ Mohutná nárožní dvoupatrová budova školy působí v prostoru malého náměstí předimenzovaně. [65] Vystavena je ve svahu

---

¹⁷³ KUČA 2004, 662

¹⁷⁴ MAYSL 1900, 25

¹⁷⁵ KUČA 2004, 663

¹⁷⁶ HUŠÁKOVÁ/PŘIBYL 2011, 75

a výškou přesahuje okolní zástavbu. Levé křídlo je dvoupatrové a na délku nese čtrnáct oken. Pravé křídlo stavby navazující na spodní Štechovu ulici dosahuje tří pater a napočítali bychom dvacet jedna oken na délku. Nároží stavby je zarovnané a v přízemí je zdobí tabulka se jménem náměstí, v úrovni prvního patra je vložena nika s postavou Jana Amose Komenského s knihou v levé ruce. Druhé patro je osazeno tabulkou oznamující rok dokončení stavby. Fasáda přízemí, v případě pravého křídla přízemí a prvního patra, je odlišena štukovou bosáží a nad obdélnými okny můžeme spatřit na každém klenáku bustu představující dítě. Aby stavba nepůsobila příliš blokovitě, její následující poschodí je výzdobou oken pestřejší. Rovné nadokenní římsy střídají segmentové nebo segmentové prolomené, v jejichž středu vyčnívá busta významných osobností (Josef Dobrovský, Josef Wenzig, Josef Jungmann a Tomáš Štítný ze Štítného). Poslední patro má střed nadokenních říms zdoben hlavami dětí nebo volutou. Budovu školy korunuje rohová atika s balustrádou a ozdobným profilovaným kruhem uprostřed.

4.7 Sokolovna

Slánský sbor městských ostrostřelců, založený v 18. století, patří k nejstarším spolkům ve městě. Na Lounském předměstí si v letech 1866–1875 zřídili hostinec Na Střelnici. Když ve Slaném roku 1865 zformoval spolek Sokolský, scházel se v různých provizorních prostorech.¹⁷⁷ Na konci 19. století začali slánští Sokolové plánovat výstavbu tělocvičny a získali parcelu poblíž střelnice, kde končila městská zástavba a rozkládaly se zde zahrady. Díky těmto dvěma budovám zde vznikl nepravidelný prostor, který předurčil pozdější vývoj zástavby a dopravy.

Projekt stavby Sokola vypracoval pražský architekt Jan Zeyer (1847–1903) roku 1895, stavba probíhala v letech 1896–1897.¹⁷⁸ Budova vyrůstala z půdorysu tvaru písmene „T“. Empírově pojaté průčelí sokolovny tvořil patrový střed, za kterým se skrývala podlouhlá hala tělocvičny, a postranní přízemní křídla. Střední části dominoval plochý portikus, tvořený dvojicemi pilastrů s korintskými hlavicemi nesoucími kladí, na němž byl položen štít s hladkou atikou. Architekt optickou iluzí docílil, že „falešný“ portikus z odstupu působil jako opravdový portikus vystupující ze stavby. [66] Na samém

---

¹⁷⁷ KUBÁNEK 2012, 77

¹⁷⁸ KUČA 2004, 729

vrcholu atiky byla ve středu umístěna plastika sokola. Původní Zeyerův návrh můžeme vidět na dobových fotografiích. Stavba byla po první světové válce přestavěna.

4.8 Církevní stavby

V průběhu 19. století mezi slánskými měšťany ubývá formální zbožnosti. Zájem obyvatel se přesouvá na vědu a kulturu. Přesto zde působení církve nezaniklo.

4.8.1 Synagoga, židovský hřbitov

Židovská komunita se ve Slaném rozrůstala až od druhé poloviny 19. století, do té doby slánští obyvatelé do města Židy nespouštěli jinak než za obchodem. Roku 1861 byl ve městě veden Abrahámem Herzem židovský náboženský spolek, a roku 1865 si místní židovská obec nechala postavit synagogu, podle návrhu místního stavitele Františka Štecha.¹⁷⁹ Dvoupatrová budova byla provedena v historizujícím maurském stylu s novorománskými prvky, ale méně zdobně, než například Španělská synagoga Ignáce Ullmanna (1822–1897) a Josefa Niklase (1817–1877) z roku 1868.¹⁸⁰ Slánská židovská komunita patrně neměla dostatek prostředků na honosnější stavbu. Nad lizénovým vstupním portálem průčelí západní strany vidíme kruhové okno, které obíhá plastický půloblouk zakončený konzolami. [67] Štít je stupňovitý, střídání pravoúhlých a oblých prvků najdeme v celé výzdobě fasády. Východní portál obrácený k Slánské hoře nese stejnou výzdobu, místo vstupního portálu jsou zde dvě úzká okna po stranách. Synagoga sloužila svému účelu až do roku 1942.¹⁸¹ Ačkoli byla budova od roku 1958 na seznamu kulturních památek, nebylo s ní dobře nakládáno. Vnitřek stavby byl upraven na byty, později pro účely archivu. V současnosti je bývalá synagoga památkově chráněna a od roku 2013 zde sídlí Policie České republiky.¹⁸²

Slánská židovská obec si až roku 1880 založila židovský hřbitov na kraji města, u silnice na Velvary. Do té doby využívali hřbitov v Blevicích.¹⁸³

---

¹⁷⁹ PEŠATA 2020, 14

¹⁸⁰ VLČEK 2004, 676

¹⁸¹ FRANKOVÁ/SEMOTANOVÁ/ŽEMLIČKA 1998, 8

¹⁸² <https://pamatkovykatalog.cz/synagoga-2323660>, vyhledáno: 10. 11. 2022

¹⁸³ KUBÁNEK 2012, 91

4.8.2 Kostel sv. Gotharda

Gotický kostel sv. Gotharda v jádru města byl poznamenán několika požáry, po kterých byly prováděny jen nutné úpravy. Roku 1782 bylo vnější zdivo kostela omítnuto, v první polovině 19. století se odehrávaly úpravy v okolí kostela (zrušení starého hřbitova a kostnice, výstavba školy) avšak k větším opravám se přistoupilo až v roce 1874.¹⁸⁴ Jako restaurátor kostela je uváděn stavitel Achille Wolf (asi 1834–1891), který zde provedl neoborné zásahy. Opěrný systém jižní lodi z velké části nahradil novými a slohově neodpovídajícími kameny, podobným způsobem zasáhl i do výzdoby západního průčelí a předsíně severního portálu.¹⁸⁵ V roce 1890 na kostele sv. Gotharda prováděl úpravy v interiéru architekt Rudolf Štech, ke stejnému roku uvádí Pavel Vlček plán na obnovu kostela, který vypracoval Josef Mocker (1835–1899), ale nebyl proveden.¹⁸⁶

4.9 Rudolf Štech

Architekt, synovec slánského stavitele Františka Štecha, Rudolf Štech se ve druhé polovině 19. století podílel na mnoha stavbách svého strýce a postupně se vypracoval na samostatného stavitele. Na kraji Lounského předměstí postavil hostinec U Bílého beránka, na kterém vidíme autorovu snahu o výraznou zdobnost a členitost fasády, jež se později projevila při stavbě Okresní záložny ve Slaném a především ve stavbách projektovaných v Plzni, kam roku 1891 přesídlil.¹⁸⁷ V závěru století, před svým odchodem do Plzně, vyprojektoval ve Slaném řadu novostaveb. Jeho přínosem pro město byly také práce na přestavbách a rekonstrukcích historických budov. Pozměnil ráz náměstí svou úpravou bývalé piaristické koleje, později městského muzea, a opravou slánské radnice.

---

¹⁸⁴ WIRTH 1906, 9

¹⁸⁵ WIRTH 1906, 9

¹⁸⁶ VLČEK 2004, 432

¹⁸⁷ ŠTECH 2010, 23

4.9.1 Hostinec U Bílého beránka

Za Lounskou bránou na rohu ulice byl kolem roku 1750 postaven rozsáhlý nárožní dům se stodolou, který vystřídal několik majitelů, než zde byl roku 1814 zřízen *zájezdní hostinec*: „*GAST – UND EINKEHRHAUS BEIM WEISSEN LAMM*“, který byl vyhledávaným u místních i cizinců.¹⁸⁸ Kromě jídla a ubytování se tu konaly společenské akce, plesy, ochotnická divadelní představení. Nový majitel, Antonín Stelšovský, se roku 1880 zavázal, že hostinec U Bílého beránka zachová, a rozhodl se jej rozšířit o nový trakt se zahradou, což bylo dokončeno roku 1884.¹⁸⁹ Navržení přístavby, která byla poté hojně využívána místními spolky či pro plesové zábavy, provedl Rudolf Štech.

Přístavba převyšovala stávající hostinec, na přízemní parter s obdélnými okny navazovalo patro o výšce dvou poschodí, kde se nacházel taneční sál. Průčelí směrem do ulice prolamovaly v patře vysoká obloukovitě zakončená okna sálu, která oddělují pilastry s korintskými hlavicemi. Cvikly kolem oken vyplňuje sgrafitová malba s nejrůznějšími hudebními nástroji, vidíme například trumpetu, dudy, buben, housle nebo lyru. [68] Prostřední okno se odlišuje výzdobou, ve sgrafitu jsou rostlinné ratolesti a věnec z listů, v jehož středu je písmeno *A*, v pravém cviklu písmeno *S*, což odkazuje na jméno stavitele Antonína Stelšovského. Hlavní římsa je členěna navazujícími krátkými pilastry, mezi nimiž je sgrafitové pole vyplněno amorky svírajícími roh hojnosti a zazděnými oválnými okenními otvory. Na této stavbě se projevil autorův zájem o staré italské renesanční umění, které se snažil propojit s českým prostředím. Budova předurčená ke společenským akcím kapacitou odpovídala požadavkům své doby a slouží dodnes.

4.9.2 Piaristická kolej

Rekonstrukce se dočkala i piaristická kolej. „Řád zbožných škol“ ale ztratil své finanční zdroje a zanikl. Následně (roku 1777) byly piaristické školy zrušeny rozhodnutím císaře Josefa II.¹⁹⁰ Obyvatelé ve Slaném si uvědomovali potřebu zachovat ve městě obdobnou humanitní výuku, a tak se rozhodli sami areál koleje i s kaplí opravit a zřídit zde

---

¹⁸⁸ DOBNER 2016, 176

¹⁸⁹ GRÉGR 1884, 8

¹⁹⁰ WIRTH 1938, 27

gymnázium.¹⁹¹ Od roku 1832 je nahradila německá trojtřídní škola¹⁹², ke které se po revoluci (1851) přidala třída, kde se vyučovalo v českém jazyce. Od roku 1866 se na gymnáziu vyučovalo výhradně českým jazykem. Když bylo pro nedostatek piaristických učitelů gymnázium uzavřeno, město od piaristů budovu vykoupilo a začala rozsáhlá přestavba areálu (1877–1878), při níž původní vzhled překryla úprava architekta Rudolfa Štecha.¹⁹³ Budova gymnázia byla zvýšena o patro, a především rozšířena o levé křídlo. Průčelí stavby dominují nárožní rizality osazené trojúhelným štítem s kruhovým oknem. [69] V pravém rizalitu se skrývá vstup do kaple Zasnoubení Panny Marie, která zůstala zachována. Nad dveřmi s původními barokními prvky je okno do kaple, nad nímž je v obdélném poli sgrafito s rozvilinami, nesoucí nápis „*Vystavěno 1659 & 1726*“. Pravý rizalit je pro dosažení symetrie ozdoben slepým vstupním portálem s městským znakem, nad kterým je stejné okno. Nad ním je v totožném sgrafitu proveden nápis „*Přestavěno 1877 & 78*“. Mezi rizality vznikla krytá obloukovitá arkáda, nad kterou vidíme úzká obdélná okna obou poschodí budovy. Bývalý kolejní ambit s kašnou uprostřed byl zachován, zahrada byla též zušlechtěna a zpřístupněna veřejnosti. Do rekonstruovaného areálu se nastěhovala městská knihovna.

O založení slánské knihovny se významně zasloužil místní učitel a spisovatel Václav Štech, který roku 1891 založil fond na její zřízení. Zároveň vznikl Muzejní spolek, prostřednictvím něhož se začaly nakupovat knihy a časopisy. Knihovna byla situována v přízemí budovy a slavnostně otevřena byla roku 1897.¹⁹⁴

4.9.3 Radnice

Slánská radnice (čp. 2) byla mnohokrát poničena a z původní gotické stavby byla zachována jen výška věže. Po požáru roku 1795 byla radnice opravena a osazena věžními hodinami, od té doby byla ale znovu poničena a vyžadovala opravu. Roku 1890 byla Rudolfem Štechem přestavěna v neorenesančním slohu do podoby, ve které ji známe dnes. [70] Z levé strany třípatrové stavby vyrůstá radniční věž zakončená

---

¹⁹¹ FOLTÝN/SOMMER/VLČEK 1997, 641: „..., proto uspořádalo (město) sbírku, do níž vydatnou měrou přispěl i Karel Josef Clam-Martinič. Tak mohlo 1. září 1807 dojít k obnově jak kostela, tak koleje.“

¹⁹² DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 95

¹⁹³ FOLTÝN/SOMMER/VLČEK 1997, 641

¹⁹⁴ HOUSER 1898, 57

cibulovou věží s lucernou, nad kterou je pozlacená makovice, z níž vybíhá zlatá hvězda, symbol středověkého husitského města. Přízemí, které je ozdobeno profilovanou pásovou rustikou, dominuje vstupní portál s předsunutými polosloupky na soklech. Nad obloukovitými dveřmi vidíme znak města Slaný. Portál je navýšen o balkon v prvním patře, které je od přízemí odděleno členěnou pásovou římsou. Nároží obou pater budovy je osazeno rustikou, jenž pokračuje i na nárožích radniční věže, uprostřed níž jsou hodiny. Na konci 19. století se v radnici nacházel archiv města a historické pečeti, kancelář zde měl místní purkmistr.

5. Město a jeho architektura v období 1900–1918

5.1 Úvod

Na počátku 20. století vidíme Slaný jako kvapně se rozrůstající město, soustředící se na modernizaci. Z výtobytků předchozího století jmenujme např. telegraf na poště od roku 1867, plynové osvětlení od roku 1871 anebo veřejný vodovod s vodárnou, který roku 1898 vybudoval inženýr Karel Krebs.¹⁹⁵ Městem vedla železniční trať a koňmi tažené formanské vozy postupně nahrazovala motorová vozidla. Okrasné parky vysázené v průběhu 19. století již měly vzrostlé stromy, čímž se pozměnilo panorama města. Svého zkrášlení se roku 1910 dočkala také studánka, odkud vyvěral bájný slaný pramen, studánka byla vyčištěna a osazena novou tabulkou s latinským nápisem.¹⁹⁶

5.2 Průmysl před 1. světovou válkou

Slánský průmysl se již rozvinul téměř do všech oblastí výroby. Na počátku 20. století zde sídlí úspěšný strojírenský podnik Bolzano Tedesco & spol., mědikovecký závod Karla Scheinpfluga, textilní továrna barona Honoré de Lisera, ve městě i jeho okolí fungují cukrovary, pivovary či sladovny. Město se ale potýká s nedostatkem vody z Červeného potoka, který zde napájí průmysl i hospodářství. Některé podniky jsou nuceny ukončit svůj provoz nebo se přesunout jinam. Díky průmyslové revoluci se i do menších továren dostává parní stroj, ve větších bychom našli motorové pohony. Podniky tak už nemusely nutně stát v blízkosti přírodního vodního zdroje.

---

¹⁹⁵ KUBÁNEK 2012, 116

¹⁹⁶ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 103

5.2.1 Chemická akciová továrna na strojená hnojiva a lučebniny

Roku 1893 byla ve Slaném na Pražském předměstí založena Chemická akciová továrna na strojená hnojiva a lučebniny. Stavbu továrny provedl roku 1894 Václav Faigl, zednický mistr ze Zlonic.¹⁹⁷ Prosperující chemická firma se stala jednou z největších továrních komplexů ve městě. Zpočátku produkovala superfosfáty a kyselinu sírovou, v průběhu první světové války vyráběla kyseliny pro vojenskou potřebu, avšak jen do roku 1917, kdy byly zrekvírovány veliké výrobní komory z olova a práce byly zastaveny.¹⁹⁸ Po válce byla továrna nákladně obnovena a opět začala prosperovat. Později však byla slánská chemička sloučena s továrnou na lučebniny v Kolíně a následně se jejími vlastníky staly Pražské chemické závody. Provoz továrny byl snižován a fungovala už jen do konce druhé světové války.¹⁹⁹

5.2.2 Vilém Michl, továrna na velocipedy a motocykly

Vilém Michl získal roku 1894 povolení na výrobu kol a založil si nejdříve skromnou dílnu, kde skládal kola z materiálu objednaného z Anglie. Stal se teprve druhým výrobcem velocipedů v Čechách. Prvním byl Jan Kohout z Prahy, jehož kola jsou známa jako „kohoutovky“.²⁰⁰ V obou případech se jednalo o vysoké bicykly s velkým předním kolem a malým vzadu. Vilém Michl se brzy rozhodl vyrábět tzv. rovery, nižší kola podobná dnešním. V roce 1897 si nechal postavit továrnu (čp. 592) na předměstí za železniční tratí, aby mohl rozšířit výrobu, po roce 1900 už jeho podnik nabízí osm typů velocipedů. Michl byl stále aktivní v dílnách mezi svými pracovníky a sám navrhoval vlastní konstrukce nejrůznějších strojů a motorů. První motocykl, který byl předveden roku 1902, měl čtyřtákní motor, složitou konstrukci a nesl název Michl-Orion. Prodával se v tuzemsku i v Evropě. Před první světovou válkou firma začala vyrábět ještě zemědělské traktory s pluhem, poté se přeorientovala na zbrojařskou produkci.²⁰¹ Po válce majitel továrny projektuje motocykl Orion s dvojtákním motorem, který neustále vylepšoval ve spolupráci se svými syny. V následujících letech Vilém Michl se

---

¹⁹⁷ VLČEK 2004, 162

¹⁹⁸ <http://www.industrialnitopografie.cz/karta.php?zaznam=V006073>, vyhledáno: 6. 11. 2022

¹⁹⁹ DOBNER/KUCHYŇKA 2005, 148

²⁰⁰ KUBÁNEK 2012, 107

²⁰¹ KUBÁNEK 2012, 108

syny navrhují letecké motory, jež však nemají veliký odbyt. S postupující celostátní hospodářskou krizí se situace ještě zhoršila a roku 1932 továrna Viléma Michla vyhlásila bankrot. Areál továrny zakoupil místní podnikatel Ferdinand Příbyl, který zde zavedl výrobu součástek pro jízdní kola ROKOL.²⁰²

Hlavní budovu továrny Viléma Michla tvořila podélná nízká stavba osazená sedlovou střechou a kulatým oknem ve štítu. Vedle ní stál komín a další technické stavby. [71]

5.3 Významné stavby

5.3.1 Okresní dům

Nádražní ulice, založená a z velké části zastavěná na konci 19. století, získala novou dominantu. Na ose naproti nádraží byl postaven Okresní dům (čp. 644), jehož stavbu inicioval okresní úřad a městské zastupitelstvo v čele s Josefem Hlaváčkem. Pro nové sídlo úřadu byl zvolen plán budovy, vypracovaný pražským architektem Janem Vejrychem. Stavbu vedla místní firma stavitele Václava Havránka v letech 1900–1902. Projekty reprezentativních budov ve stylu české neorenesance, které známe od Jana Vejrycha, se vyznačují malebností a hravostí, zatímco stavby Antonína Wiehla či Rudolfa Štecha vedle nich působí klasickým dojmem. Jedná se o budovy vytažené do výšky, ozdobené obloučkovým štítem, zakončené dlátkovou nebo útlou jehlancovou střechou, často s lucernou na vrcholu. Slánský Okresní dům leží na nepravidelném půdorysu, jeho hlavní průčelí není kolmo k Nádražní třídě, nýbrž lehce vychýleno, a postranní stěny se svírají v různých úhlech tak, aby kopírovaly linii ulice. Díky půdorysu uvnitř stavby vznikly nepravidelné lichoběžné místnosti. Přízemí fasády je bosované a prolomené dvěma stlačenými okny. Před vchodem stály dva litinové kandelábry pouličního osvětlení. Nad jednoduchým pravoúhle zalomeným vstupním portálem, po jehož stranách jsou dvě malé niky, vyčnívá krytý balkon, nesený obloučkovými krakorci. Tympanon mezi krakorci vyplňoval zdobný reliéf, jenž znázorňoval udílení samosprávy panovníkem v královském rouše rolníkovi, šlechtici, měšťanu a horníkovi, kteří představují čtyři hlavní stavy tehdejšího Slánského okresu.²⁰³ Předlohu reliéfu vymodeloval pražský sochař a profesor Antonín Popp, do kamene jej

---

²⁰² DOBNER/KUCHYŇKA 2005, 150

²⁰³ VELC 1902, 74

vysekal sochař Adolf Havel.²⁰⁴ Dva ozdobné sloupy s hlavicemi v rozích podpírají menší balkon druhého patra, jehož zábradlí tvoří balustráda. Mezi přízemím a prvním patrem se vine pásová římsa. Obě patra jsou hladce omítnuta a osazena pravoúhlými okny. Na druhé patro navazuje atika s vlysem, v jejímž středu vidíme dřevěný balkon a po jejíž stranách vyčnívají drobné lucerny. Z atiky vyrůstá obloučkový štít, za kterým se skrývá půda budovy. [72] Vstupní portál na dřevěný balkon doplňuje obloukový profilovaný tympanon, v jehož středu je umístěn erb s českým lvem. Po stranách portálu jsou dvě nápisové pásky oznamující „LÉTA.P“ a „1901“. Střeše budovy dominuje protáhlá oktogonální věž s krytým ochozem, z jehož cibulovitého tvaru vybíhá štíhlý jehlanec završený makovicí.

Přejdeme-li k levému bočnímu průčelí, všimneme si, že nad širokým stlačeným oknem obklopeným rustikou v přízemí, pokračuje pásová římsa, která je však překryta kamenným zábradlím balkonu v prvním patře. Na balkon vede široký portál s prosklenými dveřmi, na nějž navazuje mohutný prosklený tympanon ve tvaru oblouku, sahající až do druhého patra. Po stranách jsou vytesány dva prázdné štíty s páskami. Na vrcholu opět vidíme atiku s vlysem, na kterou navazuje menší obloučkový štít, zakončený makovicí. V přízemí tohoto levého křídla budovy bychom našli veliký sál určený ke schůzím a prvním patře rozsáhlou, bohatě zdobenou zasedací sítí s vitrážemi v oknech. Pravé boční průčelí stavby nese stejnou výzdobu, liší se však tím, že zde není balkon. První patro je osazeno dvěma okny a druhé je po celé šířce prosvětleno členěným okenním pásem. Zajímavým detailem, který se skrývá na více místech fasády, je městský znak. Najdeme ho například ve středu nadokenních říms nebo na štítech.

Budova neměla sloužit jen k úředním účelům. Některé místnosti byly vyhrazeny pro zbudování výstavních expozic místního muzea. Po svém dokončení se budova stala jednou z nejmodernějších ve městě. Jako první měla zavedený vodovod ve všech patrech a bohatá výzdoba uvnitř i vně stavby naplňovala měšťany patřičnou hrdostí. V době plánování výstavby Okresního domu už ve Slaném nepůsobil místními tolik využívaný architekt Rudolf Štech, který již byl plně zaměstnán stavbami v Plzni. Zřejmě proto se místní zastupitelstvo poohlíželo po jiném architektovi, jenž by naplnil jeho představy. V roce 1900 byl Jan Vejrych už uznávaným stavitelem, navrhoval radnice (Pardubice, 1897), spořitelny (Nový Bydžov, 1906), Národní domy (Liberec,

---

²⁰⁴ DOBNER 2016, 222

1897), muzea a jiné reprezentativní městské budovy v Praze i větších krajských městech.²⁰⁵ Víme, že se účastnil mnoha architektonických soutěží, ve kterých však nebyl porotou vybrán. Patrně se jim nezamlouvala jeho bohatá a nákladná výzdoba staveb, jež předbíhala svou dobu. Pozdější projekty Jana Vejrycha nesou prvky nastupujícího secesního stylu. Pro nás je tedy zajímavé, že malé a v jádru konzervativní město, jakým Slaný na počátku 20. století bylo, tuto moderní stavbu schválilo.

5.3.2 Plovárna a restaurace U Plovárny

Už v 19. století se lidé začínali zajímat o nové poznatky v medicíně a lepší životní styl, díky rozvoji sokolských sdružení sportovali muži i ženy. Město udržovalo pořádek a kladlo důraz na hygienu ve snaze chránit obyvatele před případnou epidemií a dalšími nemocemi. Ve Slaném se z popudu Občanského klubu rozvinula debata o zřízení místní veřejné plovárny a lázní, neboť se předpokládalo, že otužování a plavání má dobrý vliv na tělesné zdraví. Pro založení slánské plovárny byl zvolen Červený rybník na západní straně města. Od roku 1901 počaly práce na výzkumu vody, břehů a rozvržení stavby. Na dně rybníka byla „vykopána nádržka v ploše 50 × 60 m se stoupáním dna na 10 m délky 0–4 m tak, že od 0 počínaje dosaženo nejnižší hloubky 2 m. To jest také stav vody v hodinách dámských. V hodinách pánských stavítkem ještě se voda vydržuje.“²⁰⁶ Plovárna tedy měla zařízení pro regulaci hloubky. Dokončení areálu proběhlo roku 1902, našli bychom zde šatny, převlékárny a tři samostatné kabiny s koupáním. Plovárna byla obehnaná plotem, u cesty stál dům s pokladnou a pokojem pro plavčíka. Harmonogram vstupů byl rozvržen tak, aby se ženy a muži nekoupali zároveň. Slánská plovárna byla vystavěna podle projektu inženýra Karla Neumanna, který stavbu celé dva měsíce dozoroval.²⁰⁷ Vstupní budova stála na zděném základu, na který navazovala dřevostavba, také kabiny a molo byly dřevěné. [73]

Přílehlé ruiny Červeného mlýna zakoupil hrabě Jindřich z Clam-Martinic, jenž zde nechal postavit restauraci U Plovárny (čp. 11), kterou otevírá roku 1903.²⁰⁸ Dřevěná budova restaurace byla do Slaného přivezena z vídeňské výstavy. Stavba byla inspirována českou lidovou architekturou, podpořenou anglickým řemeslným hnutím

---

²⁰⁵ VLČEK 2004, 689

²⁰⁶ ŠUPÍK 1902, 60

²⁰⁷ ŠUPÍK 1902, 61

²⁰⁸ KUBÁNEK 2012, 120

Arts and Crafts, které do Evropy začalo pronikat na počátku 20. století. Zájem o takové stavby mohly vzbudit hospodářsko-průmyslové výstavy, konané ve Slaném v letech 1880 až 1897, na nichž byly podobné budovy prezentovány.²⁰⁹ Úspěch slánské národopisné výstavy z roku 1894, dokládá rozhodnutí zbudovat vlastní pavilon pro Národopisnou výstavu československou, která se konala následujícího roku v Praze.²¹⁰ Slánský pavilon byl tehdy postaven podle návrhu architekta Jana Vejrycha.²¹¹

Rozložitá sedlová střecha budovy restaurace U Plovárny vytvářela krytou terasu a průčelí stavby zdobil balkon. Restauraci dominovala věžička s vyhlídkou. Tento typ budovy byl na Slánsku velice neobvyklý a v sousedství plovárny působil malebným dojmem. Pravděpodobně díky tomu se zde udrželo podnikání až do 60. let 20. století, než byla restaurace upravena na soukromý dům.

5.3.3 Hospodářská a hospodyňská škola

Potřebu hospodářského učiliště pocíťoval Slaný, v jehož okolí bylo stále vysoce zastoupeno zemědělské podnikání, již řadu let. Ke konci 19. století byla otázka vzdělávání rolnictva diskutována městskou správou a roku 1894 bylo usneseno založení zimní hospodářské školy.²¹² Budova školy (čp. 673) byla postavena místo zbourané stodoly a špýcharu, který stál mezi Okresním chorobincem a Okresním sirotčincem za Velvarskou bránou, podle projektu architekta Karla Neumanna roku 1907.²¹³ Aby mohla být škola využita i přes léto, pozměnil se název. Roku 1908 tedy vznikla Hospodářská a hospodyňská škola. [74] Seskupením tří reprezentativních budov, chorobince, sirotčince a hospodářské školy, vzniklo nové náměstí, později pojmenované podle významného slánského starosty Josefa Hlaváčka (1831–1911).²¹⁴

Mělký středový rizalit zdobí čtyři pilastry s korintskými hlavicemi, které sahají až ke korunní římsě, na niž navazuje atika zakončená vikýřem. Fasáda stavby je dále členěna mělkými nárožními rizality, které jsou osazeny projmutým štítem. Okna v přízemí jsou zvýrazněna segmentovou římsou, přičemž dvojitá okna v rizalitech nad sebou nesou

---

²⁰⁹ DOBNER 2016, 262-265

²¹⁰ VČELÁK 1934, 19

²¹¹ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 149

²¹² HODZECKÝ 1894, 2

²¹³ KUBÁNEK 2013, 136

²¹⁴ FRANKOVÁ/SEMOTANOVÁ/ŽEMLIČKA 1998, 7

motiv mušle. Na okenních šambránách si můžeme povšimnout detailů, které mohly být inspirované přicházejícím secesním slohem.

Neobaroko se v prostředí Prahy začalo objevovat již na konci 19. století v projektech Friedricha Ohmanna či rekonstrukcích sakrálních staveb Antonína Barvitia. Výrazné neobarokní prvky ve Slaném bychom našli v úpravách fasád měšťanských domů, více ale tento stavební styl ve městě zastoupen není.

Za hospodářskou školou byla ve svahu založena okrasná zahrada „krýzlovka“ podle návrhu městského zahradníka Josefa Krisla, který se ve Slaném také věnoval pěstování zeleniny, takže zde mohla být zakomponována užitková i okrasná část.²¹⁵

5.3.4 Škola Na Hájích

Na počátku 20. století byla výuka ve městě značně rozšířena. Chlapci mohli studovat na gymnáziu, v měšťanské nebo řemeslné škole. Pro dívky však byla k dispozici jen Štefanina škola v Palackého ulici. Proto bylo rozhodnuto o zbudování nové dívčí školy Na Hájích. V architektonické soutěži roku 1910 se vybíralo ze tří desítek návrhů, z nichž porota zvolila projekt Ladislava Skřivánka (1877–1958). Tento architekt navrhoval školy například v Sušici, Uherském Hradišti nebo Skutči a úspěšný byl i v dalších soutěžích, zaměřených na školní budovy. Jeho stavby se vyznačují masivností, často mají věžičky, nárožní arkýře nebo je fasáda zdobená sgrafitem ve stylu české neorenesance. Ladislav Skřivánek po studiu v Praze a Vídni působil v českém prostředí a od roku 1912 vyučoval na Uměleckoprůmyslové škole v Praze.²¹⁶ Slánská dívčí škola Na Hájích (čp. 777) dodnes tvoří dominantu severního svahu nad městem. [75] Budovu podle plánů architekta Ladislava Skřivánka dokončil místní stavebník Václav Müller v roce 1913 a v témže roce zde začala výuka.²¹⁷

Budova školy vyrůstá ze složitého půdorysu, jehož základ tvoří protáhlý blok nepravidelného tvaru písmene „E“. K jeho východní straně je připojena nižší budova tělocvičny, která má v průčelí stavby obloukový rizalit ve formě apsidy, osazený okny. Západní stranu dotváří přístavba, z níž vybíhá vysoká kvádrová věž s hodinami po

---

²¹⁵ HUŠÁKOVÁ/PŘIBYL 2011, 72

²¹⁶ VLČEK 2004, 602

²¹⁷ DURAS 1912, 84

každé straně. Přístavba má polygonální nárožní věž. Průčelí dvoupatrové hlavní budovy je v levé části prolomeno podloubím, nad kterým jsou v patře otevřené lodžie. V této části bychom našli vstup do budovy. Tři sloupce oken vedle lodžie mají pod sebou zvýrazněné lizénové kazety, stejné jsou i v pravém rizalitu stavby. Zbytek fasády zdobí jen ploché lizénové rámce. Zadní stranu školního areálu dotváří další přístavba bez výraznějších architektonických prvků. Celý komplex svou složitostí působí dojmem zámecké stavby. [76]

5.4 Nová městská čtvrť Na Skalkách

Když byla na konci 19. století u Slaného dokončena železniční trať, rozšířila se nová městská zástavba od historického jádra ke kolejím. Oblast za kolejemi bývala zastavěna jen hospodářskými budovami, jinak bychom zde našli pole a zahrady. První, kdo se usadil za tratí, byl Vilém Michl, který si zde založil továrnu na velocipedy. Mezi lety 1909 až 1912 obec vykoupila okolní pozemky a založila novou městskou čtvrť Na Skalkách, kde se plánovala výstavba rodinných a dělnických domů se zahradou.²¹⁸ Město zakoupené polnosti rozdělilo na 47 dílů, na nichž byly vyměřeny parcely určené k výstavbě domů, asi jen šest dílů se k výstavbě nehodilo. Vhodné parcely následně město nabízelo k prodeji soukromým osobám i dělnickým družstvům. Do roku 1911 bylo postaveno na třicet rodinných domů, které bychom nyní našli v lokalitě mezi ulicemi Dražkovická, Jungmannova, Čelakovského a Alešova.²¹⁹ K novostavbám byl zaveden vodovod a pevná silniční vozovka. Nová čtvrť získala nechvalné přívěskové „Rafanda“, jelikož mezi jednotlivými stavebníky docházelo k častým hádkám a potyčkám.²²⁰ Rozšiřování čtvrti pokračovalo od roku 1912, výstavbu však narušila nepříznivá situace během 1. světové války.

5.5 První světová válka

První světovou válku (1914–1918) vyvolalo zavraždění následníka rakousko-uherského trůnu arcivévodu Františka Ferdinanda d'Este (1863–1914), synovce vládnoucího císaře

²¹⁸ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 109

²¹⁹ Stavby: čp. 705, čp. 706, čp. 716, čp. 724, čp. 714, čp. 714, čp. 729, čp. 711, čp. 718, čp. 712, čp. 717, čp. 719, čp. 720, čp. 721, čp. 715, čp. 722, čp. 727, čp. 726, čp. 724, čp. 725, čp. 726, čp. 738, čp. 735, čp. 740, čp. 744, čp. 747, čp. 749.

²²⁰ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 109

Františka Josefa I. České země byly součástí rakousko-uherské monarchie, na jejíž straně musely bojovat, z českých měst se odvážely potraviny a další zboží na frontu. Okolnosti spojené s válkou zasáhly příznivý rozvoj Slaného na počátku 20. století. Mnoho podniků zaniklo, některé firmy přešly na vojenskou výrobu. Po vyhlášení částečné mobilizace městem prošla řada pěších pluků, které putovaly na frontu. Již na podzim roku 1914 do Slaného dorazil první transport s raněnými vojáky, kteří zaplnili nemocnici, proto musel být založen provizorní lazaret v budovách hospodářské a dívčí školy.²²¹ Během války stouply ceny potravin, uhlí a dalšího základního zboží, což vyústilo v zavedení přidělového systému. Ve městě se zabavovaly drahé kovy a především zvony. Zdravotnické zázemí nedostačovalo náporu pacientů, mezi nimiž se šířily také infekční choroby. V roce 1916 prošla budova nemocnice částečnou rekonstrukcí a byl postaven infekční pavilon (Pavilon E).²²² Ve městě působila nemocnice Červeného kříže, která měla právo na místním hřbitově bezplatně pohřbívat těla vojáků.

Následujícího roku (1917) vznikly dvě nové stavby rodinných domů Na Skalkách (čp. 98 a čp. 793).²²³ Probíhaly drobné opravy budov, ale nedostatek financí a stavebního materiálu zapříčinil, že byl stavební ruch ve městě umlčen. Ke konci války vyčerpané a hladové obyvatelstvo rabovalo sklady s potravinami, mlýny, ničilo výlohy a zahajovalo stávkou v továrnách.

6. Město a jeho architektura v období 1918–1950

Důsledkem ukončení první světové války byl rozpad rakousko-uherské monarchie na samostatné státy. Jedním z nich byla Československá republika, která svou nezávislost prohlásila 28. října 1918, což bylo ve Slaném doprovázeno velkým nadšením. Město odstraňovalo symboly Rakouska-Uherska a docházelo i k nesmyslnému ničení barokních soch.²²⁴ Přes veškeré uspokojení, které tyto události v lidech probouzely, město stále trápil nedostatek potravin a vysoká nezaměstnanost. Mnoho obyvatel žilo v chudobě, často i několik rodin bydlelo vměstnaných do jedné místnosti. Špatnou poválečnou situaci se podařilo městu zlepšit až na konci dvacátých let 20. století. Na

---

²²¹ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 110

²²² HOŘEJŠÍ 2009, 8

²²³ DURAS 1916, 64

²²⁴ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 113

město ale posléze dopadly důsledky světové hospodářské krize po krachu na burze v New Yorku roku 1929. Místní továrny byly nuceny propouštět své zaměstnance a omezovat výrobu. Krize nejvíce zasáhla dělnickou vrstvu obyvatel – ti se propadali do chudoby a někteří nezaměstnaní obývali podzemní tunel uzavřené slánské cihelny.²²⁵ [77]

6.1 Meziválečná architektura

6.1.1 Obnova města, nová budova pošty

Jednou z prvních změn po vyhlášení republiky bylo pojmenování slánského náměstí podle českého prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka (1850–1937), následovalo přejmenování některých ulic, např. Nádražní třídy na Wilsonovu. U významných budov, kde to terén umožňoval, se vysazovaly stromy, především lípy. Zakládaly se nové parky a hřiště, bezejmenné ulice se dočkaly označení či nového dláždění. [78] Masarykovo náměstí bylo roku 1924 osázeno stromy, toto zvelebení bylo však narušeno o šest let později, kdy byly na náměstí umístěny zastávky všech autobusových linek.²²⁶

V rohu náměstí byly zbourány dvě stavby (čp. 143, čp. 144), aby se místo nich vystavěla nová budova státní pošty (čp. 1004). Stavba podle projektu Jaroslava Stránského a Josefa Šlégra byla dokončena roku 1928.²²⁷ Ačkoli budova pošty svou hmotou přesahuje vedlejší domy severní strany náměstí, působí zde harmonicky. [79] Mírný modernistický styl budovy odpovídá reprezentativnímu účelu vznikajícího státního aparátu. Vysoká šestikřídlá okna, z vnější strany členěná horizontálními příčlemi na drobné tabulky, pouštějí do interiéru dostatek denního světla. V přízemí vidíme v levé části průjezd do dvora a napravo je hlavní vstup do budovy. První patro odděluje široká pásová římsa, jejíž okraj vystupuje z fasády, která tak působí více plasticky. S římsou koresponduje sokl stavby. Sedlová střecha budovy s prolomeninami po okrajích, třemi vikýři a vyčnívající dřevěnou věžičkou na vrcholu nás ujišťuje, že se jedná o modernistickou architekturu a nikoli funkcionalismus, který podobné stavební prvky vylučuje. Kromě běžných listovních služeb byla na poště zřízena telefonní ústředna.

---

²²⁵ KUBÁNEK 2012, 179

²²⁶ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 114

²²⁷ VLČEK 2004, 644

6.1.2 Nemocnice

Poválečná situace ve slánské nemocnici nebyla příznivá. Chyběly finance na opravu či rozšíření budovy, nedostávalo se základního vybavení. První pavilon, postavený roku 1884, už nevyhovoval modernímu zdravotnictví. V roce 1928 byla postavena dvoupatrová provozní budova (Pavilon G), [80] kam byla situována prádelna s parní sušičkou, jejíž pohon bychom našli v suterénu stavby spolu s kotelnou ústředního vytápění.²²⁸ V patře se nacházela kuchyně a byty řádových sester, které zde stále působily. Podkroví hospodářské budovy bylo vyhrazeno kapli. Stavbu vedla místní firma Vilibalda Hieckeho (1886–1969), který se podílel na mnoha stavebních projektech ve městě.

Do modernisticky vyhlížející budovy vedou v přízemí obloukovitě ukončená okna i dveře, která kontrastují s ostatními obdélnými prvky stavby. Horizontální členění fasády narušuje dvojitý balkon, který podpírají sloupy z režného zdiva.

Ve třicátých letech na popud primáře slánské nemocnice MUDr. Josefa Mouchy místní zastupitelstvo odsouhlasilo stavbu nového chirurgického pavilonu. Projekt vypracoval Vilibald Hiecke, který se řídil připomínkami a představou primáře. Pavilon byl vystaven v letech 1933–1934 a ačkoli navazuje na stávající budovou z 19. století, architektonicky jde o samostatnou budovu.²²⁹ Fasáda dvoupatrového pavilonu je osově rozložena, po stranách vystupují mělké nárožní rizality, uprostřed nad hlavním vstupem vidíme stříšku. Z podkroví vyčnívá krytý balkon, jenž byl až později zazděn a osazen okny. Střechu osvětluje několik drobných vikýřů. [81] Celé stavbě dominuje široké pásové horizontální členění fasády. V době svého vzniku se jednalo o nejmodernější zdravotnickou budovu v místním okrese. Nacházelo se zde rentgenové pracoviště a laboratoř. Od roku 1929 měla slánská nemocnice k dispozici první sanitní vůz značky Praga Alfa, který získala darem od Československého červeného kříže a Ligy motoristů.²³⁰

6.1.3 Rodinné domy v Máchově ulici

Za vznikem dnešní Máchovy ulice stojí ředitel místní spořitelny Karel Čížek (1881–1959). Na počátku dvacátých let 20. století bychom ve svahu za Hospodářskou

---

²²⁸ BARTONÍČEK 2020, 126

²²⁹ HOŘEJŠÍ 2009, 10

²³⁰ KUBÁNEK 2012, 174

školou našli zahrady a pole, které se táhly až k budově dívčí školy Na Hájích. Podle vize Karla Čížka se tyto pozemky měly vykoupit od jejich vlastníků, aby zde mohla vzniknout nová městská čtvrť v moderním duchu zahradního města. To se ale ukázalo jako nesplnitelné, jelikož skupování pozemků od desítek majitelů trvalo přes deset let. Návrh řadových domů vypracoval slánský rodák architekt Alois Mezera (1889–1945). Vzniklo zde osm rodinných domů v jedné uliční čáře, které jsou však rozloženy tak, že se střídavě předstupují, čímž vytvářejí zajímavou dynamiku.²³¹ [82], [83] Stavěly se od roku 1927 a jednalo se o počátek moderních městských vil ve Slaném. Za každou stavbou se rozprostírala velkorysá zahrada.

Krajní vily v ulici se odlišují a vznikly později. Nárožní vila (čp. 1048) směrem k nemocnici vznikla roku 1928 také podle projektu Aloise Mezery.²³² Patřila primáři MUDr. Josefu Mouchovi, který zde měl kromě vlastní obytné části samostatnou ordinaci s čekárnou pro pacienty. [84] Na úpravu přilehlé zahrady vypracoval návrh úspěšný prvorepublikový zahradní architekt Josef Vaněk (1886–1968).²³³ Vilu obýval syn doktora Mouchy, archeolog PhDr. Václav Moucha, až do své smrti v roce 2014, poté byla budova prodána a prošla přestavbou.²³⁴ Základní podoba vily zůstala z většiny zachována. Ulici zakončuje vila továrníka Jaroslava Jana Pály (čp. 1360), která svou hmotou převyšuje řadové domy v ulici. Stavbu všech budov v Máchově ulici prováděla místní stavební firma Vilibalda Hieckeheo.

6.1.4 Výstavba rodinných domů

Poválečná situace prohloubila rozdíly mezi bohatou a chudou společenskou vrstvou. Zmíněné moderní vily byly nákladné a obývala je většinou jedna rodina. Chudší obyvatelé města neměli dostatek prostředků na stavbu vlastních domů a nedostávalo se ani volných bytů. Nedostatek obytných prostor také souvisel s hromadným stěhováním obyvatel z venkova do města za lepším způsobem života. Proto město Slaný přikročilo v letech 1919–1922 k výstavbě nouzových domů na pozemcích u bývalého tržiště, kde se říkalo U Lva (čp. 170).²³⁵ Po vzniku samostatné republiky se obnovila také výstavba

---

²³¹ Jedná se o domy: čp. 1049, 1050, 1051, 1052, 1492, 1137, 1215, 1263

²³² ČERNUŠÁKOVÁ/PŘIBYL 2016, 16

²³³ OTTOMANSKÁ/STEINOVÁ 2017, 237

²³⁴ DOBNER 2016, 89

²³⁵ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 113

rodinných domů Na Skalkách, která byla svěřena slánskému staviteli Robertu Ehrlichovi. Budovy v této městské části prošly od doby svého vzniku četnými úpravami a jen některé domy nám mohou nastínit původní ráz zástavby.

V Riegrově ulici nepřehlédneme rodinný dům (čp. 1176) pokrytý červeno-běžovým sgrafitem imitujícím bosáž, v horizontálních i vertikálních pásech jsou znázorněny geometrické a florální ornamenty. Stavbě se sedlovou střechou dominuje vysoký štít s krytým balkonem, jenž je rámován kamenným obloukem. Vrchol štítu je osazen kruhovým oknem. **[85]** Nároží stavby jsou provedena kamennou rustikou. Exteriér této drobné stavby nese historizující prvky, které byly na konci 19. století užívány v případě veřejných reprezentativních budov. Jižní stěnu domu zdobí rozměrné sgrafitové zobrazení jezuitského profesora Jiřího Plachého (1606–1664), vypracované podle předlohy Mikoláše Alše z roku 1883, jež byla určena pro Staroměstskou vodárnu v Praze.²³⁶ **[86], [87]** Sgrafito je doplněno letopočtem 1648 upomínajícím na útok švédské armády v Praze, jemuž se Jiří Plachý se svými studenty postavil na obranu města.²³⁷ Letopočet 1931, který je znázorněn i ve štítu stavby, odkazuje na rok vzniku stavby. Architektonické a výtvarné pojetí budovy vychází z myšlenkových proudů v době první republiky, kdy se hledal nový národní styl či identita. Navrácení k historismu a kombinace dalších stylů vedlo k pluralismu, jenž byl českém stavitelství patrný do počátku druhé světové války.

V zástavbě Na Skalkách se opakuje typ kubického jednopatrového domu se sedlovou střechou, z jehož boku do ulice vystupuje mělký rizalit se štítem nebo střešní vikýř. V Riegrově ulici vidíme například stavby čp. 1177, čp. 1132, čp. 1203, čp. 860, čp. 866, čp. 819, čp. 1297 a další, které patrně vycházejí z návrhů jednoho autora. **[88a–88f]** Bohužel jejich původní vzhled se ve většině případů nedochoval. Odlišný typ stavby představuje dům čp. 1352, který připomíná realizace Vilibalda Hieckeho. Zajímavou ukázkou moderní městské vily je úzká trojpodlažní stavba s vysokou sedlovou střechou (čp. 1280). Průčelí stavby je osazeno arkýřem s balkonem. Štít pokrývá dřevěné obložení, v jehož spodní části je obloukovitě zakončené drobné okno. **[89]** Půdu osvětluje hřebenové okno. Stavba stylově připomíná venkovskou chatu.

---

²³⁶ MÍČKO/SVOBODA 1956, 174

²³⁷ HAVLÍČEK 1998, 23

6.1.5 Přestavba budovy Sokola

Po vzniku Československé republiky se slánský spolek Sokola rozhodl přestavět původní budovu z konce 19. století navrženou architektem Janem Zeyerem. Zpočátku bylo vypracováno několik návrhů místními staviteli Vilibaldem Hieckem, Václavem Havránkem či Robertem Ehrlichem, ale nedospělo se k žádné shodě. Až roku 1922 vedení Sokola oslovilo slánského rodáka architekta Aloise Mezery, podle jehož návrhu rekonstrukce následně proběhla. Architekt zmenšil předsálí v přízemí, vstavěl šatny a rozšířil hlavní sál.²³⁸ V patře vznikl hudební sál a menší sál, kde probíhaly výstavy a kulturní akce slánské skupiny Trhlina.

Výraznou změnou prošlo průčelí budovy, které ztratilo empírový vzhled se štukaturou. Vznikl zde středový rizalit, ze kterého vyčnívá vstupní portál s mělkou stříškou a mohutným ozdobným klenákem. Spolu s dekorem hlavní římsy na vrcholu stavby fasáda odpovídá ztvárnění národního dekorativismu počátku 20. století. Monumentalitu budova získala doplněním čtyř vysokých soch sokola na atice. [90] Stavbu během 2. světové války využívali němečtí vojáci, kteří ji značně poničili, sochy sokolů byly strženy. Po roce 1945 došlo k celkové rekonstrukci, při níž dostala budova slánské sokolovny nový vzhled především v interiéru.

6.1.6 Městská spořitelna

Městská spořitelna ve Slaném byla založena roku 1898, kdy se zařadila mezi další peněžní ústavy podpírající místní ekonomiku. Spořitelna zakoupila jednopatrový nárožní dům naproti hostinci U Bílého beránka. [91] Po první světové válce budova přestala vyhovovat rozšiřujícímu se provozu spořitelny, a proto se její ředitel Karel Čížek rozhodl postavit novou. Stavitel Vilibald Hiecke nechal starou budovu roku 1930 strhnout, ale provedení novostavby bylo zadáno jiné stavitelské firmě. Nejprve však byla vyhlášena soutěž, které se účastnili pouze pražští architekti a ve které zvítězil projekt Aloise Mezery, na druhém místě skončil Jan Rejchl (1899–1985).²³⁹ Můžeme se jen domnívat, proč byl nakonec zvolen návrh architekta Jana Rejchla. Obloukové nároží s otevřenou terasou v patře, [92] řešení Aloise Mezery, se mohlo investorům jevit jako nevýrazné či nepraktické. Důvodem také mohly být finanční náklady. Projekt Jana

²³⁸ ČERNUŠÁKOVÁ/PŘIBYL 2016, 14

²³⁹ PŘIBYL/ŠKRANCOVÁ 2017, 6

Rejchla zdůrazňuje nároží vertikálním pilířem, jehož vrchol je osazen sousoším. Pilíř je osazen širokými okny, takže do budovy proniká více denního světla a přízemní parter s nízko osazenými okny dobře komunikuje s ulicí. [93],[94] Stavba spořitelny probíhala v letech 1930–1931 pod vedením skupiny stavitelů, kterou tvořili František Novák, inženýr Karel Neumann, Jaroslav Pospíšil a Josef Zvára.²⁴⁰

Budova spořitelny (čp. 99) odpovídá moderní architektuře své doby. Jan Rejchl, rodák z Hradce Králové, byl silně ovlivněn pražským studiem u Josefa Gočára v polovině dvacátých let.²⁴¹ Na studijních cestách po Evropě jej nejvíce inspirovala holandská architektura, která využívá neomítnutého režného zdiva. Na počátku 20. století v Nizozemsku působilo hnutí Amsterdamská škola (*Amsterdamse School*), jež se vyznačovalo používáním dekorativního cihlového zdiva v kombinaci se sklem nebo kovem, čímž stavitelé chtěli dosáhnout dekorativního exteriéru stavby.²⁴² Tyto motivy můžeme pozorovat i na slánské spořitelně. Budova nás upoutá svou symbiózou horizontálních a vertikálních prvků, stejně tak použitím materiálů rozličných struktur. Nárožní pilíř s okenním rizalitem byl pokryt bílým a zeleným skleněným obkladem, jehož hladká, lesklá plocha byla v kontrastu s oranžovými cihlami zdiva. Rizalit v přízemí doplňoval přístřešek se skleněnou světelnou hranou. Fasáda budovy na západní straně nesla nápis *Městská spořitelna*, jenž byl provedený z neonových trubíc svítících modrou barvou. Skleněný obklad ani světelné prvky na budově už bohužel nenajdeme. Průčelí z Husovy ulice má uprostřed omítnutého uličního parteru hlavní vstup, který je obložen černým a červeným sliveneckým mramorem, což je v protikladu se světlým travertinovým obložení vstupní haly. Boční průčelí směrem do dnešní ulice Dr. E. Beneše ohraničují nárožní schodišťové rizality, převyšující tělo stavby. Vchodové dveře jsou opatřeny kruhovými okny, [95] která byla původně osazena skleněnými leptanými tabulkami s monogramem spořitelny.

Vnější podoba spořitelny se dochovala téměř v původním stavu a zařadila se mezi nejmodernější reprezentativní budovy ve městě. Autor stavbu pojal v holandském výkladu puristického stylu, po vzoru Josefa Gočára či Jana Kotěry.²⁴³ Pokud slánskou spořitelnu srovnáme se starším Domem zemědělské osvěty v Praze, který vznikl v letech 1924–1926 podle projektu Josefa Gočára, vidíme jasnou inspiraci.

---

²⁴⁰ BARTONÍČEK 2020, 129

²⁴¹ VLČEK 2004, 542

²⁴² LAMPUGNANI 1997, 240

²⁴³ ŠVÁCHA 1995, 240

Když se připravovala soutěž na novou stavbu spořitelny, součástí zadání byla podmínka zobrazit na budově znak města z kovu či kamene a případně i zakomponovat dvě kamenné alegorie práce a spořivosti.²⁴⁴ Návrh Jana Rejchla obsahoval sochařskou výzdobu z ateliéru Václava Nejtky (1899–1958). Průčelí nad hlavním vstupem je osazeno znakem města Slaný z bílého mramoru. Na vrcholu nárožního pilíře ční sousoší Spořivosti znázorněné polooděnou postavou ženy v kontrapostu, která v levé ruce svírá plody země symbolizující hojnost. Po jejím pravém boku stojí malý chlapec s pokladničkou v ruce – symbol spořivosti. Za jeho nakročenou pravou nohou vidíme model Lounské brány, která se nacházela poblíž budovy a roku 1835 byla zbořena. Ve vstupní hale spořitelny je umístěn rozměrný mramorový reliéf, zobrazující *položení základního kamene slánské spořitelny dne 12. června 1930*.²⁴⁵ [96] Podle návrhu sochaře Nejtky byla vyhotovena také vstupní mříž s motivem Tří Grácií.

S prací architekta Jana Rejchla bylo město zřejmě natolik spokojeno, že mu byly zadány další zakázky. Práce na sousední budově, určené pro slánský okresní úřad (čp. 528), začala ještě v průběhu stavby Městské spořitelny. Aby nová stavba úřadu, vyplňující proluku mezi spořitelnou a novorenesančním Okresním domem, působila harmonicky, nebyly na fasádě použity režné cihly, ale tvrdá břizolitová omítka. [97] K barevnému sladění staveb přispěl žulový obklad přízemí. Čelní fasádě stavby dominuje středový výklenek zakončený balkonem třetího patra. Plošné a lineární zpracování průčelí vyjadřuje puristicky kompaktní stavbu.

6.1.7 Městská hudební škola

Tradice hudební školy ve Slaném sahá do počátku 19. století, kdy hudební výuku inicioval František Kašpar Brožovský z Pravoslavů (1765–1830).²⁴⁶ Hudební vzdělávání mládeže ale probíhalo v různých prostorech po městě. V polovině 19. století byl založen pěvecký spolek Dalibor, který obohatil slánskou hudební kulturu. Na společenském a kulturním životě ve Slaném se v první polovině 20. století aktivně podílel vrchní ředitel Městské spořitelny Karel Čížek – kromě působení v místním Sokole rovněž na činnosti Muzejního a literárního spolku Palacký. Z jeho popudu a na

---

²⁴⁴ PŘIBYL/ŠKRANCOVÁ 2017, 11

²⁴⁵ PŘIBYL/ŠKRANCOVÁ 2017, 12

²⁴⁶ DOBNER 2016, 22

náklady spořitelny byla založena slánská hudební škola, jejíž budovu navrhl architekt Jan Rejchl.²⁴⁷ Lehká stavba školy (čp. 1160) vznikla roku 1931, ve stejné době, kdy ve Slaném Jan Rejchl pracoval na stavbě spořitelny a okresního úřadu. Na vzniku hudební školy se podílela stavební firma Vilibalda Hieckehe. Drobná jednopatrová budova bez dekorativních prostředků odpovídá čistému puristickému vyjádření. Přízemí stavby obíhá nenápadný pás režného zdiva, který pravděpodobně odkazuje na sídlo investora (budovu spořitelny) nebo jde o invenci architekta. [98] Budovu tvoří dvě kubické struktury, jež jsou od sebe odsazené, a ve vzniklém prostoru je umístěn hlavní vchod do školy, který překrývá plocha balkonu v patře. Nároží doplňuje železný sloup, z něhož vybíhal stožár. Před budovou Městské hudební školy je umístěna busta hudebního skladatele Antonína Dvořáka z dílny sochaře Václava Nejtka, kterou slavnostně odhalil Karel Čížek roku 1941.²⁴⁸

6.1.8 Grandhotel Kořán

Naproti Městské spořitelně stával hostinec U Bílého beránka, který po první světové válce zakoupil Antonín Kořán. Nový majitel si v roce 1930 objednal u slánského stavitele Roberta Ehrlicha návrh na rozšíření.²⁴⁹ Při schvalování architektonického projektu byl majitel upozorněn na nutnost dodržení výšky zástavby a navázání na novorenesanční budovu s velkým sálem, postavenou Rudolfem Štechem. Téhož roku byla část původního hostince zbořena a začaly stavební práce. Nová stavba „hotelu Kořán“ byla dokončena roku 1931 a výrazně proměnila vzhled ulice. Budově vévodí zvýšené nároží s jehlancovou střechou a je patrné, že exteriér hotelu na vedlejší Štechovu stavbu vůbec nenavazuje. [99] Čtyřpodlažní hotel měl přes čtyřicet hostinských pokojů s příslušenstvím. V budově se již od orku 1920 nacházel biograf *Bio Humanita*, který zde po přestavbě pokračoval pod stejným názvem.²⁵⁰ Antonín Kořán ale brzy nemovitost prodal, na konci roku 1932 přešel hotel do vlastnictví manželů Josefa a Anny Barthových, kteří jej přejmenovali na Grandhotel.²⁵¹ Veliký sál byl dále využíván ke koncertům a plesům, roku 1939 byly v suterénu hotelu zbudovány lázně. Během druhé světové války Grandhotel sloužil městskému kulturnímu i politickému

---

²⁴⁷ ČÍŽEK 1938, 78

²⁴⁸ VÍŠEK 2004a, 119

²⁴⁹ PŘIBYL 2004b, 15

²⁵⁰ PŘIBYL 2004b, 15

²⁵¹ DOBNER HOSPODY 2, 103

dění a přečkal do konce válečných útrap. Hotel až do znárodnění vystřídal ještě několik majitelů, roku 1948 byl přejmenován na Grandhotel Pražák.

6.1.9 Smetanovo náměstí

Smetanovo náměstí bylo založeno na ploše nevyužívané vinopalny a bývalého vojenského placu.²⁵² Již při výstavbě prvního pavilonu nemocnice zde proběhla rekultivace svahu, kde byla vysazena stromová alej. Socha hudebního skladatele Bedřicha Smetany, zhotovená z bílého mramoru Václavem Nejtkem, [100] původně stála Na Hájích, zhruba v místech pozdějšího dětského nemocničního oddělení (Pavilon C). Při příležitosti odhalení pomníku skladatele roku 1928 zazněla ve slánském divadle Smetanova *Má vlast*.²⁵³ K pomníku vedla promenáda s parkovou úpravou, která umožňovala průhled na sochu. Budova Obchodní akademie, dokončená roku 1932, však výhled na pomník Bedřicha Smetany zakryla. Až při výstavbě dětského pavilonu v areálu nemocnice roku 1964 byla socha snesena na místo, kde stojí dodnes.²⁵⁴

6.1.9.1 Obchodní akademie

Veřejná obchodní škola (čp. 1200) byla první dokončenou stavbou na Smetanově náměstí. O vzniku ekonomické školy se diskutovalo už na konci 19. století, vlastní budovy se dočkala až roku 1932, kdy ji navrhl slánský stavitel Vilibald Hiecke. Podélná trojpodlažní budova zaplňuje celou západní stranu náměstí. Stavbě vévodí středový mělký rizalit, na vrcholu zakončený trojúhelným štítem se třemi drobnými okny. Sokl školní budovy je tvořen kvádrováním, zbytek stavby pokrývá hladká omítka. Mezi přízemím a prvním patrem se vine široká pásová římsa s profilovaným okrajem. Srovnáme-li tuto stavu s pavilonem chirurgie, který Hiecke vystavěl o dva roky později, vidíme společné rysy. Stavitel pracuje se zhruba stejně dlouhým průčelím a rozložením oken. Kolem roku 1930 v pražském prostředí mezi teoretiky architektury i staviteli doznívá puristické pojetí nově vznikající architektury, jež v Evropě převládala po první světové válce. Požadavky na účelnost staveb osvobozených od historizujících vlivů

---

²⁵² DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 103

²⁵³ PŘIBYL 2004a, 15

²⁵⁴ KUBÁNEK 2017, 172

reflektovali nejen přední umělci, ale také zkušený regionální stavitel. Budova byla roku 1937 přejmenována na *Obchodní akademii Dr. Edvarda Beneše* a původnímu účelu slouží dodnes.²⁵⁵

6.1.9.2 Gymnázium Václava Beneše Třebízského

Až na konci třicátých let se přikročilo k zadání stavby nové budovy pro slánské gymnázium a budovy okresního soudu. Podle projektu architekta Jaroslava Starého bylo postaveno čtyřpodlažní gymnázium, jehož stavba trvala 1935–1939.²⁵⁶ Stavbu vedla pražská firma Vondráček a Klečánek.²⁵⁷ Stylu výuky na gymnáziu ani vysokému počtu studentů už dlouho nevyhovovala bývalá piaristická kolej na náměstí. Studenti do nově dokončené budovy (čp. 1310) přestěhovali všechn mobiliář, ale než zde mohla začít výuka, zabralo školu pro svou potřebu německé gestapo. Gymnaziální studium tedy pokračovalo ve starých prostorách. První školní ročník, který studoval v nové budově, byl 1945/1946.

Funkcionalistická budova gymnázia, jejíž formy nesou ryzí praktickou funkci, je zároveň výtvarně obohacena, aby patřičně reprezentovala význam instituce, která roku 1938 slavila 280 let existence ve Slaném.²⁵⁸ Právě prostřednictvím nových škol, úřadů nebo spořitelů v meziválečném období pronikal funkcionalismus i do malých regionů. Slánské gymnázium podélně zabírá severní stranu Smetanova náměstí. Ose stavby dominuje prosklená stěna přes všechna podlaží, za kterou se skrývá dvouramenné schodiště. Skleněné tabule drží stěna pokrytá keramickým obkladem, která je zapuštěna do průčelí budovy. Vrchol stavby je osazen reliéfem dvouocasého lva, symbolem českých zemí.

6.1.9.3 Okresní soud

Poslední stavbou na náměstí byl okresní soud, o jehož zbudování se rozhodlo počátkem roku 1938.²⁵⁹ Stavební práce prováděl Vilibald Hiecke, který střed budovy umístil osově naproti vstupu do Obchodní akademie. Soudní budova (čp. 1358) působí

---

²⁵⁵ BARTONÍČEK 2020, 126

²⁵⁶ KOHOUT/ŠVÁCHA 2014, 115

²⁵⁷ FRANKOVÁ/SEMOTANOVÁ/ŽEMLIČKA 1998, 8

²⁵⁸ Piaristická kolej ve Slaném byla založena v roce 1658.

²⁵⁹ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 119

konzervativním dojmem, autor se pravděpodobně uchýlil k osvědčenému purizujícímu vyjádření. Hiecke zde ale použil nový obkladový materiál, který se ve třicátých letech začal rozšiřovat v různých barevných variantách. Glazované keramické desky béžové barvy pokrývají nejenom sokl stavby, ale také fasádu středového rizalitu do výšky prvního patra, kde je obklad profilovaný vertikálními lizénami, mezi nimiž jsou vložena úzká okna. Stejný keramický obklad tvoří pás hlavní římsy, o který rizalit převyšuje celkovou hmotu stavby. Dvoupatrová budova je symetricky osazena stejnými okny, jež jsou zvýrazněna lesklým keramickým obkladem tmavě hnědé barvy. Ke stavbě z levé strany přiléhá zadní trakt, kde bychom našli věznici pro souzené. S tím souvisí předsunutý nárožní sokl na opačné straně stavby směrem do Palackého ulice. **[101]** Pokud se chystalo soudní řízení a ve věznici čekal obžalovaný, na zmíněném soklu byla umístěna vlajka. Když zde vlajka nebyla, věznice byla prázdná. Okresní soud ve Slaném působil až do roku 1960, kdy byl přemístěn na Kladno. Poté se do nevyužité budovy přestěhovaly specializované lékařské ordinace z budovy bývalé Okresní záložny, kde sídlily po zestátnění v roce 1948. V budově se dnes nachází poliklinika.

6.1.10 Církev ve Slaném

Slánští obyvatelé se na konci první světové války ve snaze vypořádat se s útlaky rakouského mocnářství v minulosti uchýlovali k ničení symbolů římsko-katolické církve, ze které hromadně vystupovali. K uklidnění situace přispělo založení Československé církve husitské v roce 1920. Následujícího roku byla církev ustanovena i ve Slaném a jejím předsedou byl Isidor Lieberzeit.²⁶⁰ Bohoslužby se sloužily v různých prostorách ve Slaném, dokud si církev nezřídila vlastní prostory v Šultysově ulici (čp. 603).

6.1.10.1 Husův dům

Evangelická církev metodistická započala svou misii ve městě záhy po válce, kdy si kazatelé vystavěli rozměrný stan Na Hájích, v místech, kde nyní stojí hudební škola. V roce 1928 získala církev finance na postavení vlastních modliteben. Podle projektu pražského architekta Josefa Blechy ml. (1896–?) vznikly dvě prakticky totožné stavby,

---

²⁶⁰ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 113

ve Slaném a v Sedlčanech.²⁶¹ [102], [103] Podobně jako ostatní reformované církve je i Evangelická církev metodistická založena na čtení Božího slova. Pro její členy tedy není důležitá výzdoba prostoru, kde se scházejí. Prostor modlitebny je velice strohý, stejně jako interiéry modliteben Československé církve husitské, uvnitř bychom našli nečleněný sál s pódiem, odkud se předčítá z Bible. Slánský stavitel Vilibald Hiecke stavbu provedl v letech 1928–1929 podle zmíněného návrhu Josefa Blechy, který měl s projektováním budov reformovaných církví předchozí zkušenosti. V roce 1927 navrhl kapli metodistické církve v Plzni, ta je rozměrnější a doplněná nárožní věží.²⁶² Husův dům ve Slaném (čp. 1087) vychází z obdélného půdorysu s postranními křídly. [104] Průčelí funkcionalistické stavby je osazené šesti okny, kolem kterých obíhají lizénové rámce. Exteriér modlitebny od svého vzniku neprošel žádnou úpravou, omítka fasády je tedy původní z roku 1929. Nad okny čteme nápis *HUSŮV DŮM MODLITEBNA METODISTICKÉ CÍRKVE*, v jehož středu je umístěn reliéf se symboly církve – rozevřená kniha s počátečním písmenem A představující Bibli, uprostřed níž stojí kalich s ratolestí, knihu obíhají trnové šlahouny. Budova metodistické modlitebny se řadí k prvním moderním stavbám 20. století ve městě.

6.1.10.2 Obřadní síň slánského židovského hřbitova

Připomeňme, že slánská židovská komunita nemá ve městě dlouhou tradici, synagoga a hřbitov zde byly založeny až ve druhé polovině 19. století. Židovský hřbitov byl tak rozlehlý, že do 40. let 20. století byla využita zhruba třetina. Když se místní komunita rozhodla postavit obřadní síň (čp. 566), oslovila slánského stavitele Vilibalda Hieckeho, podle jehož návrhu síň v letech 1931–1932 vznikla.²⁶³ Jedná se o zajímavou funkcionalistickou stavbu, jelikož tento stavební styl je v české a moravské lokalitě pro potřeby židovské obce nezvyklý. [105] Slánskou obřadní síň můžeme srovnat s budovou synagogy v nedalekých Velvarech, která byla postavena v letech 1930–1931 podle projektu Františka Alberta Libry (1891–1958), jenž stavbě vtiskl purizující funkcionalistický vzhled.²⁶⁴ Monumentálnější je přestavba smíchovské synagogy

---

²⁶¹ PŘIBYL 2011, 15

²⁶² VLČEK 2004, 68

²⁶³ BARTONÍČEK 2020, 126

²⁶⁴ <https://www.pamatkovykatalog.cz/synagoga-14537743>, vyhledáno: 10. 11. 2022

v Praze, kterou roku 1931 upravil architekt Leopold Ehrmann (1886–1951).²⁶⁵ Poslední známá meziválečná funkcionalistická židovská modlitebna se nachází v Brně, kde byla navržena v letech 1935–1936 významným lokálním architektem Otto Eislerem (1893–1968).²⁶⁶

Průčelí drobné stavby slánské obřadní síně zdobí vitrážová rozeta s typickou Mojžíšovou hvězdou. Pod ní se nachází vstupní portál, ke kterému vede nízké schodiště. Na atice stavby vyčnívají Mojžíšovy desky symbolizující Desatero. Po ukončení druhé světové války se zde pohřbívalo zřídka, poslední pohřeb na slánském židovském hřibově proběhl v roce 2004.²⁶⁷ Nevyužívaná obřadní síň byla prodána i s prázdnou částí hřbitova a areál byl přestavěn na rodinný dům se zahradou. Zbylá část hřbitova, v níž jsou zachovány náhrobky, se stala kulturní památkou a není běžně přístupná.

6.1.11 Realizace stavitele Vilibalda Hieckeho a zahradního architekta Josefa Kumpána

Majitel stavitelské firmy ve Slaném Vilibald Hiecke realizoval ve městě mnoho staveb a řadu z nich už jsme zmínili. Většinou se jednalo o budovy veřejného charakteru. Hiecke ale pracoval také pro soukromé investory. Mnoho jeho staveb vzniklo v ulicích Balasově, Mánesově a Stehlíkově.

Vilibald Hiecke zakoupil v Balasově ulici pozemek sousedící s Husovým domem Evangelické církve metodistické, kde roku 1931 postavil vlastní rodinnou vilu (čp. 1251). Tato rozlehlá dvoupatrová stavba vykazuje prvky funkcionalismu, ve druhém patře vidíme rozlehlou otevřenou terasu, zabírající téměř polovinu podlaží. První patro je doplněno balkonem, který obíhá prosklené nároží. Stavba se otevírá do okolního prostoru mnoha okny, z nichž některá jsou rámována tmavě hnědými kachlemi. Keramické kachle pokrývají sokl stavby a celé uliční nároží přes všechna patra. [106] Podobná zdobnost odpovídá spíše modernistickému pojetí architektury. Hiecke patrně sledoval stavební trendy – už jen díky tomu, že vedl stavby projektované pražskými architekty, si osvojil jiné přístupy, které ale přizpůsobil svému autorskému vyjádření a vkusu zadavatelů staveb. Roku 1932 navázal stavitel spolupráci

---

²⁶⁵ ŠVÁCHA 1995, 533

²⁶⁶ PELČÁK/ŠKRABAL/WAHLA 1998, 16–17

²⁶⁷ PEŠATA 2020, 15

s úspěšným zahradním architektem Josefem Kumpánem (1885–1961), který vypracoval návrh pro Hieckeho soukromou zahradu.²⁶⁸ Projekt obsahoval rekreační bazén s tekoucí vodou, k němuž přiléhala vyhlídková terasa a zahradní besídka. [107] Podobně komponované zahrady jsou typické pro prvorepublikové vilové rezidence, inspirované britským krajinářstvím a rozvíjejícím se individualismem ve společnosti. V Kumpánově tvorbě vidíme okázale rozvržené kompozice vodních ploch, fontán a besídek, přičemž pitoreskní zdobnost květin je odsunuta do pozadí, k okrajům zahrady nebo zídkám. Přístup konkurujícího zahradního návrháře Josefa Vaňka, jehož ateliér byl v meziválečném období také populární, se více blížil anglickému parku, kde pestrá skladba zahradních rostlin hrála důležitou roli.²⁶⁹ Okrasné zahrady navrhované Josefem Kumpánem se spíše konzervativnímu slánskému staviteli patrně k jeho architektonickým projektům vhodnější.

Vedle rodinné vily Vilibalda Hieckeho stojí budovy laděné v podobném duchu. Zde Hiecke vystavěl dvě dvoupatrové vily, jejichž průčelí zvýrazňují široká okna zarámovaná totožnými keramickými kachlemi hnědé barvy do pásů. Krajní větší stavbu (čp. 1250) odlišuje balkon v prvním patře, který se táhne přes celou délku průčelí, a v přízemí se nachází garáž na automobil, což byla ve třicátých letech ve Slaném moderní záležitost. U vchodu prostřední budovy (čp. 1252) se dochovalo původní domovní označení s podsvíceným číslem popisným, jaké bychom dříve našli na všech třech zmíněných stavbách. [108], [109], [110] Komunistický režim po roce 1948 vilu Hieckemu a jeho rodině ponechal k užívání, ale přínáležející zahrada a vedlejší budovy začaly sloužit jako mateřská škola a dětské jesle.²⁷⁰

Protilehlou stranu Balasovy ulice zaplnily řadové domy, které zde Vilibald Hiecke vystavěl na konci dvacátých a v průběhu třicátých let 20. století.²⁷¹ Trojpodlažní úzké budovy mají vždy po dvojicích společné vstupy.²⁷² Dvojitě vchody předstupují stavbu ve formě cihlové verandy, do které vedou dřevěné dveře, nad nimiž vidíme fragmenty původního označení domu s číslem popisným. Ulici lemují zděné oplocení, ze kterého vybíhají původní betonové sloupy pouličního osvětlení, nyní už bez lamp. [111] Řadová

---

²⁶⁸ OTTOMANSKÁ/ STEINOVÁ/ZÁMEČNÍK 2017, 314

²⁶⁹ OTTOMANSKÁ/ STEINOVÁ/ZÁMEČNÍK 2017, 248

²⁷⁰ BARTONÍČEK 2020, 133

²⁷¹ BARTONÍČEK 2020, 126

²⁷² Jedná se o čp. 1148 a 1149, čp. 1183 a 1184, výjimkou je samostatný vchod domu čp. 1120, dále v ulici pokračují dvojice vchodů čp. 1131 a 1130, čp. 1129 a 1128. Odlišně pojaté vstupy do nárožní budovy vedou z kolmé ulice Brožovského čp. 1127, čp. 1126.

zástavba unifikovaných a drobných objektů odpovídá době svého vzniku. Hiecke je také autorem stavby s obloukovým nárožím (čp. 1247) a staveb v přilehlých ulicích Mánesově a Stehlíkově. Stavby, jež vznikaly v rychlém tempu, poskytovaly volné byty, kterých se v prvorepublikovém období nedostávalo.

V meziválečných letech (1937) postavil Vilibald Hiecke rodinnou vilu mlynáře Františka Formánka v Palackého ulici (čp. 1292), která se od okolní zástavby odlišuje svým funkcionalistickým pojetím.²⁷³ Vila se otevírá do zahrady a ulice otevřenou nárožní terasou ve druhém patře, odkud v době vzniku musel být dobrý výhled na stromovou alej Na Sadech směrem k areálu nemocnice. [112] K západní straně stavby přiléhá vyvýšený přístavek s prosklenou zimní zahradou. Po úspěchu se zahradní úpravou u vlastní vily v Balasově ulici Hiecke i při realizaci této vily znovu oslovil architekt Josefa Kumpána, kterému ve Slaném zprostředkoval několik dalších zakázek. Dochoval se například nedatovaný *Návrh zahrady pro J. Holuba*.²⁷⁴

Na počátku 20. století se rozšiřoval trend kremace, k němuž přispěly také hospodářské změny v meziválečném období. Místní hřbitov neměl zázemí k ukládání uren, a tak byl Josef Kumpán osloven k vytvoření návrhu urnového háje pro slánský hřbitov.²⁷⁵ Ve městě byl zřízen Spolek přátel žehu, jenž usiloval o vybudování krematoria, na které byla vypsána architektonická soutěž.²⁷⁶ Zajímavý je návrh pražského architekta Josefa Havlíčka (1899–1961) z roku 1946, který předpokládá využití svahu u hřbitova k vytvoření náměstí zakončeného obřadní síní s vysokou skořepinovou klenbou.²⁷⁷ Architekt pracoval s vizuálním propojením areálu krematoria s protilehlou Slánskou horou. [113] Ke stavbě krematoria ve městě ale nikdy nedošlo.

Roku 1938 byl podle návrhu Vilibalda Hieckeho upraven nárožní dům (čp. 100) naproti Městské spořitelně, kde sídlila Vinárna Hrdých. Stavba získala efektní zaoblené nároží nautického charakteru s hladkou bílou omítkou, což působí kontrastně s protilehlou budovou spořitelny. Ústí Husovy ulice vedoucí k náměstí tak nabralo velice moderní vzhled. [114]

---

²⁷³ BARTONÍČEK 2020, 126

²⁷⁴ OTTOMANSKÁ/ STEINOVÁ/ZÁMEČNÍK 2017, 393

²⁷⁵ OTTOMANSKÁ/ STEINOVÁ/ZÁMEČNÍK 2017, 178

²⁷⁶ STARÝ 1942, nepag.

²⁷⁷ HAVLÍČEK 1964, 87–88

Politická a bezpečnostní situace ve střední Evropě ovlivnila i stavební aktivity Hieckeho firmy. V letech 1937–1938 nechal zbudovat protiletectký kryt na zahradě u svého domu a pod budovou pošty na náměstí, dále vznikl protiplynový kryt pod domem čp. 527, který od roku 1935 vlastnila Hieckeho rodina.²⁷⁸ Hlavním úkolem ale bylo postavit vojenské kryty a opevnění na „Pražské čáře“ v úsecích *112 Slaný*, *116 Berounka*, kde vybetonoval na 84 objektů.²⁷⁹ Dále pracoval na úsecích *C-11 Libochovice*, *C-12 Louny*, *D-34 Manětín* a *112/IV Dolín - Libušín*.²⁸⁰ Vzhledem k množství zakázek, které firma Vilibalda Hieckeho zpracovávala, je zřejmé, že stavitel pracoval v rychlém tempu, což se projevilo například na nerovných stěnách uvnitř modlitebny Evangelické církve metodistické, jejíž interiér je možné navštívit.

6.1.12 Průmysl

6.1.12.1 Přádělna, Ferdinand Příbyl a synové

Baron Honoré de Liser vedl přádelnu bavlny v Kvíčku až do své smrti roku 1914, firmu poté v době 1. světové války řídil jeho syn Carlo de Liser, který ji však v roce 1918 prodal slánské firmě Ferdinand Příbyl a synové (jejím zakladatelem byl Ferdinand Příbyl starší, 1848–1933).²⁸¹ Přádělna překonala válečnou krizi, když však na Slaný dolehla světová hospodářská krize po krachu na americké burze (1929), musela se omezit výroba, což se neobešlo bez propouštění zaměstnanců, a tak se Příbylova přádelna v roce 1932 dočasně uzavřela.²⁸² Příštího roku už firma ve výrobě pokračovala.

Továrník Příbyl a jeho rodina zakoupili přilehlé pozemky i s původním domem barona Honoré de Lisera, se záměrem založit si u přádelny soukromé sídlo s rozsáhlou zahradou. Zásadní úpravou byla přestavba zmíněného domu v letech 1939–1940, kterou vedla slánská stavitelská firma Vilibalda Hieckeho. Tou dobou už firmu vedl továrník Ferdinand Příbyl mladší (1873–1938).²⁸³ Historizující vila, která nese mnoho novogotických prvků, svou kompozicí připomíná zámek. [115] Uliční průčelí působí

---

²⁷⁸ BARTONÍČEK 2020, 128

²⁷⁹ VONDROVSKÝ 1991, 15

²⁸⁰ BARTONÍČEK 2020, 128

²⁸¹ DOBNER 2016, 273

²⁸² KUCHYŇKA/DOBNER 2005, 139

²⁸³ BARTONÍČEK 2020, 128

nenápadně, všimneme si ozdobného cimbuří, nejzajímavější pohled na budovu je ale ze zahrady. Exteriéru stavby dominuje režné cihlové zdivo v kombinaci s kamennými ozdobnými prvky na nárožích, okenních šambránách a soklu budovy. Jedinečnost romantizující vily dotváří věž s ochozem a cimbuřím, které je provedeno z kamene. Vilu továrníka Příbyla můžeme přirovnat k realizacím okruhu Arts and Crafts. Architektonické řešení staveb podle ideálů gotiky známe od Charlese Roberta Ashbeeho (1863–1942), rodinné domy ve stylu anglické cottage projektoval Charles Francis Annesley Voysey (1857–1941).²⁸⁴ Jejich návrhy mají podobně konstruovaná stavební nároží nebo členění oken. Vila ve Slaném prezentuje místní vzdělanou a movitou společenskou vrstvu, která přispěla k průmyslovému rozvoji města.

Pozemek obklopující vilu nechal majitel upravit v romanticko-krajinářský park podle návrhu zahradního architekta Josefa Kumpána, který je mnohem velkorysejší než předešlé zahradní projekty ve Slaném. Navrhování soukromých zahrad bylo hlavním tématem Kumpánovy tvorby. Ve velkém množství dochovaných projektů můžeme vyzorovat podobné motivy. Přestože zahrada u vily továrníka Příbyla je rozsáhlá, Kumpánův návrh pracuje zhruba s polovinou. [116] Poměrně úzký, ale dlouhý park je rozdělen na tři úseky. Od ulice jej zakrývá skupina jehličnanů, za kterými leží půlkruhový záhon, v jehož středu stojí vysoký strom, obehnáný kruhovou lavičkou. Odtud pokračuje obdélný symetrický záhon s rostlinami po krajích, doplněný o dřevěné loubí a travnatou plochou uprostřed. Na jeho konci je situováno obdélné jezírko, do něhož proudí voda z fontány osazené sochou ženské figury. Tato okrasná část je ukončena lehkým dřevěným mřížovým plotem, za kterým se skrývá obdélný bazén s besídkou. V těchto místech je terén zahrady navýšen a následuje třetí romantizující úsek, kde se nachází jezero obklopené vrbami. Do jezera vede okrasný akvadukt, pod nímž se mohlo procházet. Severní strana celého areálu byla osázena topoly, podél kterých byla navržena jednořadá alej stromů menšího vzrůstu. Protější jižní stranu lemuje pás nepravidelně osázených listnatých stromů. Za nimi navazovala travnatá plocha do mírného svahu, vedoucí k vile a areálu továrny.

Zahrady Josefa Kumpána většinou obsahují úzkou symetrickou plochu zakončenou půlkruhovým rondelem stromů, keřů nebo rostlin. Časté jsou stromové aleje s lavičkami, které sám navrhoval, vedoucí k besídce. Takto vypadají návrhy, v nichž

---

²⁸⁴ HAAS 1978, 75

měl architekt dostatek prostoru k realizaci. Pokud pracoval s omezenou rozlohou parcely rodinného domu, kdy musel navíc vyhovět požadavkům majitele, přizpůsobil tomu celkovou kompozici, jak můžeme vidět u *návrhu pro J. Holuba* nebo pana T. Koktu v Jindřichově Hradci. [117]

Pozemek továrníka Ferdinanda Příbyla lemuje oplocení s kamennými vstupními branami, jejichž vrchol je osazen erbem s monogramem FP, ozubeným kolem a vřetenem – symboly přádelnické výroby. [118]

Přádelna bavlny a výrobní tkané příze ve Slaném překonala válečné útrapy, kdy byla firma zapojena do vojenské výroby. Ferdinand Příbyl již od roku 1939 podporoval své zaměstnance finančními příspěvky novomanželům a novorozeným dětem svých dělníků.²⁸⁵ Po komunistickém znárodnění se přádelna stala součástí sítě přádelen Benar, n. p., se sídlem v Benešově nad Ploučnicí.

6.1.12.2 Bolzano-Kolben, Daněk

Strojírenská a slévárenská továrna založená šlechticem Bohdanem Bolzanem (Bolzano, Tedesco a spol.) se po roce 1898 stala majetkem Akciové společnosti Breitfeld, Daněk a spol., která zpočátku slánské pobočce ponechala stávající výrobu. Později se „Daňkovka“ zaměřila na výrobu hornických zařízení a těžařských strojů, čímž se stala známou po celém světě. Velikého rozmachu se továrna dočkala po svém sloučení s Českomoravskou firmou Kolben, a.s., v roce 1928, spojením vznikl dodnes známý název ČKD (Českomoravská – Kolben – Daněk).²⁸⁶ Světovou hospodářskou krizí se firmě podařilo překlenout a v meziválečném období prosperovala. Slánská pobočka roku 1936 vyráběla vojenské tanky pro Írán, odkud přijelo několik strojníků, aby se seznámili s konstrukcemi výrobků.²⁸⁷ Do roku 1942 továrna pokračovala ve své produkci, poté přešla pod direkci nacistické správy a vyráběla vojenská zařízení.²⁸⁸ Po komunistickém převratu byl název továrny pozměněn na ČKD – závody Jana Švermy a pokračovala s vlastním výrobním programem.

---

²⁸⁵ KUCHYŇKA/DOBNER 2005, 139

²⁸⁶ DOBNER/KUCHYŇKA 2005, 143

²⁸⁷ SLUNEČKO 1937, 19

²⁸⁸ DOBNER/KUCHYŇKA 2005, 144

6.1.12.3 PALABA

Jednou z nejvýznamnějších slánských osobností první poloviny 20. století se stal Jaroslav Jan Pála (1882–1963), rodák z nedalekého Přelíce. Jaroslav J. Pála pocházel z chudých poměrů, mládí a studium strávil s rodinou ve Slaném a poté nastoupil do místní továrny Bolzano, Tedesco a spol., kde se vyučil zámečником. Ve svých třiatváceti letech odešel za prací do Německa. V hamburské chemické továrně Hamburger Batterienfabrik (HABAFA), kde působil v letech 1905–1919, se z řadového zaměstnance vypracoval na spolumajitele firmy.²⁸⁹ V tomto období se zde také oženil s dcerou svého mistra Elisabeth Dienstetovou (1880–1946), později se jim narodily dvě děti.²⁹⁰ Po skončení první světové války Jaroslav J. Pála začal ve Slaném vyrábět suché baterie pro kapesní svítilny a podílel se na založení firmy Pála a spol. (PALABA) v areálu bývalého cukrovaru na Pražském předměstí.²⁹¹ Podnik vyráběl především suché baterie, radiopřijímače, akumulátory pro automobily a motocykly. Od roku 1924 se J. J. Pála trvale usídlil ve Slaném s celou svou rodinou.²⁹² Ve dvacátých letech oslovil místního stavitele Vilibalda Hieckeho za účelem vybudování nového rozsáhlého objektu továrny, jejíž stavba probíhala v letech 1925–1926.²⁹³ [119], [120] Průmyslový areál firmy na dobových vyobrazeních připomíná téměř zámeckou kompozici. Hlavní reprezentativní budova byla navržena jako osová stavba se středním mělkým rizalitem, jehož korunní římsa nesla nápis *PÁLA a SPOL.* Vrchol byl osazen trojúhelným štítem směrem do ulice. Na budovu navazovala dlouhá obdélná stavba továrny, na níž se v pravém úhlu napojovala další, nižší stavba. Budovy zkrášlovala kvadratická věž s nápisem *PÁLA*. Celý komplex byl pak obehnan zdí, za kterou se skrývala okrasná zahrada podle návrhu Josefa Kumpána z roku 1936.²⁹⁴ Zahradu pokrývala převážně rovná travnatá plocha, ve které byly pískem vysypané cesty k lavičkám a rostlinným záhonům nebo drobné kruhové fontáně. Záhony byly doplněny lehkým loubím, po němž se pnuly okrasné květiny. [121] Zajímavé je těsné propojení továrních objektů s takovýmto parkem, což jistě souvisí s osobou samotného Jaroslava J. Pály, který byl

---

²⁸⁹ STOMPFE 1994, 11

²⁹⁰ VÍŠEK 2004b, s. 5: „*Již následujícího roku (po svatbě) se manželům Pálovým narodil syn Rudolf (1907–1980) a později i dcera Anna (1911–1996), která však byla v důsledku dětské mozkové obrny trvale invalidní.*“

²⁹¹ FRANKOVÁ/SEMOTANOVÁ/ŽEMLIČKA 1998, 7

²⁹² VÍŠEK 2004b, 5

²⁹³ BARTONÍČEK 2020, 126

²⁹⁴ OTTOMANSKÁ/STEINOVÁ 2015, 86

velkým patriotem a vždy se snažil svým přičiněním posloužit městu a jeho zvelebení.²⁹⁵ V době zvýšeného ohrožení republiky kolem roku 1938 továrna PALABA přistoupila k výrobě plynových masek a dalších prostředků civilní obrany.²⁹⁶ Firma zaměstnávala 650 až 800 lidí, což se nezměnilo ani v době druhé světové války, kdy výrobní produkce produkovala mimořádné množství baterií ročně.²⁹⁷ Již v květnu roku 1945 byli Jaroslav J. Pála a jeho syn Rudolf zatčeni.²⁹⁸ V říjnu roku 1945 byl Pálův podnik zestátněn.²⁹⁹

6.2 Druhá světová válka

V polovině třicátých let 20. století se zvyšovala válečná hrozba ze strany Německa, proto se ministr národní obrany z československé vlády František Machník (1886–1967) rozhodl vybudovat pohraniční opevnění. V roce 1936 se začala stavět „Pražská čára“, do jejíchž úseků spadalo slánské okolí. Kromě stavitelské firmy Vilibalda Hieckeho na budování vojenských krytů pracovala stavební firma Dr. Ing. Ivana Fifka z Prahy, firma inženýra A. Vopršalka z Rakovníka a firma architekta Zdeňka Lakomého z Prahy.³⁰⁰ Současně bylo rozhodnuto o založení kasáren ve Slaném. Jejich výstavba probíhala mezi lety 1937–1938 na okraji města a podílelo se na ní několik spolu s Vilibaldem Hieckem.³⁰¹ Vyhlášení mnichovské dohody o postoupení československého pohraničí ve prospěch Německa proběhlo v září 1938 a vedlo k velkému zklamání Čechoslováků.³⁰² Netrvalo dlouho a do Slaného dorazili první uprchlíci ze Sudet. Ubytování získali v restauračních sálech, sokolovně i v soukromých bytech slánských obyvatel.³⁰³ Následujícího roku němečtí vojáci začali okupovat celé Československo. V březnu 1939 do Slaného přijely německé motorizované jednotky, kasárna obsadilo německé vojsko. Politický okres Slaný byl přidělen k oberlandrátu Kladno.³⁰⁴

---

²⁹⁵ <https://www.pametnaroda.cz/cs/fricova-roz-palova-jarmila-1929>, nahrávka pořízena v rámci projektu [Vzpomínky pamětníků ze Slaného a Slánska](#), vyhledáno: 12. 11. 2022

²⁹⁶ ČEČRDLE 2017, 47

²⁹⁷ KUBÁNEK 2012, 159

²⁹⁸ KUBÁNEK 2017, 37

²⁹⁹ KUBÁNEK 2017, 56

³⁰⁰ KUBÁNEK 2012, 186–187

³⁰¹ KUBÁNEK 2012, 189

³⁰² GEBHART 2018, 449

³⁰³ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 120

³⁰⁴ FRANKOVÁ/SEMOTANOVÁ/ŽEMLIČKA 1998, 8

Roku 1940 byla dokončena stavba Hasičského domu, pro který Sbor dobrovolných hasičů získal pozemek a budovy bývalých lázní pod Slánskou horou. Hasičský dům vznikl podle plánů stavitele Josefa Kočího a městského hospodářského správce Adolfa Šlégra.³⁰⁵ [122] Sbor dobrovolných hasičů představoval jedno z mála sdružení, jejichž působení bylo podporováno i ve válečných letech. Ve stejném roce byly postaveny garáže pro drážní autobusy. Stavební aktivita ve městě během války utichla.

V tomto složitém období byl na post místního starosty zvolen továrník Jaroslav Jan Pála, který navzdory všemu usiloval o rozvoj města. Židé ze Slaného byli odsunuti v únoru 1942 do Terezína, což starosta nemohl nijak ovlivnit.³⁰⁶ Slánská židovská komunita tím prakticky zanikla. Po atentátu na Reinharda Heydricha (1904–1942) v květnu 1942 probíhaly popravy českých občanů, mezi nimiž byli i rodinní příslušníci slánského rodáka Karla Svobody.³⁰⁷ Protektorátem se šířila obrovská vlna strachu, která dolehla také na místního starostu, jenž předal nevinný dopis nalezený ve firemní poště gestapu ve snaze ochránit život své rodiny a sobě. Dopis zažehl podezření, že komplici atentátníků mají vazbu na obec Lidice. Gestapo při vyšetřování nejprve vyrazilo do malé osady Lidice u Otrub nedaleko Slaného, kde zjistili, že se nejedná o Lidice, které hledají.³⁰⁸ Záhy došlo k tragickému vyhlazení Lidic u Kladna. Celá tato událost se osudově vepsala také do života Jaroslava J. Pály.

Na podzim roku 1944 se ve městě vybudovaly vodní nádrže pro protiletectkovou obranu, z nichž dvě byly zachovány. Jednu můžeme vidět u bývalého okresního sirotčince (nyní mateřská škola) na Hlaváčkově náměstí, druhá zůstala u čtvrti Na Skalkách.³⁰⁹ Na konci války, kdy se válečné boje odehrávaly také na území Československa, bylo město ušetřeno bombardování, ačkoli se zde nacházela pobočka ČKD, v níž Němci vyráběli vojenské stroje pro svou potřebu. První sovětské tanky do Slaného přijely 8. května 1945 ve 23:45 hodin.³¹⁰

---

³⁰⁵ HUŠÁKOVÁ/PŘIBYL 2011, 64

³⁰⁶ FRANKOVÁ/SEMOTANOVÁ/ŽEMLIČKA 1998, 8

³⁰⁷ VÍŠEK 2004b, s. 5: „...počátkem června 1942, tedy v době, kdy nacisté v odvetu za atentát na Heydricha popravili již stovky českých vlastenců, mezi nimi i tři rodinné příslušníky slánského rodáka Karla Svobody (1912–1982), rotného naší armády ve Velké Británii, jenž byl na podzim 1941 v Anglii v rámci připravovaného výsadku *Anthropoid* společně s Jozefem Gabčíkem zapojen do příprav Heydrichovy likvidace, ale pro zranění byl z výcviku vyřazen a nahrazen Janem Kubišem, který atentát 27. 5. 1942 vykonal.“

³⁰⁸ KUBÁNEK 2012, 252-253

³⁰⁹ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 123

³¹⁰ FRANKOVÁ/SEMOTANOVÁ/ŽEMLIČKA 1998, 8

6.2.1 J. J. Pála a jeho akce Lepší Slaný

Ještě předtím, než se Jaroslav Jan Pála stal slánským starostou, publikoval v květnu 1939 v místním tisku článek „*Co bude s regulačním plánem města Slaného?*“, v němž kritizoval nedostatek bytů pro mladé lidi a hygienicky nevhodný stav mnoha obytných domů.³¹¹ Špatnou bytovou situaci zhoršil příchod obyvatel vyhnaných z pohraničních Sudet. Jaroslav J. Pála svými názory vzbudil ostré reakce především ze strany vedení města, jež se proti jeho slovům ohradilo. Slánská veřejnost jej ale podpořila. Pála zřídil finanční konto „Lepší Slaný“, na které uložil 1 000 K a vyzval obyvatele, aby na iniciativu také přispěli.³¹²

Na začátku okupace stávající starosta Karel Vetter (1869–1955) rezignoval a při volbě nového starosty byl zvolen Pála, který si jako prioritu předsevzal vyhotovení regulačního plánu pro Slaný.³¹³ Proto se vypravil se svými spolupracovníky na prohlídku Bařova Zlína, který byl pokládán za vzor moderního průmyslového města.³¹⁴ Pála ve Slaném organizoval aktivity, do nichž zapojoval místní obyvatele, a snažil se rozvíjet kulturní život. Z finančních příspěvků byly zakoupeny pozemky na zřízení koupaliště nebo výstavbu odpočinkových míst. Vypracování regulačního plánu města bylo zadáno pražskému odborníku, architektu Benschovi.³¹⁵ Ne všechny vize ale stihl Pála dokončit. Chvályhodná je rekonstrukce interiérů městské radnice, rozšíření areálu chudobince na Hlaváčkově náměstí, stavba vodojemu a zavedení nových zdrojů pitné vody do města. V roce 1943 byla vypracována studie na rekonstrukci hlavního náměstí, kterou vytvořil architekt Alois Mezera, a byla projednána i s historikem dějin umění Zdeňkem Wirthem (1878–1961) z pražského Památkového úřadu.³¹⁶ Následujícího roku však bylo vlivem politické situace ve Slaném vedení města v čele s Pálou rozpuštěno a k rekonstrukci už nedošlo.³¹⁷

První výstava Lepší Slaný byla zahájena o Vánocích 24. prosince 1939 v malém sále slánské sokolovny, kde byla k vidění do 7. ledna 1940.³¹⁸ Z drobné publikace, která výstavou provázela, víme, že zde bylo prezentováno 40 exponátů, znázorňujících jak

---

³¹¹ PÁLA 1939, 1

³¹² ČEČRDLE 2017, 99

³¹³ VÍŠEK 2004b, 5

³¹⁴ ČEČRDLE 2017, 101

³¹⁵ ČEČRDLE 2017, 103

³¹⁶ ČEČRDLE 2017, 105

³¹⁷ VÍŠEK 2004b, 6

³¹⁸ KUBEŠ/PÁLA 1939, 1

stávající situace, tak návrhy a projekty na jejich vylepšení. Zajímavá je tabulka informující o počtu obyvatel města a počtu vybudovaných domů v letech 1870–1939, z níž můžeme vyčíst následující nárůst. Roku 1880 bylo evidováno 565 nových domů na 8 070 obyvatel, čili 14 osob na jeden dům. Na počátku století, v roce 1900, nedošlo k výraznému nárůstu, avšak k roku 1920 se uvádí 800 domů na 9 131 obyvatel, tedy v průměru 11 osob na jeden dům. Zvýšenou stavební činnost, a tedy i lepší životní podmínky slánských obyvatel dokládají čísla z roku 1939, kdy bylo evidováno 1 338 domů pro 10 880 obyvatel, z čehož vychází počet 8 osob na jeden dům.³¹⁹ Autoři pracují s pravděpodobností nárůstu obyvatel, která z dat vyplývá, a proto zdůrazňují nutnost vypracování regulačního plánu, jenž by přispěl k blahobytu města.

Jaroslav J. Pála vybízel ke zřízení živnostenských pokračovatelských škol, kde by studenti získali patřičné vzdělání, a především odbornou řemeslnou znalost, přičemž veliký vzor viděl v ševcovském Zlíně.³²⁰ Nesouhlasil s výstavbou budovy Okresního soudu na Smetanově náměstí, kde měla stát právě takto zaměřená škola. Velkou inspirací pro Pálu bylo město Hradec Králové, kde jej fascinovala místní architektura a hlavně „dům kultury“, který by umožňoval prezentovat umělecké výstavy, konání koncertů, odborných kurzů, umístění čítárny a knihovny, a především pořádání besídek pro ženskou mládež.³²¹ Otázkou je, zda by město Slaný tak rozsáhlý kulturní dům v budoucnosti využilo. Pro zmíněné akce do té doby sloužily prostory sokolovny, Grandhotelu nebo muzea na náměstí. V současnosti město Slaný vede debatu o využití bývalého Okresního domu od architekta Jana Vejrycha. Dům už několik let zeje prázdnou a nezadržitelně chátrá, přitom by mohl být využit jako kulturní centrum v obdobném duchu.

Vystavené projekty nabízejí řešení hřišť, parků, zahrádkářských kolonií, zvelebení Slánské hory, zavedení kanalizační sítě nebo moderní plovárnu. Našli bychom zde plán kolumbária a urnového háje podle návrhu Josefa Kumpána, který dokládá i příklad úspěšného zpracování hřbitova ve Třebíči.³²² Opakujícím se exponátem jsou obrazy týkající se špatné dopravní situace pro vozidla i chodce v jednotlivých lokalitách města. Prezentován byl například *Obráz 13*, zaměřený na problematiku křížení frekventovaných ulic Brožovského a Třebízského, jež bylo velmi nebezpečné pro

---

³¹⁹ KUBEŠ/PÁLA 1939, 42

³²⁰ KUBEŠ/PÁLA 1939, 6

³²¹ KUBEŠ/PÁLA 1939, 8–9

³²² KUBEŠ/PÁLA 1939, 37

chodce, vozidla i cyklisty a díky terénu a zástavbě činí dosud problémy v dopravě.³²³ Rozrůstající se kolonie rodinných domů Na Skalkách je zmiňována v souvislosti s jejich rozšířením do městské části „V Ráji“, rozprostírající se v kopci za sokolovnou. Tato myšlenka byla o několik let později uskutečněna. Jaroslav J. Pála se předvedl jako velice inovativní, vzdělaný člověk, kterému nebylo jeho město lhostejné. Jistě byl formován roky strávenými v zahraničí, kde nabyl mnoho zkušeností, jež se snažil ve Slaném uplatňovat. Usiloval o kulturní i sociální rozkvět, jako laik – avšak velmi zapálený – vedl diskusi o architektuře a městském urbanismu. Druhá výstava Lepší Slaný byla otevřena 1. června 1941 v budově muzea na náměstí. [123]

Pro celou akci Lepší Slaný byl vypracován podrobný plán, který shrnuje brožura inženýra Ivo Beneše *Vývojové a upravovací plánování a program akce „Lepší Slaný“*, vydaná roku 1940. Jednotlivé body dokládají důkladnost, s níž Pála a jeho spolupracovníci vše promysleli.

Doprovodným programem byly odborné přednášky, které spolu s výstavami povzbuzovaly místní obyvatelstvo v Němci okupovaném městě. Obsah přednášek byl posléze vytištěn v tenkých brožurách. Vstupní přednášku na téma *Vznik a vývoj města* provedl doktor Zdeněk Wirth.³²⁴ Přednáška zdravotního rady primáře MUDr. Josefa Mouchy proběhla 7. ledna 1940. Doktor Moucha informoval o vysoké úrovni českého zdravotnictví a vyzýval k potřebě dodržování hygienických podmínek a zdravého bydlení. Uvádí, že „malé přeplněné byty jsou semenišťem chorob infekčních a tuberkulosy.“³²⁵ Dále se zmiňuje o „nemocech z povolání a o reumatismu, které mohou vznikati v nehygienických místnostech pracovních a ve vlhkých, plísňových bytech.“³²⁶ Autor apeluje na větší konstrukci oken novostaveb, rozvod centrálního vytápění a zachování městské zeleně, především parků, které ve Slaném postupně nahrazovala zástavba.³²⁷

Čeněk Chyský ve své přednášce na téma *Naše města, jejich vznik, význam a stavební vývoj*, kterou přednesl 10. ledna v biografu Čas ve Slaném, shrnul historický vývoj

---

³²³ KUBEŠ/PÁLA 1939, 29

³²⁴ BENEŠ 1940, 22

³²⁵ MOUCHA 1940, 6

³²⁶ MOUCHA 1940, 7

³²⁷ MOUCHA 1940, 8–10

českého státu a městského urbanismu od středověku do 19. století.³²⁸ O čtyři dny později proběhla tematicky navazující přednáška Ing. Dr. Eustacha Mölzera *O výstavbě a regulaci měst. Regulační plán – základ šťastné budoucnosti města*. Autor se detailněji zaobíral pojmem urbanismus a z něj vycházející problematiky. Mölzer polemizuje nad starověkými městskými dispozicemi a tvrdí, že „... jako po starověku, tak i na počátku minulého století nastává ve stavbě měst značný úpadek, neboť vzrůstající se industrializace vnáší do městského útvaru povážlivý chaos. Města rostou bez plánu za nejbezohlednějších výstřelků pozemkové a stavební spekulace, ...“³²⁹ Dále nabádá, aby Slaný vypracovalo podrobné studie geologie a ostatních přírodních věd ke správnému vyřešení místního regulačního plánu a zohlednění skutečnosti, že se bude zvyšovat vlaková, autobusová i automobilová doprava, pro niž je nutné zbudovat parkovací plochy. Autor přednášku uzavírá tvrzením, že Slaný má osobitou mravní i hospodářskou ideu, a je tudíž nakročeno správným směrem.³³⁰

Přednáška učitele Josefa Štětiny *O současném stavu a požadavcích slánského národního školství*, proslovená v sokolovně 14. ledna 1940, byla zaměřena na stav regionálních školních objektů, v nichž se v dobrém stavu nenacházely především podlahy, umyvadla, lavice ani učební pomůcky.³³¹ Podobné stížnosti kantorů bychom pravděpodobně slyšeli i v ostatních městech. Štětina záporně hodnotí styl výuky „nabíflování“, který je třeba zmodernizovat, a apeluje na výuku mateřského jazyka, jenž byl v období protektorátu výrazně upozadován jazykem německým.³³²

Ing. arch. Helena Kotoučová uvedla 20. března 1940 přednášku *O moderním bydlení*, ve které shrnula dobové formy obytného domu, půdorysné uspořádání nebo konstrukční materiály budov. Architektka se pozastavila také u vnitřního vybavení bytů, jež doložila obrazovým materiálem moderních interiérů. Její myšlenky vycházejí z dobových znalostí teorie architektury, ovlivněné například významným architektem Le Corbusierem.³³³ Autorka ve svém textu rozebírá potřebu jednotlivých místností, od společenských přes odpočinkové až k hospodářskému zázemí. Kotoučová zmiňuje nová strojová zařízení ke zjednodušení práce žen v domácnosti, kdy „je důležité, aby se

---

³²⁸ CHYSKÝ 1940, 3

³²⁹ MÖLZER 1940, 10

³³⁰ MÖLZER 1940, 25

³³¹ ŠTĚTINA 1940, 28–29

³³² ŠTĚTINA 1940, 31

³³³ KOTOUČOVÁ 1940, 6

*hospodyně se všemi pokroky seznamovaly. Musíme všichni usilovati, aby se všech pokroků prakticky využilo.*³³⁴ Důraz na jednoduchost, praktičnost a vzdušnost interiérů je zřejmý i z použití navrhovaného nábytku. [124]

Do projektu Lepší Slaný byli zapojeni také odborníci na ekonomii. Generální ředitel Městské spořitelny pražské Ferdinand Menger přednášel na téma *Financování výstavby měst*. Dalším z řečníků byl JUDr. Vladimír Kubeš, tajemník z téže spořitelny, který 8. června 1941 pojednával o *Peněžnictví a podpoře stavebního ruchu*. Kubešova přednáška informovala návštěvníky o soustavě aktuálních peněžních úřadů a možnostech hypotečních půjček na bydlení, tedy velmi cenných praktických záležitostech.³³⁵ K bytové situaci tajemník zmiňuje: „... počínajícím rokem 1930 charakterizovaným krutou hospodářskou krizí, ukázal se na bytovém trhu nadbytek bytů s drahým nájemným a velký nedostatek nejmenších bytů s nájemným únosným ... východiskem z těchto tísnivých poměrů byl zákon o stavebním ruchu z roku 1930, který poskytuje finanční pomoc nejen státní zárukou za hypoteční půjčky... zákon měl velký vliv na stavbu domů s nejmenšími byty...“³³⁶ Zákon byl po vyhlášení protektorátu upravován a podle nového vládního nařízení mohla být hypoteční záruka udělena jen na konkrétní stavby, jejichž realizace bude započata do konce roku 1941.³³⁷ Pro srovnání autor uvádí nárůst počtu obyvatel o 25 % a počtu domů o 69 % v Praze mezi lety 1921–1930, ve Slaném za stejné období vzrostl počet obyvatel o 6 %, počet domů o 41 %, z čehož Kubeš vyvozuje, že Slaný se řídí dobrou stavební politikou.³³⁸

Jaroslav J. Pála v září roku 1940 zorganizoval výstavu slánských amatérských fotografií, kteří zachytili krásy města i jeho okolí. Fotografie jsou zajímavým dokladem vzhledu města v období okupace. [125], [126]

V rámci akce Lepší Slaný byly prezentovány návrhy na úpravy budov, dopravních uzlů, novostavby nebo veřejná prostranství. Již jsme zmínili Kumpánův projekt urnového háje pro místní hřbitov. Nový pohled na slánský urbanismus přinesly návrhy architekta Jaroslava Starého z roku 1942, podle jehož projektu bylo ve Slaném již postaveno nové

---

³³⁴ KOTOUČOVÁ 1940, 14

³³⁵ KUBEŠ 1941, 8

³³⁶ KUBEŠ 1941, 26

³³⁷ KUBEŠ 1941, 27

³³⁸ KUBEŠ 1941, 32

gymnázium, nebo koláže p. Paříka, pocházející patrně z roku 1939.³³⁹ [127], [128], [129] Cílevědomý Jaroslav Jan Pála, který věřil v pokrok a kultivování veřejnosti, se snažil naplnit svou vizi rozvíjejícího se města, navzdory nepříznivým politicko-historickým událostem. Obě výstavy, do nichž investoval svou energii i finance, byly věnovány občanské a veřejné vybavenosti města.

V dochovaných materiálech zahradního architekta Josefa Vaňka je zaznamenán návrh zahrady u slánské nemocnice z let 1943–1944 a návrh na revitalizaci Hlaváčkova náměstí z roku 1943.³⁴⁰ Tyto projekty už ale nebyly součástí Pálovy akce Lepší Slaný.

6.3 Město v letech 1946–1950

Poválečná situace neumožňovala architektonický rozvoj města. Ve Slaném pobývali zranění i aktivní ruští vojáci, kteří dohlíželi na odsun Němců, jenž byl dokončen v září 1946.³⁴¹ Na podzim roku 1945 proběhla schůze leteckého aeroklubu, při níž se rozhodlo o zbudování nového letiště. Staré vojenské letiště Na Hájích bylo za okupace znehodnoceno německými vojáky, kteří na něm vysadili ovocný sad.³⁴² Vhodná přistávací plocha byla vytipována u Netovic, kde také roku 1947 začala stavba hangáru podle plánů Vilibalda Hieckeho, jehož stavební firma spolu s místním architektem Františkem Kopřivou areál realizovala.³⁴³

V rámci příprav prvomájového průvodu roku 1948 bylo zbudováno dětské hřiště Na Hájích, s pískovištěm a dvěma bazény.³⁴⁴ V témže roce byl zestátněn stavební podnik Vilibalda Hieckeho a firma Františka Kopřivy.³⁴⁵

Nová státní politika zasahovala do vývoje města, v němž byly postupně všechny podniky zestátněny a místní hospodářství bylo zaměřeno primárně na technický průmysl. K výraznějšímu stavebnímu rozvoji docházelo až na konci 50. let 20. století.

---

³³⁹ ČEČRDLE 2017, 148–159

³⁴⁰ OTTOMANSKÁ/STEINOVÁ 2017, 238

³⁴¹ KUBÁNEK 2017, 68

³⁴² KUBÁNEK 2017, 58

³⁴³ KUBÁNEK 2017, 59

³⁴⁴ KUBÁNEK 2017, 83

³⁴⁵ BARTONÍČEK 2020, 133

7. Půlstoletí slánské stavební kultury: místní architekti, stavitelé a stavebníci, architektura a její publikum, tradice a modernita, centrum a periferie

7.1 Štechové ve Slaném

Vývoj slánské architektury 20. století byl silně ovlivněn vlastní tradicí, kterou město zaznamenalo ve stoletím předešlém. Uznávaným stavitelem zde byl Tomáš Štech (1792–?), který pocházel z jižních Čech, do Slaného přišel kolem roku 1818 a brzy se vypracoval na hlavního místního stavitele.³⁴⁶ Připomeňme například monumentální stavbu první přádelny pro W. Sandtera v Ouvalově ulici. První syn Tomáše Štecha se jmenoval Alois (1819–1860), kupec a později strojník Vojtěšské huti na Kladně, který je známý jako otec slánského profesora, spisovatele a novináře Václava Štecha (1859–1947).³⁴⁷

Stavitelův druhý syn František Štech (1821–1890) se během svého „vandru“ vyučil stavitelem v Hamburku a po návratu do Slaného se jako architekt osamostatnil a brzy se stal místní honorací.³⁴⁸ Jeho choť Terezie byla inteligentní, vzdělaná dáma, která ve městě po dlouhou dobu určovala téměř veškerý společenský život. V této době měl Slaný poněkud uzavřený konzervativní ráz venkova, takže zde nevznikala ani stavitelská konkurence a chudší měšťané vyhledávali regionální architektky. Jako tesař a stavitel ve městě působil František Bošek, jenž boural Lounskou i Pražskou bránu.³⁴⁹ Stavitelem ve Slaném je uváděn Antonín Frič³⁵⁰ nebo Josef Zlatník,³⁵¹ o jejichž činnosti příliš nevíme. František Štech byl místními obyvateli oblíben, z širšího hlediska ale jeho klasicistní stavby nevybočovaly z průměrnosti. Až se zavedením železniční dráhy a reorganizací místního gymnázia v 80. letech 19. století se město zvolna proměňovalo. Přicházeli sem vzdělaní lidé z Prahy znalí různých oborů a po zbourání historických městských hradeb se začalo horentně stavět. Neproudili sem však vlivní pražští architekti, kteří by stavěli umělecky hodnotnější architekturu. Významnou stavební etapou bylo budování Nádražní třídy, na čemž se z velké části podílel právě František Štech.

---

³⁴⁶ ŠTECH 2010, 16

³⁴⁷ ŠTECH 2010, 29

³⁴⁸ ŠTECH 2010, 20

³⁴⁹ VLČEK 2004, 79

³⁵⁰ VLČEK 2004, 187

³⁵¹ VLČEK 2004, 732

Další ze synů Tomáše Štecha Karel (1826–1864) působil jako stavitel v Panenském Týnci, kde se mu narodil syn Rudolf (1858–1908).³⁵² Rudolf Štech se z celé stavitelské rodiny nejvíce proslavil. U strýce vystudoval zednictví a poté absolvoval studium architektury v Praze a ve Vídni. Po návratu do Slaného spojil své zkušenosti a nadání se stavitelskou firmou strýce Františka, jehož stagnující architektonická úroveň nedostačovala poptávce. Malé české město prosperovalo díky zemědělské úrodnosti kraje, obchodu a blízkému spojení s Prahou, a tak se chtělo vyrovnat i reprezentativnější architekturou. Při výstavbě Nádražní třídy se Rudolf Štech vypracoval a získal renomé. Na konci 19. století ve Slaném působil jeho bratranec Václav Štech, který do jisté míry ovlivňoval kulturní a společenský život města. Jako intelektuál, vlastenec a dramatik se stýkal s významnými osobnostmi z Prahy, které jej ve Slaném navštěvovali.³⁵³

Místní stavitelé refleктоvali trend historických stylů, který známe z architektury velkých i malých měst na našem území, přičemž ve Slaném převládala obliba neorenesance. Rudolf Štech se ve městě zasloužil o kvalitní architekturu, jež překročila hranice regionu. V závěru 19. století byl vybrán židovskou komunitou pro stavbu nové synagogy v Plzni, kam se také přestěhoval a kde plně rozvinul svou architektonickou kariéru ve spolupráci s Mikolášem Alšem. Vlivem komplikované zakázky na výstavbu plzeňského nádraží se Rudolf Štech dostal do finančních potíží, kvůli kterým v roce 1908 předčasně ukončil svůj život.³⁵⁴

Budování novostaveb na Nádražní třídě ve Slaném přilákalo zámožnější obyvatelstvo. Svou stopu zde zanechal významný pražský architekt Antonín Wiehl, jenž zde postavil rodinný dům pro svého bratra Julia, místního úředně oprávněného zeměměřiče.

7.2 Vedení města

V polovině 19. století společenský tón určovala skupina lidí soustředěných kolem městského purkmistra. Prvním, kdo mimo jiné zavedl úřadování v českém jazyce, byl roku 1861, Karel Hubatka (1790–1866), velice bohatý a konzervativní muž.³⁵⁵ Další vlivné a zámožné rodiny byli Hemerkové, Čížkové, Michlové, Prüglové a Štechové.³⁵⁶

---

³⁵² ŠTECH 2010, 23

³⁵³ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 144: „...*Ignát Hermann, F. X. Svoboda, Jan Herben, Jaroslav Kvapil, Antonín Sova a další.*“

³⁵⁴ CECHNER/ČENSKÝ 1908, 7

³⁵⁵ KADEŘÁBEK 2003, 8

³⁵⁶ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 136

V roce 1866 do úřadu purkmistra zasedl Josef Hlaváček (1831–1911), který se stal jedním z nejuznávanějších představitelů města.³⁵⁷ Díky dobrým diplomatickým schopnostem zabránil rabování města pruskými vojsky, a především se zasloužil o založení Okresní hospodářské záložny a sociálně-charitativních institucí (nemocnice, chorobinec a sirotčinec), při nichž se jako stavitelé uplatnili místní Štechové a Václav Havránek.³⁵⁸ Byl také tím, kdo měl hlavní slovo při výběru projektu stavby Okresního domu od architekta Jana Vejrycha. Jeho nástupcem v úřadu se stal Josef Hubatka, za jehož působení byla ve městě založena akciová plynárna a zavedeno plynové osvětlení.³⁵⁹ V 70. letech se slánští občané rozdělili na staročechy a mladočechy, což se projevilo nejen v politice, ale také v místní kultuře, podobně jako v jiných městech. Začal zde vycházet mladočesky orientovaný tisk *Svobodný občan*, který byl brzy doplněn dalším listem *Světlo*. V této době stál v čele úřadu purkmistra staročesky orientovaný Antonín Prügl (1829–1919), o němž je známo, že s ním „*nebylo snadné vyjít a který vedl spory snad se všemi úřady, spolky a osobnostmi ve Slaném... Jako purkmistr byl však velmi schopný, pracovitý a neúplatný.*“³⁶⁰ Víme, že neústupně dohlížel na spory mezi staviteli a stavebníky a na dodržování stanovených pravidel při výstavbě Nádražní třídy.³⁶¹ Prügl se zasloužil o rozvoj vzdělanosti ve městě – zřídil hospodářskou školu, nechal postavit chlapeckou i dívčí školu měšťanskou. Politické spory na nějaký čas vyřešilo zvolení do čela purkmistrovského úřadu mladočesky orientovaného Augusta Hemerku ze Stanmíru (1842–1911), který – ač mladočech – zdržoval se přílišné kritiky vídeňské politiky. Šlechtický titul získal od císaře spolu s řadou dalších vyznamenání a jeho chotí byla rakouská šlechtična baronka Spens-Booden.³⁶²

Od roku 1879 začal na místním gymnáziu vyučovat Václav Štech, který se věnoval také psaní divadelních her a jejich režirování.³⁶³ Brzy se zapojil do slánského Spolku divadelních ochotníků, který usiloval o zřízení budovy divadla ve Slaném. S podporou purkmistra Hemerky byla vypsána architektonická soutěž, v níž byl zvolen projekt Jindřicha Fialky. Aby město nashromáždilo dostatek financí na realizaci divadla,

---

³⁵⁷ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 139

³⁵⁸ KADEŘÁBEK/VÍŠEK 2003, 8

³⁵⁹ VÍŠEK 2003a, 9

³⁶⁰ KOMENDA/VÍŠEK 2003, 9

³⁶¹ PŘIBYL 2003b, 16

³⁶² KADEŘÁBEK/VÍŠEK 2004, 8

³⁶³ DVOŘÁKOVÁ/KROTILOVÁ/KŘESADLO/MOUCHA/PŘIBYL/ŠŤOVÍČEK 1994, 143

inspirovalo se nápady z Prahy, kde probíhaly sbírky na stavbu Národního divadla. Konkrétně slavnostním tiskem *Národ sobě* z roku 1880, z jehož prodeje Sbor pro zřízení Národního divadla utřžil slušnou částku.³⁶⁴ Divadelníci ve Slaném uspořádali obdobný tisk s řadou kulturně-výtvarných článků zaměřených na místní region, a poté jej prodávali. Ve Slaném tedy probíhaly dvě sbírky, na divadlo vlastní i Národní, což svědčí o velké ochotě a kulturním cítění místních obyvatel. Činorodý Václav Štech se zapojoval do mnoha místních spolků a z jeho popudu bylo založeno městské muzeum. Z osobností sdružených v Muzejním spolku, jež se řadu let podílely také na publikování ročenky *Slánský obzor*, jmenujme například fotografa Františka Durase, profesora Josefa Lacinu, spisovatele Karla Scheinpfluga ml., profesora Antonína Krecara nebo městského archiváře Jindřicha Hulínského.

Roku 1900 stanul v čele městské správy Antonín Formánek (1846–1914), který se zřekl zastaralého titulu purkmistra a stal se prvním slánským starostou. Za jeho čtyřletého působení v úřadu byla například otevřena místní plovárna. V roce 1904 se stal starostou slánského okresu, kde svou funkci plnil do počátku první světové války.³⁶⁵ Z této úřednické pozice dohlížel především na výstavbu a udržování okresních dopravních komunikací.

Úřad starosty města Slaného poté vykonával JUDr. František Bouček (1856–1905), vystřídán Václavem Baňkou (1853–1931), za jehož úřadování probíhala výstavba nové městské čtvrti Na Skalkách. Dalším starostou se stal humanitně vzdělaný pedagog PhDr. Antonín Krecar (1851–1914), který byl velkým znalcem slánské historie. Posledním městským starostou z dob rakousko-uherské nadvlády byl Mag. Pharm. Jan Zoula (1850–1920), jenž Slaný provázal složitým obdobím první světové války.³⁶⁶ Jeho přičiněním a vlastní odbornou znalostí se dbalo na místní zdravotnictví. Nově vystavěný infekční pavilon pomohl zabránit masivnímu šíření tyfu a cholery.

Hlavním objednavatelem stavebních zakázek do vzniku samostatné Československé republiky bylo tedy místní zastupitelstvo v čele se starostou. Z jejich popudu vznikaly úředně správní budovy, školy nebo dobročinné ústavy. Následovali je regionální podnikatelé, kteří ve městě stavěli tovární budovy svých podniků. Někteří z nich

---

³⁶⁴ ŠUBERT 1881, 251

³⁶⁵ VÍŠEK 2003b, 6

³⁶⁶ KADEŘÁBEK 2004, 13

v těžkých válečných letech oproti ostatním obyvatelům města zbohatli díky své výrobě, a získali tak lepší postavení ve slánské společnosti.

Slánský starosta Josef Čížek (?–1940) zastával svůj úřad již v době Československé republiky, zabýval se však především politickou situací a stávkami místních dělníků. Jeho nástupce Čeněk Peters (1864–1959), který se také soustředil hlavně na řešení poválečných hospodářských problémů, měl více příležitostí zapojit se do kulturního rozvoje města. Dne 10. září 1921 ve Slaném přivítal uznávaného prezidenta osvobozeného národa Tomáše Garrigue Masaryka (1850–1937).³⁶⁷ Jednalo se již o Masarykovu druhou návštěvu města, poprvé Slaný navštívil 17. dubna 1898 u příležitosti 100. výročí narození Františka Palackého (1798–1876), které pořádal místní Muzejní a literární spolek Palacký.³⁶⁸ Plynové osvětlení, které sloužilo městu více než padesát let, bylo roku 1923 nahrazeno elektrickým osvětlením.³⁶⁹ Jelikož starosta Peters byl členem Okrašlovacího spolku, lze se domnívat, že jeho přičiněním bylo roku slánské náměstí osázeno stromy. Po krátkém působení Josefa Reicherta (1858–1926) v čele města, byl starostou zvolen Karel Vetter (1869–1955), který svůj úřad zastával čtrnáct let. Během tohoto období (1926–1940) prošlo město výraznou architektonickou proměnou. Iniciativu následujícího starosty Jaroslava J. Pály jsme již podrobně zmiňovali. V čele Městského národního výboru, jenž byl zřízen po ukončení druhé světové války, stál předseda Josef Karbus, Antonín Hejduk, Antonín Štulc a další.³⁷⁰

7.3 Slavní a zapomenutí stavitelé

Významným stavitelem na přelomu 19. a 20. století se stal Václav Havránek (1858–1927), který pocházel ze Spitovic na Pardubicku. Po studiu inženýrského stavitelství v Praze se koncem 80. let 19. století usadil ve Slaném.³⁷¹ Místní přední stavitelé mu dlouho nebyli konkurencí. František Štech umírá roku 1890 a Rudolf Štech od roku 1891 trvale působí v Plzni. Jako stavební rada ve Slaném působil inženýr Jan Samotán, který dokončil studium inženýrského stavitelství v Praze roku 1891.³⁷² Václav Havránek se brzy stal vyhledávaným a uznávaným stavitelem ve Slaném a zapojil se

---

³⁶⁷ FOŘTÍK 1937, 5

³⁶⁸ FOŘTÍK 1937, 4

³⁶⁹ KRATOCHVÍLOVÁ 2004, 8

³⁷⁰ KUBÁNEK 2017, 35–91

³⁷¹ BARTONÍČEK 2020, 119

³⁷² VLČEK 2004, 572

také do politického života ve městě. Jelikož pocházel z jiného regionu a prošel studiem na české technice v Praze, přispěl městu novým, modernějším přístupem k architektuře. Havránek se nejdříve podílel na stavbě několika budov u Nádražní třídy pro soukromé investory, nejvíce realizací mu však zadalo městské zastupitelstvo. V devadesátých letech 19. století vedl stavbu chlapecké školy na Komenského náměstí a budovu Okresního sirotčince. V roce 1900 zahájil stavbu Okresního domu podle projektu architekta Jana Vejrycha a od roku 1903 pracoval na stavbě nové přádelny barona Honoré de Lisera. Havránkova stavební firma byla zaneprázdněna rozsáhlejšími zakázkami. V roce 1910 získal stavitelskou koncesi ve městě Josef Jedlička³⁷³ a o rok později stavitel Václav (Wenzl) Müller, kteří patrně působili jinde.³⁷⁴

Slánský rodák Alois Mezera (1889–1945) po studiu vyšší průmyslové školy stavební v Praze zahájil studium na Uměleckoprůmyslové škole v ateliéru Josefa Plečnika (1872–1957).³⁷⁵ Po studiu získal praxi ve slánské firmě Václava Havránka, kde se osamostatnil, a posléze svou architektonickou činnost rozvíjel převážně v Praze. Ve dvacátých letech byl Mezera osloven, aby ve svém rodném městě navrhl přestavbu sokolovny. Na popud Karla Čížka vypracoval také projekty rodinných domů v Máchově ulici.

Kulturní a vzdělaný Karl Čížek (1881–1959), slánský rodák pracující jako vysoce postavený finanční úředník, svým vlivem pronikl i do místní architektury. Od roku 1918 byl Karel Čížek ředitelem slánské Městské spořitelny.³⁷⁶ Tou dobou měl již vysoké postavení a místní společností byl velmi uznáván. S chotí Věrou (1885–1970) vychovávali syna Aleše (1915–1938) a dceru Alenu (1919–?). Rodina Karla Čížka byla úzce spjata s herečkou a spisovatelkou Olgou Scheipflugovou (1902–1968), která v devíti letech ztratila svou matku. Časově vytížený ovdovělý Karel Scheinpflug ml. (1869–1948) se nemohl své dceři Olze a synu Karlovi (1899–1987) dostatečně věnovat, a proto Olga mnoho času trávila ve společnosti Věry Čížkové, jež jí zřejmě byla více než přítelkyní.³⁷⁷ Při posuzování projektů na novou stavbu slánské spořitelny měl Karel Čížek hlavní slovo. Nakonec byl zvolen návrh Jana Rejchla (1899–1985), významného architekta a rodáka z Hradce Králové.

---

³⁷³ VLČEK 2004, 279

³⁷⁴ VLČEK 2004, 440

³⁷⁵ VLČEK 2004, 423

³⁷⁶ VÍŠEK 2004a, 114

³⁷⁷ VÍŠEK 2004a, 115

Rejchl pocházel ze stavitelské rodiny, vystudoval architekturu na Akademii výtvarných umění pod vedením Josefa Gočára (1880–1945) a vzdělával se také v malířství.³⁷⁸ Jeho disertační práce byla tematicky zaměřena na stavby spořitelů, kterých následně ve své architektonické praxi mnoho projektoval, jmenujme například spořitelnu v Rychnově nad Kněžnou (1933) nebo v Dobrušce (1940).³⁷⁹ Podílel se také na výstavbě v Hradci Králové. Díky Karlu Čížkovi se do Slaného dostala reprezentativní moderní architektura prostřednictvím staveb Aloise Mezery a Jana Rejchla. Na realizaci jejich projektů se podílela slánská stavební firma Václava Havránka a Vilibalda Hieckeho.

Lounský rodák Vilibald Hiecke (1886–1969) absolvoval studium v Praze na průmyslové škole strojní a stavební v Betlémské ulici, poté odešel na praxi do Vídně.³⁸⁰ Po návratu do rodného města získal stavitelskou koncesi a záhy nastoupil do stavební firmy Václava Havránka ve Slaném, tedy do města, kde jeho otec František Hiecke vlastnil prodejnu cementových výrobků.³⁸¹ Vilibald Hiecke se roku 1914 oženil s Marií, dcerou Václava Havránka, a v témže roce převzal tchánovu stavební firmu. Hiecke si tak zajistil velice dobré počáteční podmínky ke svému podnikání, což v kombinaci s jeho stavitelským nadáním a zkušenostmi z vídeňského prostředí vedlo k úspěšnému rozvoji firmy. Vilibald Hiecke velkým množstvím různorodých staveb značně pozměnil tvář města Slaný. Práci získával od soukromých i veřejně činných osob. Ačkoli ve městě vznikaly hodnotné budovy z ateliérů předních českých architektů, nejvíce zakázek bylo zadáváno zkušeným lokálním stavitelům, jako byl Vilibald Hiecke, Václav Havránek, Robert Ehrlich nebo Štechové. Tímto přístupem se Slaný výrazně odlišuje od nedalekého města Rakovník, které své největší zakázky zadávalo osvědčeným pražským architektům.³⁸² Podobným vývojem prošlo město Louny, kde byla stavební produkce ovlivněna tamním rodákem Kamilem Hilbertem (1869–1933). V meziválečném období v Lounech vznikly hodnotné stavby podle projektu Františka Alberta Libry (1891–1958) či Otakara Poláka.³⁸³

---

³⁷⁸ VLČEK 2004, 542

³⁷⁹ VLČEK 2004, 542

³⁸⁰ BARTONÍČEK 2020, 116

³⁸¹ BARTONÍČEK 2020, 117

³⁸² VOLFOVÁ 2008, 16

³⁸³ <https://pamatkovykatalog.cz/louny-mestska-pamatkova-zona-7664766>, vyhledáno 20. 11. 2022

8. Závěr: moderní architektura v malém českém městě

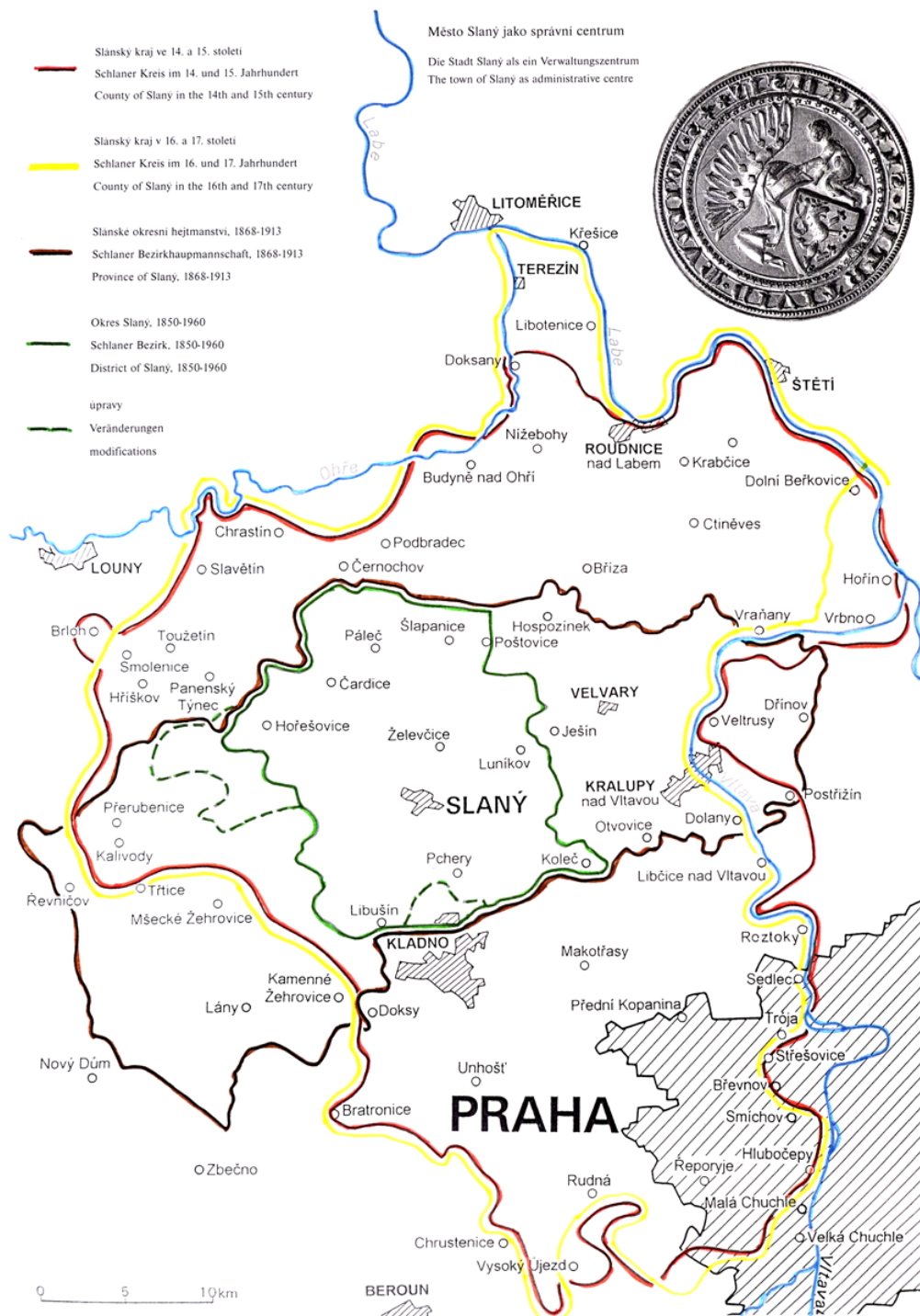
Z urbanistického hlediska byl Slaný založen podle běžných principů užívaných ve středověku. Původní osada vznikla při obchodní a vojenské trase z Prahy do Saska, rozprostírala se v úrodném kraji u řeky mezi dvěma vršky. Ačkoli bylo město zmítané požáry, válkami a jejich dopady, dokázalo vždy nepřízeň osudu přečkat a znovu se obnovit. Dlouhá historie královského města Slaný nabízí předpoklad, že se město bude řadit mezi významné aglomerace rozlohou i kulturním prostředím. Slaný však zůstal malým městem nedaleko Prahy. Právě blízkost hlavního města se odrážela i v jeho dějinách. Obyvatelé Slaného se rychle dozvídali zprávy z Prahy a mnohými myšlenkami se nechali ovlivnit. Pokud v Praze převládal nějaký myšlenkový politický či kulturní proud, Slaný byl povětšinou téhož mínění. Ve Slaném působilo mnoho vzdělanců, přesto měl dlouhá léta venkovský ráz, a možná právě tím byl oblíben, jak dokládají paměti místních rodáků. Za hodnotnou architekturou zde zpočátku stáli mecenáši z řad šlechty. Výraznou stopu ve městě zanechala výstavba smečenského rodu Martiniců. Stavby z tohoto období, navržené v barokním stylu, jsou hodnotnými architektonickými památkami a podíleli se na nich přední umělci z okruhu pracující pro martinický rod.

Důležitou součástí místní historie tvořil rozmach průmyslu v průběhu 19. století, kdy zde byla založena řada podniků. Zvýšení počtu pracovních příležitostí přilákalo mnoho lidí z venkova, kteří zde také sháněli ubytování. Až díky zbourání historického městského opevnění a zavedení železniční dráhy se Slaný začal více rozrůstat. Vedení města se snažilo nově vznikající zástavbu korigovat, takže zde nevznikal nahodilý urbanismus. Nejbohatší měšťané si nechávali postavit rodinné domy uznávanými lokálními staviteli. Angažovat se na výstavbě malého města nemuselo být pro přední české architekty lákavé, stejně tak mohli být tito architekti pro slánskou honoraci finančně nedostupní. Ve Slaném tedy stavěli převážně Tomáš, František a Rudolf Štech. Na přelomu 19. a 20. století ve městě začal působit stavitel Václav Havránek, s nímž přišel modernější způsob uvažování o architektuře. Přesto z tohoto období ve Slaném vidíme spíše konzervativní stavby s důrazem na praktičnost. Moderní architektura počátku 20. století měla ve městě své příznivce, nebylo jich však dostatek na to, aby se ve Slaném mohla naplno rozvinout. Hlavním iniciátorem byl ředitel Městské spořitelny Karel Čížek, jenž díky svému postavení a dostatečným množství financí získal pro realizaci svých nápadů významného architekta Jana Rejchla. Budova spořitelny bývá

považována za první moderní stavbu ve městě. Ještě dříve zde ale byla postavena funkcionalistická modlitebna Evangelické církve metodistické podle návrhu architekta Josefa Blechy. Nejvýraznější postavou první poloviny 20. století zůstává lokální, historii architektury opomíjeným, stavitel Vilibald Hiecke. Podílel se na řadě staveb rozličného stylu, objemu i charakteru a jeho tvorba měla velký vliv na proměnu města. Při realizaci vlastních stavebních projektů navázal spolupráci se známým zahradním architektem Josefem Kumpánem, vznikala tak celistvá umělecky hodnotná díla, z nichž se však zpravidla mohl těšit jen investor. Širší slánská veřejnost mohla docenit praktičnost bytových domů, navržených Vilibaldem Hieckem.

V meziválečném období probíhala první stavební etapa nové městské čtvrti Na Skalkách, v níž Hieckeho firma stavěla několik domů v Mánesově ulici. Většinu novostaveb v této čtvrti ale řídil Robert Ehrlich. Město rozparcelováním pozemků a jejich poměrně levným prodejem řešilo místní bytovou nouzi. Zpočátku tudíž přicházeli investoři s nízkými požadavky a realizované rodinné domy bychom zařadili do průměrné dobové stavební produkce. Odlišným příkladem jsou rodinné domy v Máchově ulici. Významný architekt Alois Mezera navrhl moderní stavby v duchu zahradního města, které byly následně k prodeji. V daném časovém vymezení jde o ojedinělý projekt tohoto typu. Je otázkou, zda by se Slaný architektonicky rozvíjel v moderním stylu, pokud by do jeho slibně nakročeného vývoje nezasáhla druhá světová válka a události, které po ní následovaly. Z postojů členů uskupených kolem muzejního spolku nebo městského zastupitelstva můžeme v dobové literatuře vyčíst, že měli bližší vztah k historizující architektuře a tu moderní oslavovali spíše ve vztahu k nově vznikající republice. V polovině 20. století Slaný svým architektonickým vývojem nijak nevybočuje z většiny malých měst na našem území.

9. Obrazová příloha

1. Mapa: Město Slaný jako správní centrum

2. Pečetidlo z první poloviny 14. století

3. Mramorový epitaf Fridricha z Šimberka

4. Reliéf s obráceným znakem města

5. Franz Prokop: Pohled na Slaný z Pražského předměstí, 1838

6. Fragment kostela sv. Vavřince

7. Císařský otisk stabilního katastru města Slaný, 1840

8. Jan Willenberg: Pohled na město od severovýchodu, kol. 1600

9. Dochovaný erb města

10. Karel Würbs: Pražská brána ve Slaném, 1855

11. 3D rekonstrukce středověkého opevnění města

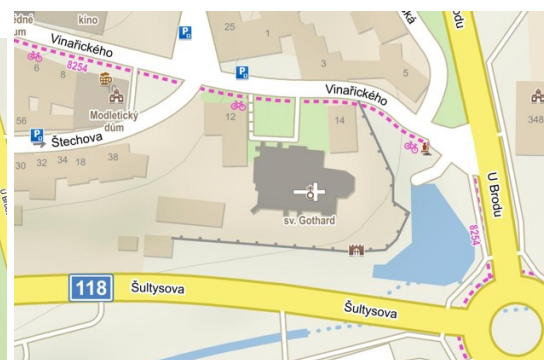
12. Velvarská brána, současný stav

13. Josef Šembera: Lounská brána, 1822

14. Bašta začleněná do zahrad

15. Bašta u kostela sv. Gotharda

16. Modletický dům

17. Renesanční portál Modletického domu

18. Maňasovský dům

19. Nedvědovský dům na náměstí

20. Hanžburský dům

21. Ungelt na náměstí

22. Bývalá vodárenská budova

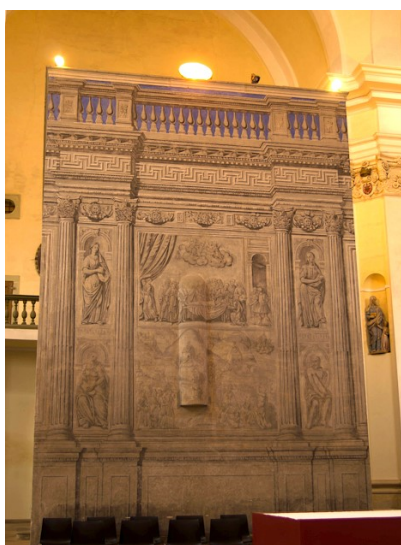
23. Výklenky určené k ukládání epitafů na hřbitově

24. Dům Jakuba Macety, Soukenická ulice

25. Loreta

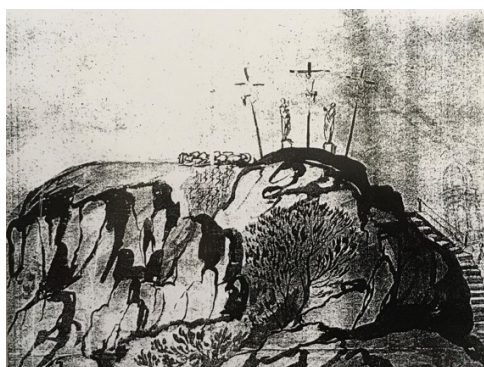
26. Loreta s „komínkem“

27. Kostel Nejsvětější Trojice

28. Původní vzhled refektáře v klášteře

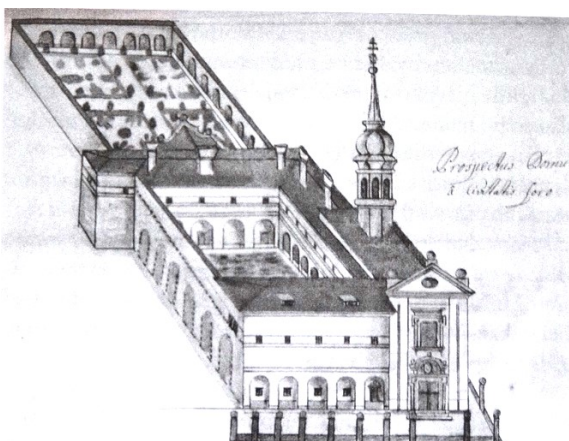

29. Tři kříže na Slánské hoře

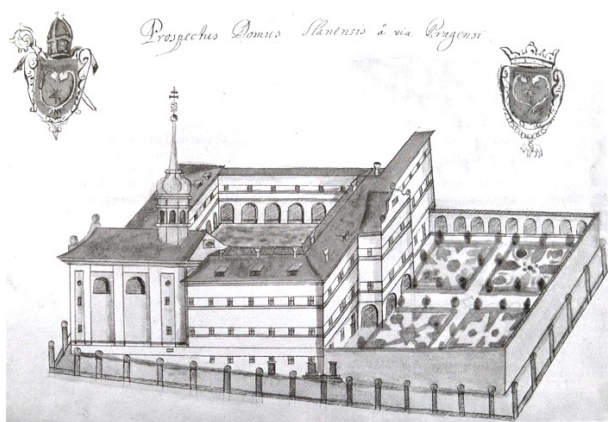

30. Boží hrob

31. Veduta slánské koleje, 1683

32. Veduta slánské koleje, pohled z ulice, 1683

33. Termální okna piaristické kaple

34. Pohled na hořící Slaný. Obraz sv. Floriána v kostele sv. Gotharda, 1781

35. Mariánský sloup na náměstí

36. Radnice

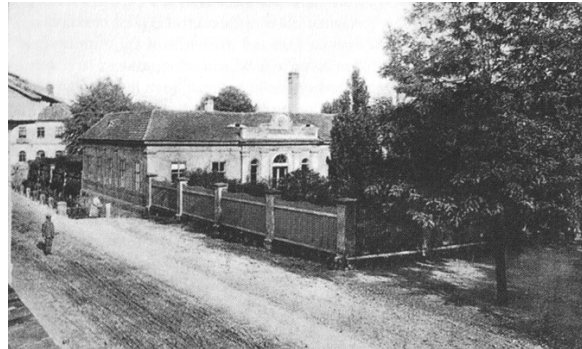
37. Panský/Martinický dům

38. Barokní areál pivovaru

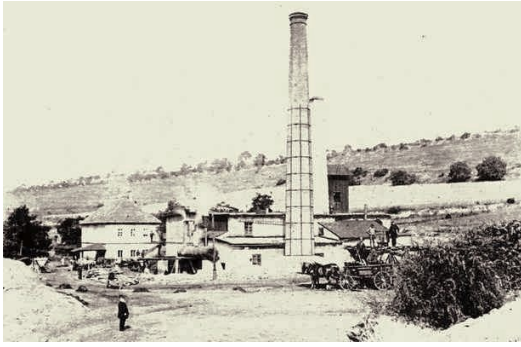

39. Barokní sýpka

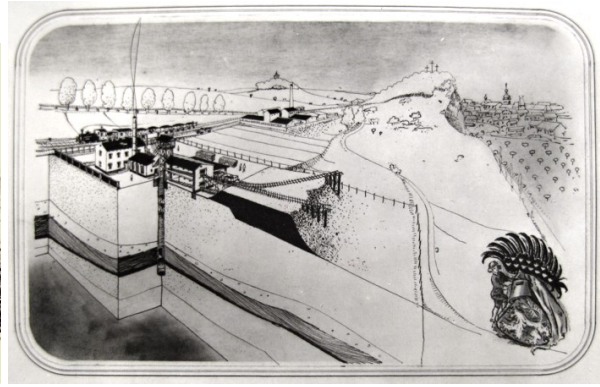

40. Slánské lázně

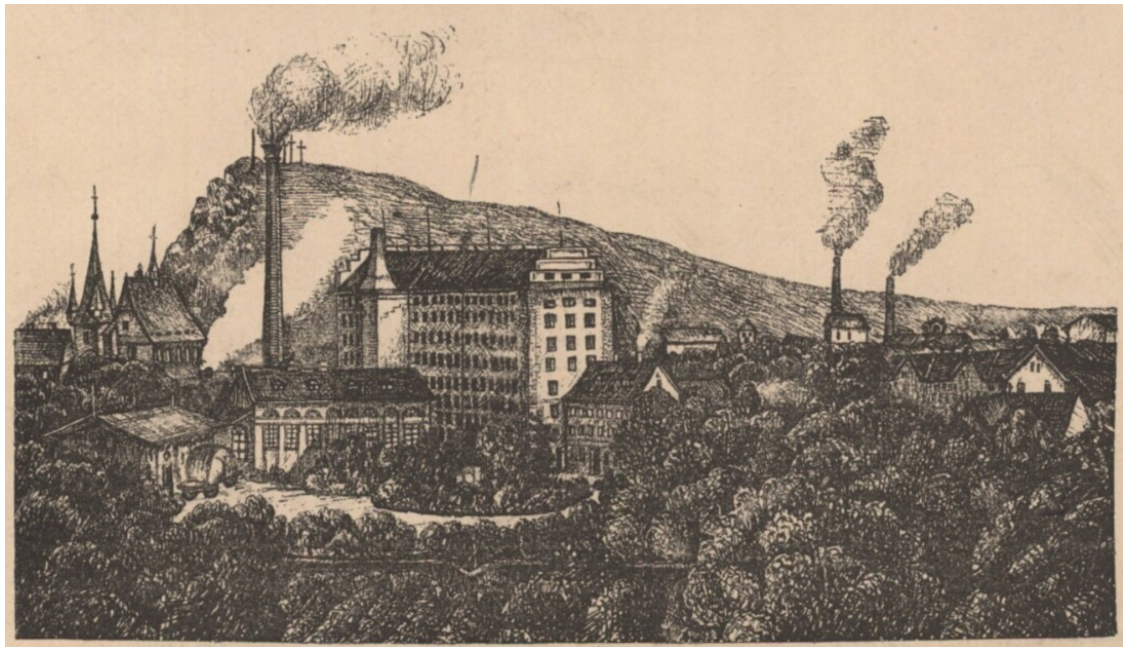
41. Důl Caroli

42. Plán těžby z roku 1918

43. Havířská ulice

44. První přádelna založená W. Sandterem, Ouvalova ulice

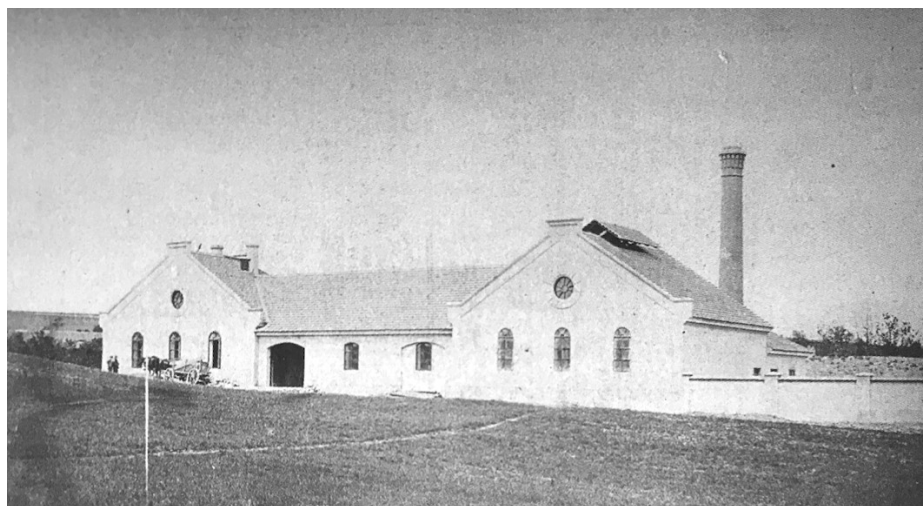

45. Druhá přádelna barona Honoré de Lisera v Kvíčku

46. Firma Bolzano, Tedesco a spol., Ouvalova ulice

47. Akciová plynárna

48. Slánské nádraží, pohled od centra města Slány

49. Slánské nádraží, původní vzhled

50. Nádraží Zlonice

51. Nárožní dům Františka Himmela (čp. 622), Wilsonova ulice

52. Dům JUDr. Karla Horlivého (čp. 521), Wilsonova ulice

53. Nároží domů čp. 521 a čp. 525

54. Okresní hospodářská záložna

55. Mikoláš Aleš: Hospodářství

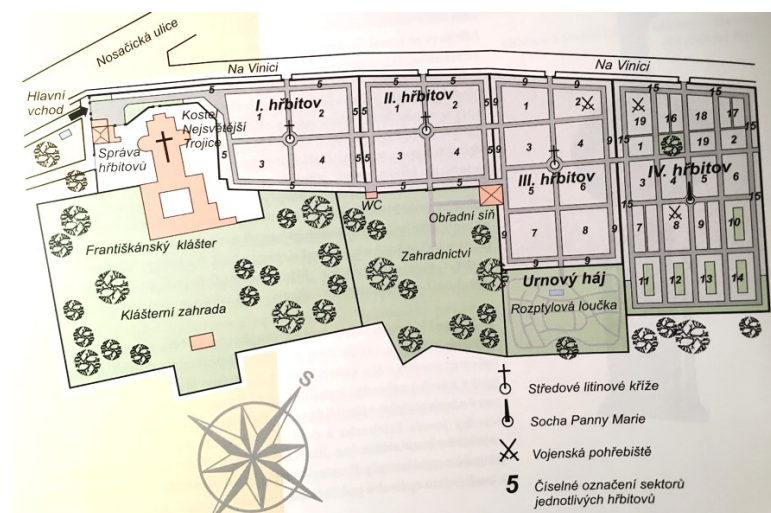
56. Mikoláš Aleš: Spořivost

57. Wiehlův dům, Wilsonova ulice

58. Slánské divadlo, Wilsonova ulice

59. Situační plán slánských hřbitovů

60. První nemocniční pavilon na dobové pohlednici

61. První nemocniční pavilon, současný stav

62. Bývalý Okresní chorobinec

63. Bývalý Okresní sirotčinec

64. Bývalá Štefanina dívčí škola

65. Škola na Komenského náměstí

66. Sokolovna, podle projektu Jana Zeyera, 1895

67. Bývalá synagoga

68. Hotel U Bílého beránka

69. Budova piaristického gymnázia po přestavbě Rudolfa Štecha, 1878

70. Letopočty přestaveb radnice

71. Továrna Viléma Michla

72. Okresní dům

73. Plovárna s restaurací U Plovárny

74. Hospodářská a hospodyňská škola, pohled z Hlaváčkova náměstí

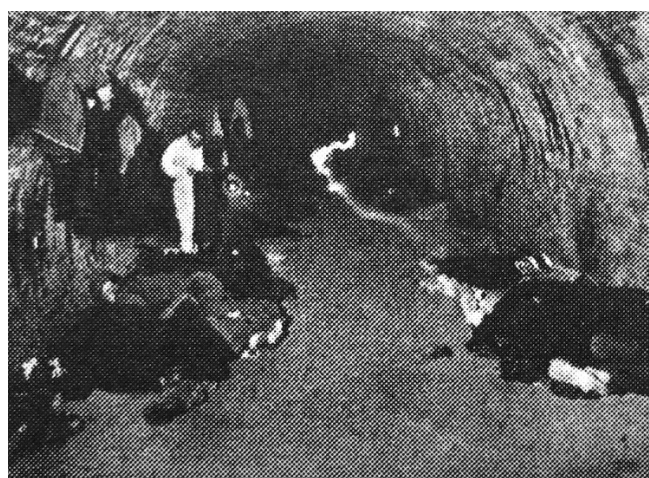

75. Škola Na Hájích

76. Letecký snímek školy Na Hájích a zástavby v Máchově ulici

77. Nocležníci v podzemním tunelu bývalé slánské cihelny

78. Náměstí se zastávkami autobusových linek

79. Budova pošty, pohled z náměstí TGM, Slaný

80. Provozní budova v areálu nemocnice

81. Chirurgický pavilon, navržený Vilibaldem Hieckem

82. Domy v Máchově ulici navržené Aloisem Mezerou

83. Průčelí jednoho z domů

84. Dům primáře MUDr. Josefa Mouchy

85. Rodinný dům čp. 1176 v Riegrově ulici Na Skalkách

86. Vyobrazení Jiřího Plachého na domě čp. 1176, Na Skalkách ve Slaném

87. Návrh Mikoláše Alše, 1883

88a. – 88e. Zástavba Na Skalkách

88f. Zástavba Na Skalkách

89. Rodinný dům čp. 1280 Na Skalkách

90. Sokolovna, přestavba Aloise Mezery, 1922

91. Původní stavba Městské spořitelny na dobové fotografii

92. Návrh Aloise Mezery na stavbu spořitelny, 1930

93. Návrh Jana Rejchla na stavbu spořitelny, 1930

94. Současný stav

95. Reliéf položení základního kamene spořitelny

96. Vchod do obytné části spořitelny

97. Slánský okresní úřad (čp. 528), navržený Janem Rejchlem

98. Hudební škola, navržená Janem Rejchlem

99. Grandhotel, pohled z ulice

100. Smetanovo náměstí, vlevo Obchodní akademie, uprostřed Gymnázium VBT

101. Bývalý Okresní soud na Smetanově náměstí

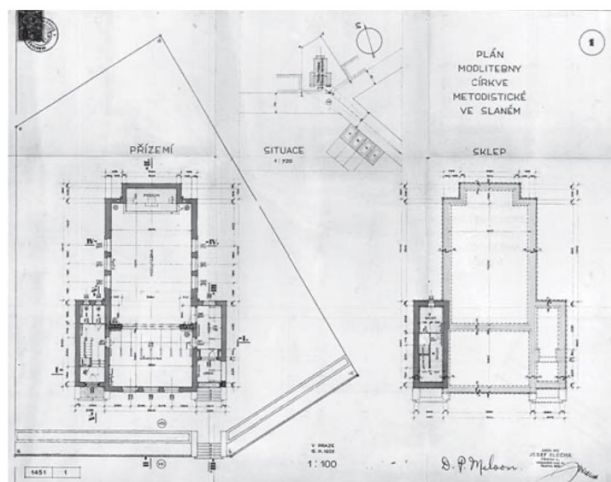

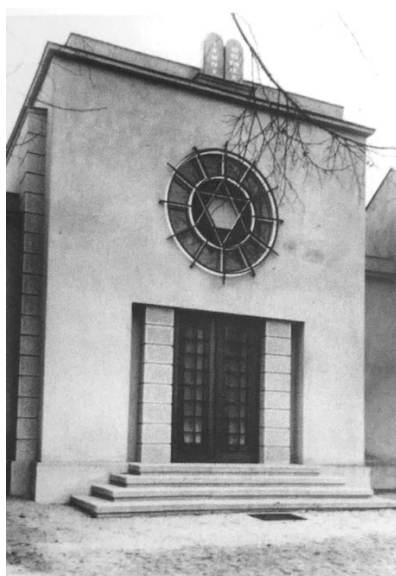
102. Husův dům ve Slaném

103. Husův dům v Sedlčanech

104. Projekt Josefa Blechy

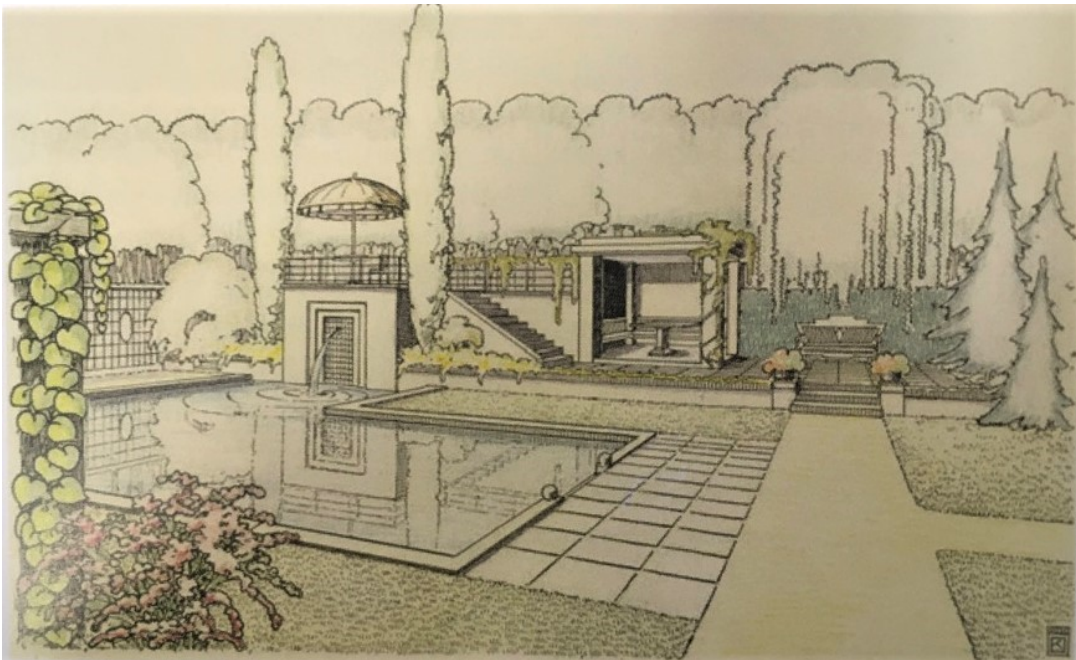

105. Obřadní síň židovského hřbitova

106. Soukromá vila Vilibalda Hieckeho

107. Josef Kumpán: Návrh zahrady pro Vilibalda Hieckeho

108. Domovní označení

109. Dům čp. 1252, Balasova ulice, navržený Vilibaldem Hieckem

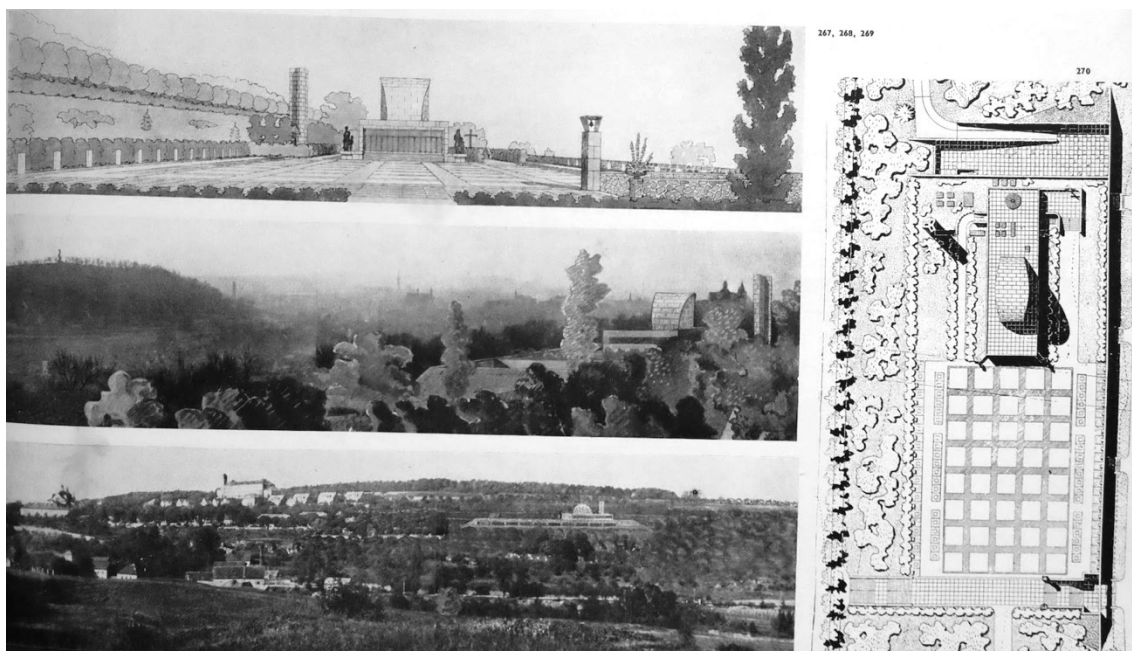
110. Dům čp. 1250, navržený Vilibaldem Hieckem

111. Řadové domy v Balasově ulici

112. Formánkova vila, pohled z ulice

113. Josef Havlíček: Návrh krematoria ve Slaném

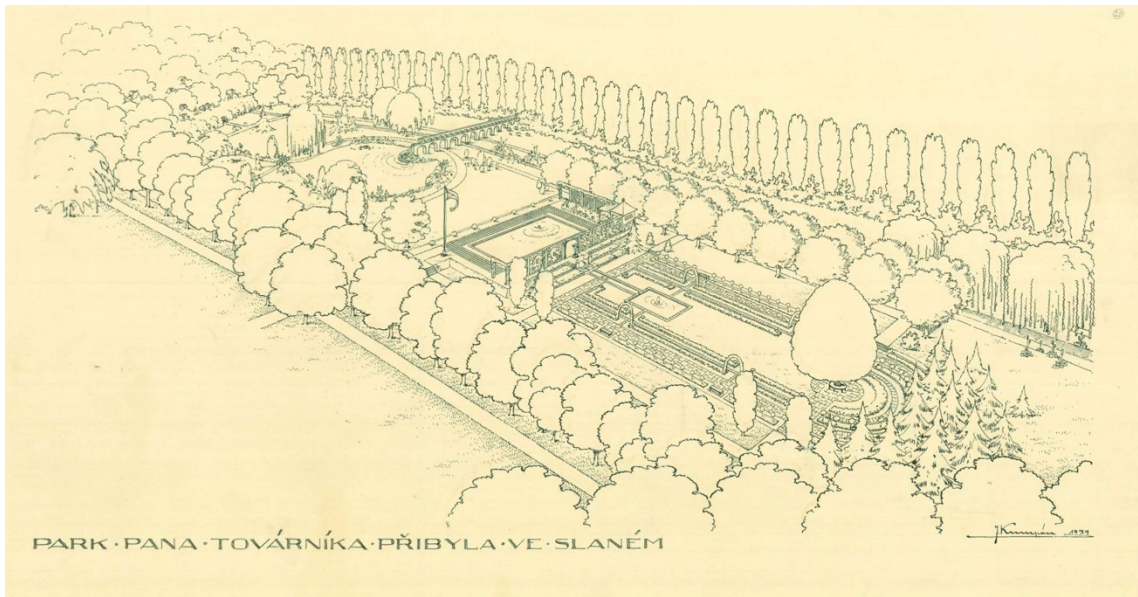

114. Vinárna Hrdých, 1938

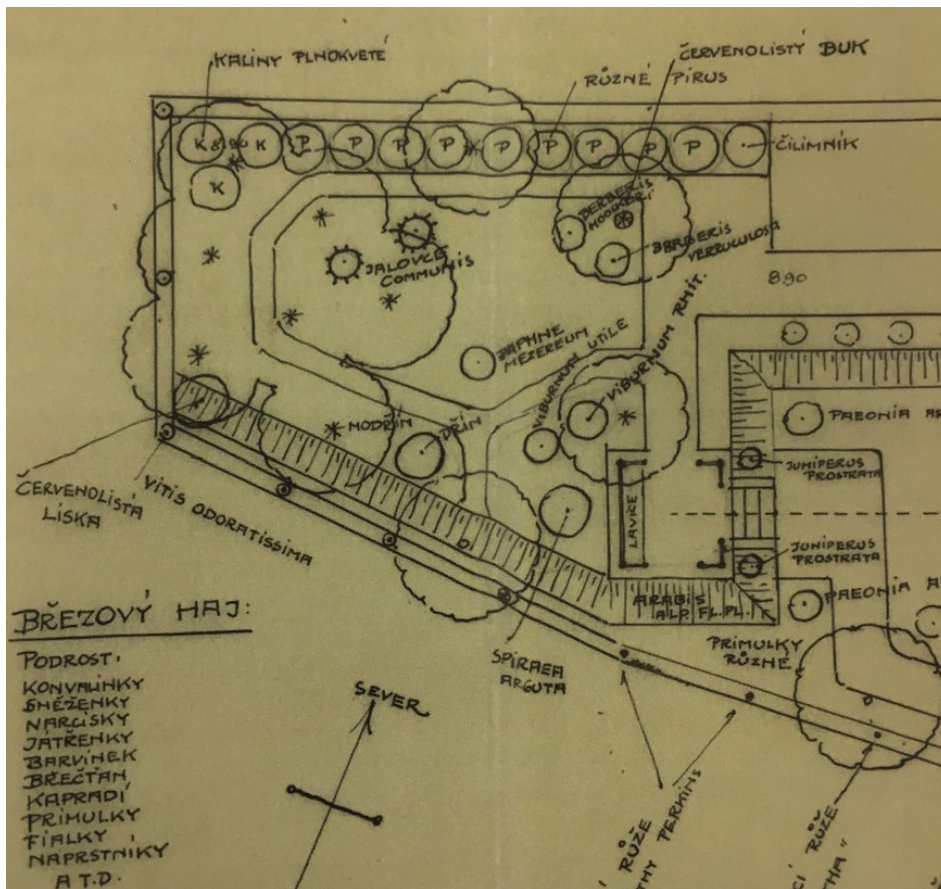

115. Vila továrníka Ferdinanda Příbyla, pohled ze zahrady

116. Josef Kumpán: Návrh parku pro Ferdinanda Přibyla

117. Josef Kumpán: Návrh zahrady pro J. Holuba ve Slaném, nedat.

118. Detail erbu nad vstupy do soukromého areálu továrníka Ferdinanda Příbyla

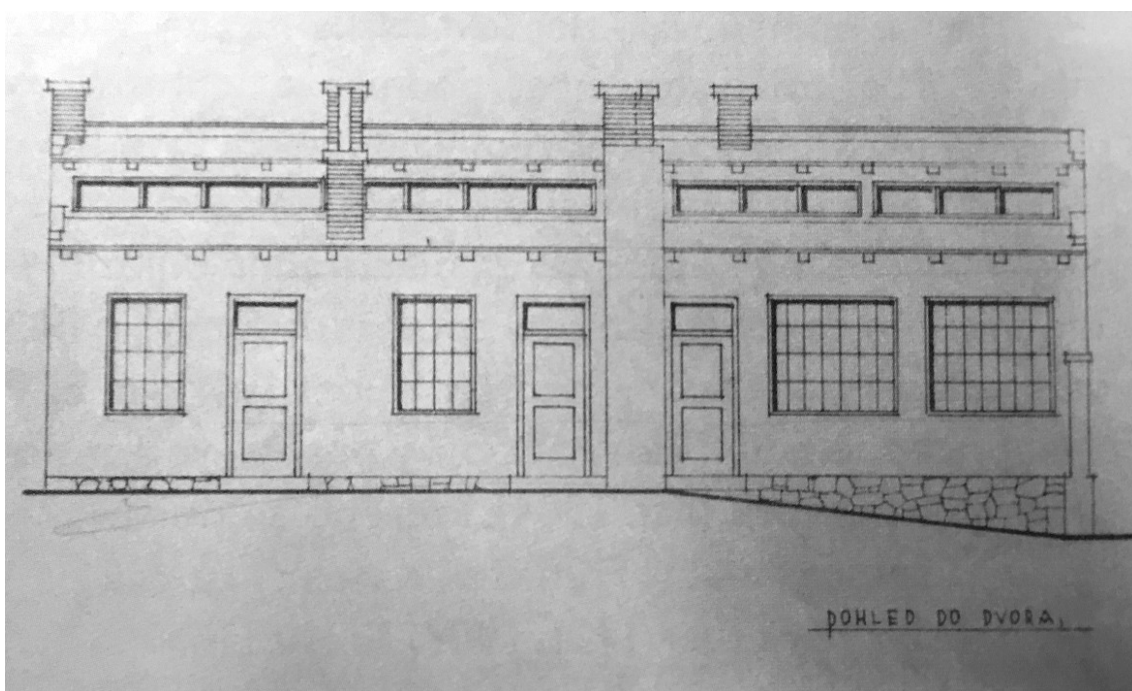

119. PALABA, moderní objekty továrny vystavěl Vilibald Hiecke 1925–1926

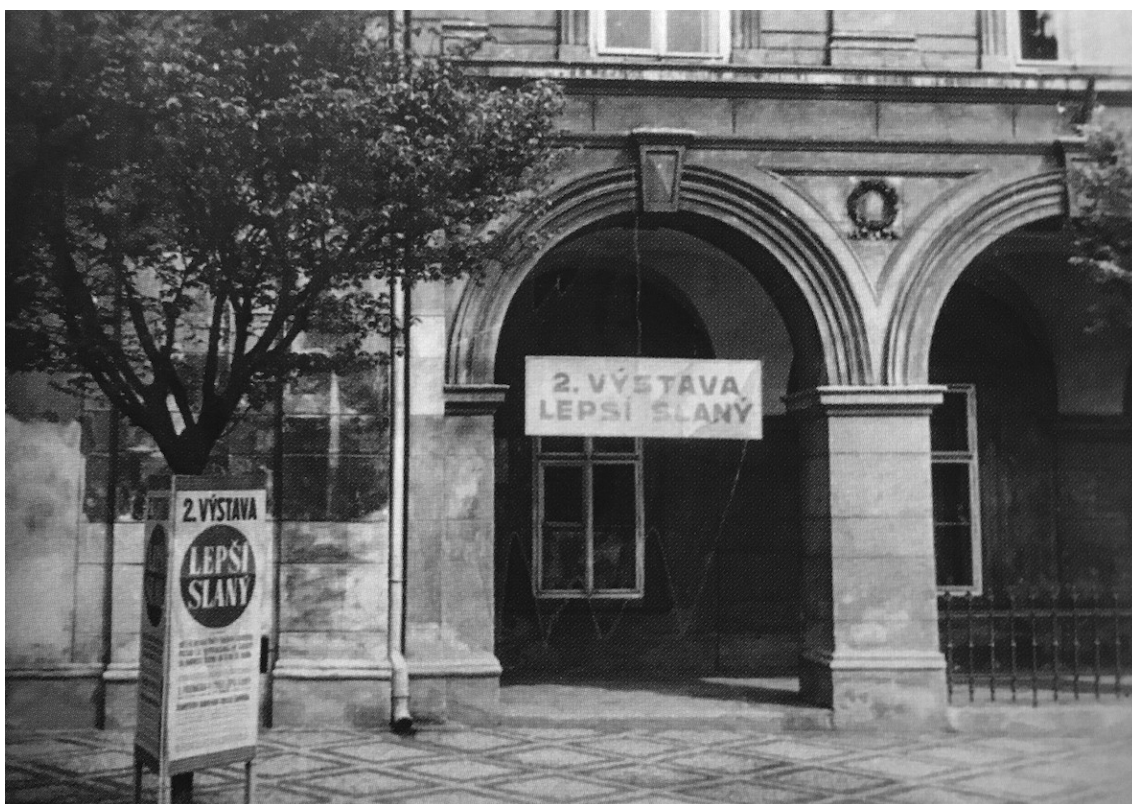
120. Zahrada areálu PALABA podle projektu Josefa Kumpána, 1936

121. Vilibad Hiecke: Návrh průčelí domu v areálu PALABY, 1926–1926

122. Hasičský dům, 1940

123. Výstava Lepší Slaný v budově Muzea, 1940

124. Helena Kotoučová: Návrh interiéru, 1940

125. Jaroslav Chyský: Balasova ulice, 1940

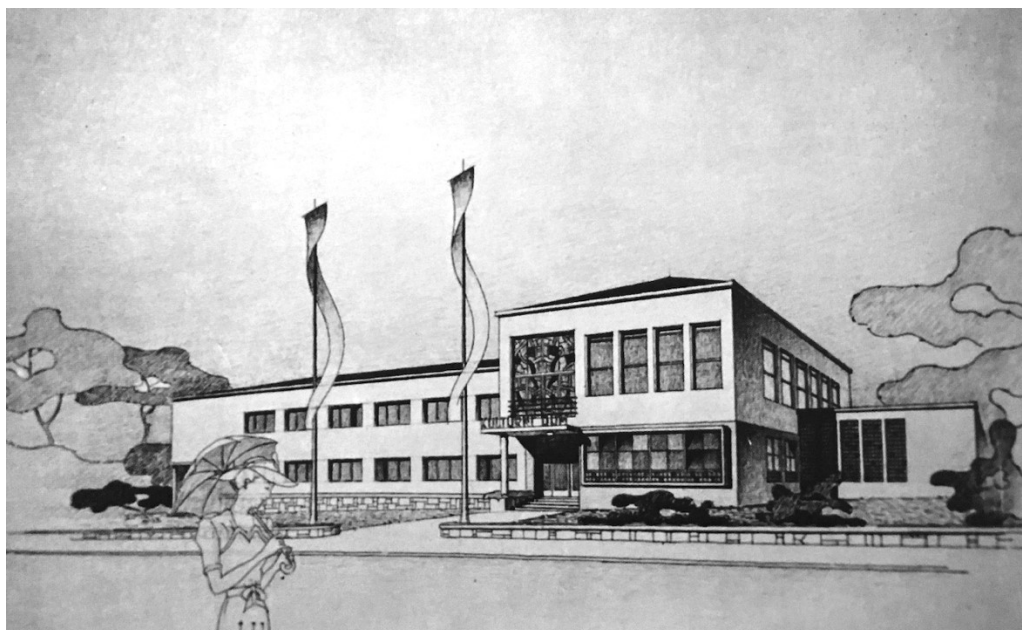

126. Jaroslav Chyský: Pohled na Městskou spořitelnu, 1940

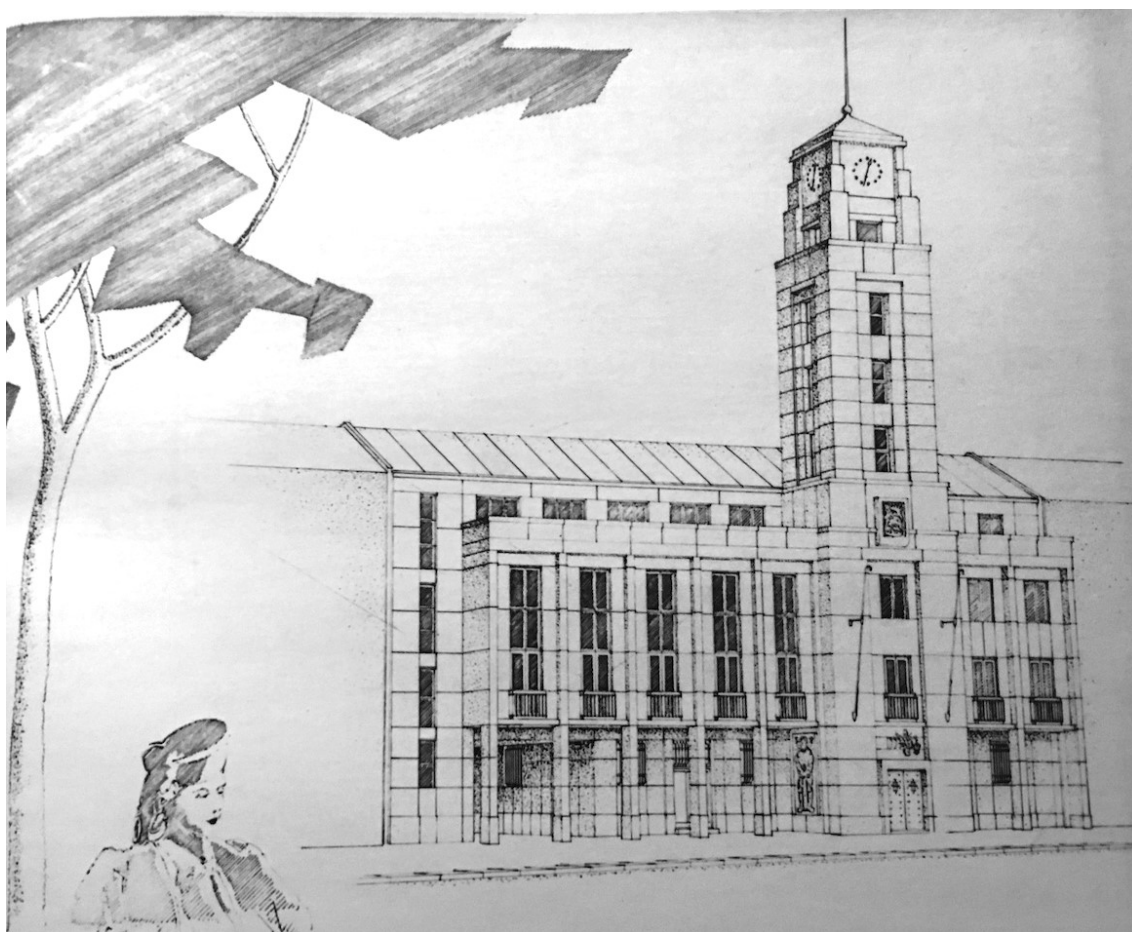

127. Kolář p. Paříka: Návrh na úpravu křižovatky ulic Brožovského a Třebízského se sokolovnou

128. Architektonické návrhy na úpravy budov a novostavby ve Slaném, Ing. Jaroslav Starý, 1942: Návrh na přestavbu hudební školy

129. Architektonické návrhy na úpravy budov a novostavby ve Slaném, Ing. Jaroslav Starý, 1942: Návrh na přestavbu radnice.

10. Seznam vyobrazení

1. Mapa č. 23 Město Slaný jako správní centrum. Historický atlas měst České republiky, svazek č. 6. – Slaný: mapový list č. 22. Fotoreprodukce z: FRANKOVÁ/ SEMOTANOVÁ/ ŽEMLIČKA 1998, mapový list č. 22
2. Pečetidlo z 1. poloviny 14. století. Fotoreprodukce z: tamtéž
3. Epitaf Fridricha z Šimberka, kostel sv. Gotharda Slaný. Foto: archiv autora
4. Reliéf se znakem města, kostel sv. Gotharda Slaný. Foto: archiv autora
5. Franz Prokop: Pohled na Slaný z Pražského předměstí, 1838. Historický atlas měst České republiky, svazek č. 6. – Slaný: mapový list č. 13. Fotoreprodukce z: FRANKOVÁ/ SEMOTANOVÁ/ ŽEMLIČKA 1998, mapový list č. 13
6. Fragment původního reliéfu z kostela sv. Vavřince. Foto: archiv autora
7. Císařský otisk stabilního katastru města Slaný, 1840. Historický atlas měst České republiky, svazek č. 6. – Slaný: mapový list č. 4. Fotoreprodukce z: FRANKOVÁ/ SEMOTANOVÁ/ ŽEMLIČKA 1998, mapový list č. 4
8. Jan Willenberg: Pohled na město od severovýchodu, kol. 1600. Fotoreprodukce z: Kalendář na rok 2018, Slaný očima malířů, grafiků a výtvarníků. Připravil Libor Dobner, Jiří Popovič a Jana Turňová. Vydal Roman Kabátek, knihkupec a antikvář, ve Slaném 2017
9. Slánský erb dochovaný z výzdoby Pražské brány. Stálá expozice Vlastivědného muzea ve Slaném. Foto: archiv autora
10. Karel Würbs: Pražská brána ve Slaném, 1855. Fotoreprodukce z: Kalendář na rok 2018, Slaný očima malířů, grafiků a výtvarníků. Připravil Libor Dobner, Jiří Popovič a Jana Turňová. Vydal Roman Kabátek, knihkupec a antikvář, ve Slaném 2017
11. 3D rekonstrukce středověkého opevnění města. Reprodukce z: <https://www.infoslany.cz/virtualni-pruvodce-po-stredovekem-opevneni-kralovskeho-mesta-slany/d-1102> Vyhledáno: 20. 11. 2022
12. Velvarský brána. Foto: archiv autora
13. Josef Šembera: Lounská brána, lavírovaná kresba 1822. Fotoreprodukce z: DVOŘÁKOVÁ/ KROTILOVÁ/ KŘESADLO/ MOUCHA/ PŘIBYL/ ŠTOVÍČEK 1994, str. 60
14. Dochovaná bašta. Reprodukce z: www.mapy.cz Vyhledáno: 20. 11. 2022
15. Dochovaná bašta. Reprodukce z: www.mapy.cz Vyhledáno: 20. 11. 2022
16. Modletický dům. Foto: archiv autora
17. Modletický dům, renesanční portál. Foto: archiv autora
18. Maňasovský dům. Foto: archiv autora
19. Nedvědovský dům. Foto: archiv autora
20. Hanžburský dům. Foto: archiv autora
21. Ungelt. Foto: archiv autora
22. Bývalá vodárenská budova. Foto: archiv autora
23. Výklenky určené k ukládání epitafů na hřbitově. Foto: archiv autora
24. Vlachovský dům Jakuba Macety v Soukenické ulici. Fotoreprodukce z: HUŠÁKOVÁ/ PŘIBYL 2011, obr. 175

25. Loreta v kostele Nejsvětější Trojice. Areál bývalého františkánského kláštera.
Foto: archiv autora
26. Loreta v kostele Nejsvětější Trojice. Areál bývalého františkánského kláštera.
Foto: archiv autora
27. Kostel Nejsvětější Trojice. Areál bývalého františkánského kláštera. Foto: archiv autora
28. Původní vzhled refektáře v klášteře. Fotoreprodukce z: HUŠÁKOVÁ/ PŘIBYL 2011, obr. 148
29. Tři kříže na Slánské hoře. Fotoreprodukce z: KLUIBER/PŘIBYL/ŘEPA/ZACHOVÁ 2011, str. 7
30. Boží hrob ve Slaném. Fotoreprodukce z: KLUIBER/PŘIBYL/ŘEPA/ZACHOVÁ 2011, str. 9
31. Veduta slánské koleje, 1683. Fotoreprodukce z: Nad původními plány piaristické koleje. In: SLÁNSKÉ ROZHOVORY 2008-PIARISTÉ 2009, str. 38
32. Veduta slánské koleje, pohled z ulice, 1683. Fotoreprodukce z: Nad původními plány piaristické koleje. In: SLÁNSKÉ ROZHOVORY 2008-PIARISTÉ 2009, str. 39
33. Termální okna kaple Zasnoubení Panny Marie. Foto: archiv autora
34. Pohled na hořící Slaný. Obraz sv. Floriána v kostele sv. Gotharda, 1781.
Historický atlas měst České republiky, svazek č. 6. – Slaný: mapový list č. 13.
Fotoreprodukce z: FRANKOVÁ/ SEMOTANOVÁ/ ŽEMLIČKA 1998, mapový list č. 13
35. Pohled na náměstí s mariánským sloupem a kandelábrem plynového osvětlení.
Fotoreprodukce z: HUŠÁKOVÁ/ PŘIBYL 2011, obr. 155
36. Radnice. Foto: archiv autora
37. Panský/Martinický dům. Foto: archiv autora
38. Barokní areál pivovaru. Fotoreprodukce z: HUŠÁKOVÁ/ PŘIBYL 2011, obr. 168
39. Barokní sýpka v Palackého ulici. Foto: archiv autora
40. Slánské lázně. Fotoreprodukce z: DOBNER 2016, str. 249
41. Důl Caroli. Reprodukce z:
https://malodoly.rajce.idnes.cz/CAROLI_SLANY_STARA_FOTA. Vyhledáno: 20. 11. 2022
42. Plán těžby z roku 1918. Reprodukce z:
https://malodoly.rajce.idnes.cz/CAROLI_SLANY_STARA_FOTA. Vyhledáno: 20. 11. 2022
43. Havířská ulice. Foto: archiv autora
44. První přádelna založená W. Sandterem, později zakoupená baronem Honoré de Liserem. Kreslil Fr. Michl. Reprodukce z: Svity pamětní list Slanska a okolí: 5. září 1880, str. 11
45. Druhá přádelna barona Honoré de Lisera, později Ferdinanda Příbyla.
Reprodukce z: <https://prazdnedomy.cz/domy/objekty/detail/1144-pradelna-bavlny-slany-benar> Vyhledáno: 20. 11. 2022
46. Firma Bolzano, Tedesco a spol. Fotoreprodukce z: HUŠÁKOVÁ/ PŘIBYL 2011, obr. 34
47. Akciová plynárna ve Slaném. Fotoreprodukce z: HUŠÁKOVÁ/ PŘIBYL 2011, 104

48. Slánské nádraží. Fotoreprodukce z: HUŠÁKOVÁ/ PŘIBYL 2011, obr. 105
49. Slánské nádraží na staré pohlednici. Fotoreprodukce: archiv autora
50. Nádraží Zlonice. Reprodukce z:
<http://www.industrialnitopografie.cz/karta.php?zaznam=V008877> Vyhledáno: 20. 11. 2022
51. Nárožní dům Františka Himmela (čp. 622). Foto: archiv autora
52. Dům JUDr. Karla Horlivého (čp. 521). Foto: archiv autora
53. Nároží domů čp. 521 a čp. 525. Foto: archiv autora
54. Okresní hospodářská záložna. Foto: archiv autora
55. Mikoláš Aleš: Hospodářství. Okresní hospodářská záložna. Foto: archiv autora
56. Mikoláš Aleš: Spořivost. Okresní hospodářská záložna. Foto: archiv autora
57. Wiehlův dům. Foto: archiv autora
58. Slánské divadlo. Foto: archiv autora
59. Situační plán slánských hřbitovů. Fotoreprodukce z: FRANKOVÁ/ HUŠÁKOVÁ 2002, str. 6
60. První nemocniční pavilon na dobové pohlednici. Fotoreprodukce z: HOŘEJŠÍ 2009, str. 5
61. První nemocniční pavilon, současný stav. Foto: archiv autora
62. Bývalý Okresní chorobinec. Foto: archiv autora
63. Bývalý Okresní sirotčinec. Foto: archiv autora
64. Bývalá Štefanina dívčí škola. Foto: archiv autora
65. Škola na Komenského náměstí. Fotoreprodukce z: HUŠÁKOVÁ/ PŘIBYL 2011, obr. 169
66. Sokolovna, projekt Jana Zeyera, 1895. Reprodukce z:
<http://www.sokolskepamatky.eu/objekty/detail/sokolovna-slany/> Vyhledáno: 20. 11. 2022
67. Bývalá synagoga. Reprodukce z: <https://pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/synagoga-131536> Vyhledáno: 20. 11. 2022
68. Hotel U Bílého beránka. Fotoreprodukce z: HUŠÁKOVÁ/ PŘIBYL 2011, obr. 119
69. Budova piaristického gymnázia po přestavbě Rudolfa Štecha, 1878. Foto: archiv autora
70. Letopočty přestaveb na fasádě radnice. Foto: archiv autora
71. Továrna Viléma Michla. Fotoreprodukce z: HUŠÁKOVÁ/ PŘIBYL 2011, obr. 132
72. Okresní dům. Foto: archiv autora
73. Plovárna a restaurace U Plovárny na dobové fotografii. Fotoreprodukce: archiv autora
74. Hospodářská a hospodyňská škola. Foto: archiv autora
75. Škola Na Hájích. Reprodukce z:
<https://www.zshajeslany.cz/index.php?type=Post&id=603&ids=558> Vyhledáno: 20. 11. 2011
76. Letecký snímek školy Na Hájích a zástavby Máchovy ulice. Reprodukce z:
<https://www.narodnikronika.cz/Listovat-kronikou/100-vyroci-skoly-Na-Hajich-ve-Slanem---II> Vyhledáno: 20. 11. 2022

77. Nocležníci v podzemním tunelu bývalé slánské cihelny. Fotoreprodukce z: KUBÁNEK 2012, str. 179
78. Pohled na náměstí se zastávkami autobusových linek. Fotoreprodukce z: HUŠÁKOVÁ/ PŘIBYL 2011, obr. 158
79. Budova pošty, současný stav. Foto: archiv autora
80. Provozní budova v areálu nemocnice, současný stav. Foto: archiv autora
81. Chirurgický pavilon. Fotoreprodukce z: HOŘEJŠÍ 2009, str. 13
82. Domy v Máchově ulici navržené Aloisem Mezerou. Foto: archiv autora
83. Průčelí jednoho z domů v Máchově ulici. Foto: archiv autora
84. Dům primáře MUDr. Josefa Mouchy. Foto: archiv autora
85. Rodinný dům čp. 1176 v Riegrově ulici Na Skalkách. Foto: archiv autora
86. Vyobrazení Jiřího Plachého na domě čp. 1176. Foto: archiv autora
87. Jezuita Plachý, kresba perem. Návrh Mikoláše Alše z roku 1883. Fotoreprodukce z: MÍČKO/SVOBODA 1956, obr. 4
88. a–f: Zástavba v městské čtvrti Na Skalkách. Foto: archiv autora
89. Rodinný dům čp. 1280 v městské čtvrti Na Skalkách. Foto: archiv autora
90. Sokolovna, přestavba podle projektu Aloise Mezery, 1922. Foto: archiv autora
91. Původní stavba Městské spořitelny. Fotoreprodukce z: KUBÁNEK 2012, str. 160
92. Soutěžní návrh Aloise Mezery pro novostavbu spořitelny ve Slaném, 1930. Fotoreprodukce z: PŘIBYL/ŠKRANCOVÁ 2017, obr. 5
93. Soutěžní návrh Jana Rejchla pro novostavbu spořitelny ve Slaném, 1930. Fotoreprodukce z: PŘIBYL/ŠKRANCOVÁ 2017, obr. 4
94. Stav Spořitelny v roce 2017. Fotoreprodukce z: PŘIBYL/ŠKRANCOVÁ 2017, obr. 6
95. Reliéf položení základního kamene městské spořitelny. Foto: archiv autora
96. Vchod do obytné části spořitelny. Foto: archiv autora
97. Slánský okresní úřad (čp. 528). Foto: archiv autora
98. Hudební škola. Foto: archiv autora
99. Grandhotel, nyní městské centrum Grand. Foto: archiv autora
100. Smetanovo náměstí, vlevo Obchodní akademie, uprostřed Gymnázium Václava Beneše Třebízského. Foto: archiv autora
101. Bývalý Okresní soud na Smetanově náměstí, nyní Poliklinika. Foto: archiv autora
102. Husův dům ve Slaném. Foto: archiv autora
103. Husův dům v Sedlčanech. Reprodukce z: <https://foursquare.com/v/evangelická-c%C3%ADrkev-metodistická/51861088498e3f3ffeea7964> Vyhledáno: 20. 11. 2022
104. Projekt stavby Husova domu architekta Josefa Blechy. Fotoreprodukce z: PŘIBYL 2011, str. 15
105. Obřadní síň židovského hřbitova. Fotoreprodukce z: HUŠÁKOVÁ/ PŘIBYL 2011, obr. 178
106. Soukromá vila Vilibalda Hiecke v Balasově ulici. Foto: archiv autora
107. Josef Kumpán: Návrh zahrady pro Vilibalda Hiecke, 1932. Fotoreprodukce z: OTTOMANSKÁ/ STEINOVÁ/ZÁMEČNÍK 2017, obr. 045

108. Domovní označení v Balasově ulici. Foto: archiv autora
109. Dům čp. 1252 v Balasově ulici. Foto: archiv autora
110. Dům čp. 1250 v Balasově ulici. Foto: archiv autora
111. Řadové domy v Balasově ulici. Foto: archiv autora
112. Formánkova vila. Foto: archiv autora
113. Josef Havlíček: Návrh krematoria ve Slaném. Fotoreprodukce z:
HAVLÍČEK 1964, str. 87
114. Vinárna Hrdých. Fotoreprodukce z: HUŠÁKOVÁ/ PŘIBYL 2011, obr. 122
115. Vila továrníka Ferdinanda Příbyla. Reprodukce z:
<https://prazdnedomy.cz/domy/objekty/detail/4566-vila-tovarnika-pribyla>
Vyhledáno: 20. 11. 2022
116. Josef Kumpán: Návrh parku pro Ferdinanda Příbyla. Reprodukce z:
https://www.meuslany.cz/assets/File.ashx?id_org=14936&id_dokumenty=67104
Vyhledáno: 20. 11. 2022
117. Josef Kumpán: Návrh zahrady pro J. Holuba ve Slaném. Fotoreprodukce
z: OTTOMANSKÁ/ STEINOVÁ/ZÁMEČNÍK 2017, obr. 103
118. Detail erbu nad vstupy do soukromého areálu továrníka Ferdinanda
Příbyla. Foto: archiv autora
119. PALABA, tovární areál. Fotoreprodukce z: HUŠÁKOVÁ/ PŘIBYL 2011,
obr. 6
120. Zahrada areálu PALABY podle projektu Josefa Kumpána.
Fotoreprodukce z: ČEČRDLE 2017, str. 128
121. Vilibald Hiecke: Návrh průčelí jednoho z domů v areálu PALABY.
Fotoreprodukce z: ČEČRDLE 2017, str. 25
122. Hasičský dům. Fotoreprodukce z: DOBNER 2016, str. 249
123. Výstava Lepší Slaný v budově Muzea ve Slaném. Fotoreprodukce z:
ČEČRDLE 2017, str. 105
124. Helena Kotoučová: Návrh interiéru. Fotoreprodukce z: KOTOUČOVÁ
1940, str. 22
125. Jaroslav Chyský: Balasova ulice. Fotoreprodukce z: CHYSKÝ/PÁLA 1940,
str. 29
126. Jaroslav Chyský: Pohled na Městskou spořitelnu. Fotoreprodukce z:
CHYSKÝ/PÁLA 1940, str. 30
127. Koláž p. Pařika: Návrh na úpravu křižovatky ulic Brožovského a
Třebízského se sokolovnou. Fotoreprodukce z: ČEČRDLE 2017, str. 155
128. Architektonické návrhy na úpravy budov a novostavby ve Slaném, Ing.
Jaroslav Starý, 1942: Návrh na přestavbu hudební školy. Fotoreprodukce z:
ČEČRDLE 2017, str. 149
129. Architektonické návrhy na úpravy budov a novostavby ve Slaném, Ing.
Jaroslav Starý, 1942: Návrh na přestavbu radnice. Fotoreprodukce z: ČEČRDLE
2017, str. 152

11. Příloha

11.1 Purkmistři a starostové města Slaný v letech 1850–1950

Karel Hubatka (1790–1866), purkmistrem 1850–1865

Josef Hlaváček (1831–1911), purkmistrem 1866–1868

Josef Hubatka, purkmistrem 1868–1871

Antonín Prügl (1829–1919), purkmistrem 1872–1880

August Hemerka ze Stanmíru (1842–1911), purkmistrem 1881–1887

Antonín Prügl (1829–1919), purkmistrem 1887–1900

Antonín Formánek (1846–1914), starostou 1900–1904

JUDr. František Bouček (1856–1905), starostou 1904–1905

Václav Baňka (1853–1931), starostou 1905–1911

PhDr. Antonín Krecar (1851–1914), starostou 1911–1913

Mag. Pharm. Jan Zoula (1850–1920), starostou 1913–1919

Josef Čížek (?–1940), starostou 1919–1921

Čeněk Peters (1864–1959), starostou 1921–1925

Josef Reichert (1858–1926), starostou 1925–1926

Karel Vetter (1869–1955), starostou 1926–1940

Jaroslav Jan Pála (1882–1963), starostou 1944–1945

Josef Fiala 1944–1945 v čele obecní správní komise spolu s dvěma Němci (Scheffel a Paul)

Josef Karbus, předsedou MěNV 1945–1946

Antonín Hejduk, předsedou MěNV 1946–1949

Antonín Štulc, předsedou MěNV 1949–1954

12. Seznam použitých pramenů a literatury

Adresář politického okresu Slanského: Soudní okresy: Slaný, Velvary, Nové Strašecí a veškeré politické obce a osady. Slaný 1904

BARTONÍČEK 2012 — Pavel BARTONÍČEK (ed.): Formování občanské společnosti ve Slaném a na Slánsku na přelomu 19. a 20. století. Sborník příspěvků z historické konference. Slaný 2012

BARTONÍČEK 2014 — Pavel BARTONÍČEK (ed.): Město a region v dramatickém století – Slaný a Slánsko ve XX. století. Sborník příspěvků z historické konference. Slaný 2014

BARTONÍČEK 2015 — Pavel BARTONÍČEK (ed.): Bílá místa historie – Slaný a Slánsko ve XX. století. Sborník příspěvků z historické konference. Slaný 2015

BARTONÍČEK 2016 — Pavel BARTONÍČEK (ed.): Válka v nás, my ve válce – Slaný a Slánsko ve XX. století. Sborník příspěvků z historické konference. Slaný 2016

BARTONÍČEK 2017 — Pavel BARTONÍČEK (ed.): Slaňáci ve světě – Slaný a Slánsko ve XX. století. Sborník příspěvků z historické konference. Slaný 2017

BARTONÍČEK 2020 — Pavel BARTONÍČEK (ed.): Neznámé kapitoly historie – Slaný a Slánsko ve XX. století. Sborník příspěvků z historické konference. Slaný 2020

BARTONÍČEK/FRANKOVÁ/HRABÁNKOVÁ 2010 — Pavel BARTONÍČEK/Božena FRANKOVÁ/Blažena HRABÁNKOVÁ (eds.): Armáda, Slaný a Slánsko ve 20. století. Sborník příspěvků z historické konference. Slaný 2010

BARTLOVÁ 2017 — Milena BARTLOVÁ a kol.: Co bylo Československo? Kulturní konstrukce státní identity. Praha 2017

BARTLOVÁ/VYBÍRAL 2015 — Milena BARTLOVÁ/Jindřich VYBÍRAL a kol.: Budování státu: Reprezentace Československa v umění, architektuře a designu. Praha 2015

BARTŮŠEK 2010 — Václav BARTŮŠEK: Piaristická kolej ve Slaném (1658–1700) a její rektori. In: STŘEDOČESKÝ SBORNÍK HISTORICKÝ 36/2010, 2010, 44–69

BAUMANN — Josef BAUMANN (ed.): Svity: pamětní list Slanska a okolí: 5. září 1880. Slaný 1880

BENEŠ 1940 — Ivo BENEŠ: Vývojové a upravovací plánování a program akce „Lepší Slaný“. Slaný 1940

BENEŠ 2016 — Ondřej BENEŠ: Metody zkoumání a interpretace architektury: Teoretický diskurs posledních čtyřiceti let se zřetelem k vlivu na architektonickou scénu v České republice. Praha 2016

BENEŠ/ŠEVČÍK 2017 — Ondřej BENEŠ/Oldřich ŠEVČÍK: Činnost komise pro ochranu památek XX. století. In: Česká komora architektů: Bulletin. Památky a historické prostředí 2017, 70–72

- BENEŠ/ PŘIBYL 2005 — Petr Regalát BENEŠ/ Vladimír PŘIBYL: Františkánský klášter ve Slaném. Slaný 2005
- BENEŠOVÁ 1984 — Marie BENEŠOVÁ: Česká architektura v proměnách dvou století: 1780–1980. Praha 1984
- BÍLEK 1882 — Tomáš V. BÍLEK: Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618. Praha 1882
- BLAU/ PLATZER 1999 — Eve BLAU/ Monika PLATZER (eds.) Zrození metropole: Moderní architektura a město ve střední Evropě 1890–1937. Praha 1999
- BRÁDKA 2020 — Jan J. BRÁDKA: Život pod vulkánem. Slaný 2020
- BUKOVSKÝ 2000 — Jan BUKOVSKÝ: Loretánské kaple v Čechách a na Moravě. Praha 2000
- CECHNER/ČENSKÝ 1908 — Antonín CECHNER/ Alois ČENSKÝ: Nekrolog. In: Architektonický obzor VII, 1908, 7
- ČÍZEK 1938 — Karel ČÍZEK: Čtyřicet let ve službách veřejnosti. Městské spořitelně na památku. In: ROČENKA MĚSTSKÉ SPOŘITELNY VE SLANÉM 1938, 71–79
- ČORNEJ 2014 — Petr ČORNEJ: Království dvojího lidu (1437–1485). In: HUSITSKÉ STOLETÍ 2014, 549–585
- ČEČRDLE 2017 — Jan ČEČRDLE: Továrník Pála a lepší Slaný (kat. výst.). Slaný 2017
- ČERNOUŠKOVÁ 2018 — Dagmar ČERNOUŠKOVÁ (eds.): Jak jsme chtěli bydlet: bytová politika Československa 1918–1938. Praha 2018
- ČERNUŠÁKOVÁ/PŘIBYL 2016 — Olga ČERNUŠÁKOVÁ/ Vladimír PŘIBYL: Umělci slánské Trhliny I. Slaný 2016
- DALIMIL/ FLAJŠHANS 1920 — DALIMIL/ Václav FLAJŠHANS (ed.): Česká kronika tak řečeného Dalimila. Praha 1920
- DAY 2004 — Christopher DAY: Duch a místo. Brno 2004
- DOBNER 2008 — Libor DOBNER: Jindřich Hulinský. Legendy ze Slaného i ze Slánska I., Slaný 2008
- DOBNER 2009 — Libor DOBNER: Jindřich Hulinský. Legendy ze Slaného i ze Slánska II., Slaný 2009
- DOBNER 2016 — Libor DOBNER: Slaný: kapitoly z historie královského města a okolí 1. Slaný 2016
- DOBNER 2017 — Libor DOBNER: Slaný: kapitoly z historie královského města a okolí 2. Slaný 2017
- DOBNER/ KUCHYŇKA 2005 — Libor DOBNER/ Zdeněk KUCHYŇKA: Historie a současnost podnikání na Kladensku a Slánsku. Žehušice 2005
- DOBNER/POŠTA 2015 — Libor DOBNER/ Libor POŠTA: Slánské hospody 2. díl. Brno 2015

- DULLA 2014 — Matúš DULLA a kol.: Kapitoly z historie bydlení. Praha 2014
- DURAS 1912 — František DURAS: Ze školství. In: Slánský obzor XX, 1912, 79–86
- DURAS 1916 — František DURAS: Městská obec Slánská v roce 1916. In: Slánský obzor XXIV, 1917, 63–65
- DVOŘÁKOVÁ/ KROTILOVÁ/ KŘESADLO/ MOUCHA/ PŘIBYL/ ŠŤOVÍČEK 1994 — Zora DVOŘÁKOVÁ/ Jana KROTILOVÁ/ Karel KŘESADLO/ Václav MOUCHA/ Vladimír PŘIBYL/ Jan ŠŤOVÍČEK: Kniha o Slaném. Slaný 1994
- EMLER 1870 — Josef EMLER (ed.): Pozůstatky desk zemských Království českého r. 1541 pohořelých = Reliquiæ tabularum terræ Regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum. 1. díl, Praha 1870
- FIALA 1925 — Václav FIALA: Slaný v letech 1618–1632. Praha 1925
- FOLTÝN/ SOMMER/ VLČEK 1997 — Pavel VLČEK, Petr SOMMER, Dušan FOLTÝN: Encyklopedie českých klášterů. Praha 1997
- FOŘTÍK 1937 — František FOŘTÍK: Vzpomínáme. In: Slánský obzor XLV, 1937, 3–10
- FRAMPTON 2004 — Kenneth FRAMPTON: Moderní architektura: Kritické dějiny. Praha 2004
- FRANKOVÁ/ HUŠÁKOVÁ 2002 — Božena FRANKOVÁ/ Ivana HUŠÁKOVÁ: Slánské hřbitovy. Slaný 2002
- FRANKOVÁ/ SEMOTANOVÁ/ ŽEMLIČKA 1998 — Božena FRANKOVÁ/ Eva SEMOTANOVÁ/ Josef ŽEMLIČKA: Historický atlas měst České republiky, svazek č. 6: Slaný, Praha 1998
- FRANKOVÁ/ HUŠÁKOVÁ/ HRABÁNKOVÁ 2008 — Božena FRANKOVÁ/ Ivana HUŠÁKOVÁ/ Blažena HRABÁNKOVÁ (eds.): Slaný a Slánsko ve 20. století. Sborník příspěvků z historické konference. Slaný 2008
- FREIMANNOVÁ 1983 — Milena FREIMANNOVÁ (ed.): Město v české kultuře 19. století. Praha 1983
- FRIČ/ SEDLÁKOVÁ 2006 — Pavel FRIČ/ Radomíra SEDLÁKOVÁ: 20. století české architektury. Praha 2006
- GEBHART 2018 — Jan GEBHART: Československo v pomnichovském období a v letech druhé světové války (1938–1945). In: DĚJINY ČESKÝCH ZEMÍ 2018, 447–174
- GLANCEY 2004 — Jonathan GLANCEY: Moderní architektura. Nejvýznamnější světové stavby 20. století. Praha 2004
- GÖSSEL/ LEUTHÄUSEROVÁ 2006 — Peter GÖSSEL/ Gabriele LEUTHÄUSEROVÁ: Architektura 20. století. Praha 2006
- GRÉGR 1884 — Julius GRÉGR: Otevření tanečního sálu. In: Národní listy XXIV, č. 349, 1884, 8

- HAASE 1831 — HAASE: Steinkohlen–Ferkaufts–Unkündigung. In: Intelligenzblatt zur Prager Zeitung, č. 223, 1831, 8
- HÁJEK Z LIBOČAN 1918 — Václav HÁJEK Z LIBOČAN: Kronika česká. I. Úvod, 644–904, doba pohanská. Praha 1918
- HAVLÍČEK 1964 — Josef HAVLÍČEK: Návrhy a stavby: 1925–1960. Praha 1964
- HAVLÍČEK 1998 — Petr HAVLÍČEK: Helma a rukavice patera Plachého. In: Jezuité IV, 1998, 23–26
- HAVLÍK/ KRATOCHVÍL/ NOVÝ 1996 — Pavel HAVLÍK/ Petr KRATOCHVÍL/ Otakar NOVÝ: Architektura a město. Praha 1996
- HARRIES 2011 — Karsten HARRIES: Etická funkce architektury. Praha 2011
- HAAS 1978 — Felix HAAS: Architektura 20. století. Praha 1978
- HAVLOVÁ/ JUNEK/ KOUKALOVÁ/ LUKEŠ 2006 — Ester HAVLOVÁ/ Jiří JUNEK/ Šárka KOUKALOVÁ/ Zdeněk LUKEŠ: 100 staveb: Moderní architektura Středočeského kraje. Praha 2006
- HLUŠIČKOVÁ 2003 — Hana HLUŠIČKOVÁ (ed.): Technické památky v Čechách na Moravě a ve Slezsku, III. díl P-S, Praha 2003
- HNÍDKOVÁ 2013 — Vendula HNÍDKOVÁ: Národní styl: Kultura a politika. Praha 2013
- HOZDECKÝ 1894 — Josef HOZDECKÝ: Zimní hospodářská škola ve Slaném. Světlo XVII, č. 17, 1894, 2
- HORÁČEK 2013 — Martin HORÁČEK: Za krásnější svět: Tradicionalismus v architektuře 20. a 21. století. Brno 2013
- HORNEKOVÁ 1998 — Jana HORNEKOVÁ (ed.): České art deco 1918–1938. Praha 1998
- HORSKÁ/ MAUR/ MUSIL 2002 — Pavla HORSKÁ/ Eduard MAUR/ Jiří MUSIL: Zrod velkoměsta: Urbanizace českých zemí a Evropa. Praha – Litomyšl 2002
- HOŘEJŠÍ 2009 — Miloslava HOŘEJŠÍ (ed.): 125 let nemocnice ve Slaném. Ročenka ke 125. výročí nemocnice. Slaný 2009
- HOUSER 1898 — František HOUSER: Veřejná knihovna v Slaném. In: Slánský obzor, 1898, ročník 6, číslo 1, 57–75
- HRŮZA 1965 — Jiří HRŮZA: Teorie města. Praha 1965
- HRŮZA 1977 — Jiří HRŮZA: Slovník soudobého urbanismu. Praha 1977
- HRŮZA 1989 — Jiří HRŮZA: Město Praha. Praha 1989
- HRŮZA 2014 — Jiří HRŮZA: Svět měst. Praha 2014
- HULÍNSKÝ 1928 — Jindřich HULÍNSKÝ: Město Slaný, jeho kraj a památnosti. Monografie města i okresu. Slaný 1928

- HULÍNSKÝ 1930 — Jindřich HULÍNSKÝ: Bývalá Lounská brána ve Slaném. Slánský obzor XXXVIII, 1930, 80–81
- HUŠÁKOVÁ 2009 — Ivana HUŠÁKOVÁ: Štechové a Slaný. Slánský obzor 15 (115), 2009, 21–30
- HUŠÁKOVÁ/PŘIBYL 2011 — Ivana HUŠÁKOVÁ/ Vladimír PŘIBYL: Zmizelé Čechy: Slaný. Praha – Litomyšl 2011
- CHOTĚBOR/PŘIBYL/SOMMER 2007 — Petr CHOTĚBOR/ Vladimír PŘIBYL/ Jan SOMMER: Sv. Gothard ve Slaném v proměnách věků (1137–2007). Slaný 2007
- CHYSKÝ/PÁLA 1940 — Jaroslav CHYSKÝ/ Jaroslav Jan PÁLA: Slaný ve fotografii. Slaný 1940
- CHYSKÝ 1940 — Čeněk CHYSKÝ: Naše města, jejich vznik, význam a stavební vývoj. Lepší Slaný. Slaný 1940
- JANATA 2016 — Michal JANATA: Velkoměsta v 19. a 20. století – křižovatky změn. Urbanistické strategie v komparativní perspektivě. Zlín 2016
- JAVORIN 1949 — Alfred JAVORIN: Divadla a divadelní sály v českých krajích, I. díl Divadla. Praha 1949
- JEHLÍK 2016 — Jan JEHLÍK: Rukověť urbanismu. Praha 2016
- KADEŘÁBEK 2003 — Josef KADEŘÁBEK: Karel Hubatka (1850–1865). In: Slánská radnice VI, č. 11, 2003, 8
- KADEŘÁBEK 2004 — Josef KADEŘÁBEK: Slánští purkmistrové a starostové 1850–1945 (V. část). Mag. Pharm. Jan Zoula (1913–1919). In: Slánská radnice VII, č. 3, 2004, 12–13
- KADEŘÁBEK/VÍŠEK 2003 — Josef KADEŘÁBEK/ Zdeněk VÍŠEK: Josef Hlaváček (1866–1868). In: Slánská radnice VI, č. 11, 2003, 8
- KADEŘÁBEK/VÍŠEK 2004 — Josef KADEŘÁBEK/ Zdeněk VÍŠEK: Slánští purkmistrové a starostové 1850–1945 (III. část). August Hemerka, šlechtic ze Stanmíru (1881–1887). In: Slánská radnice VII, č. 1, 2004, 8
- KAZDA 1920 — Karel KAZDA: Slaný po stránce historické (město a jeho kraj). Slaný 1920
- KEBRLE 1940 — Josef C. KEBRLE: Slánsko v Baarových spisech. Regionalistické motivy v díle Baarově. Slaný 1940
- KLUIBER/PŘIBYL/ŘEPA/ZACHOVÁ 2011 — Tomáš KLUIBER/ Vladimír PŘIBYL/ Tomáš ŘEPA/ Hana ZACHOVÁ: Kaple Božího hrobu u Slaného. Slaný 2011
- KOHOUT/VANČURA 1986 — Jiří KOHOUT / Jiří VANČURA. Praha 19. a 20. století: Technické proměny. Praha 1986
- KOHOUT/ŠVÁCHA 2014 — Michal KOHOUT / Rostislav ŠVÁCHA (eds.): Česká republika – moderní architektura. Čechy. Praha 2014

- KOMENDA/VÍŠEK 2003 — Jiří KOMENDA/ Zdeněk VÍŠEK: Antonín Prügl (1872–1880 a 1889–1900). In: Slánská radnice VI, č. 11, 9
- KOTOUČOVÁ 1940 — Helena KOTOUČOVÁ: O moderním bydlení. Lepší Slaný. Slaný 1940
- KOULA 1940 — Jan E. KOULA: Nová česká architektura a její vývoj ve XX. století. Praha 1940
- KRATOCHVÍL 2015 — Petr KRATOCHVÍL: Městský veřejný prostor. Praha 2015
- KRATOCHVÍL 2012 — Petr KRATOCHVÍL (ed.): Architektura a veřejný prostor. Praha 2012
- KRATOCHVÍL 2005 — Petr KRATOCHVÍL (ed.): O smyslu a interpretaci architektury: Sborník textů zahraničních autorů. Praha 2005
- KRATOCHVÍL 2009 — Petr KRATOCHVÍL (ed.): Velké dějiny zemí Koruny české: Tematická řada: Architektura. Praha – Litomyšl 2009
- KRATOCHVÍLOVÁ 2004 — Dana KRATOCHVÍLOVÁ: Čeněk Peters (1921–1925). In: Slánská radnice VII, č. 7, 2004, 8
- KRECAR 1907 — Antonín KRECAR: Paměti královského města Slaného. V poddanství. Slánský obzor XV, 1907, 5–12
- KRECAR 1910 — Antonín KRECAR: Paměti královského města Slaného. V době ústavní. Slánský obzor XVIII, 1910, 1–27
- KRECAR 1908 — Antonín KRECAR: Jubilejní památník na oslavu dvěstěpadesátiletého trvání c. k. gymnasia v Slaném, 1658–1808, 1858–1908. Slaný 1908
- KUBÁNEK 2012 — Vladimír KUBÁNEK: Královské město Slaný na pozadí historie I. L. P. 750–1945, Brno 2012
- KUBÁNEK 2017 — Vladimír KUBÁNEK: Královské město Slaný na pozadí historie II. L. P. 1945–1989, Brno 2017
- KUBEŠ 1941 — Vladimír KUBEŠ: Peněžnictví a podpora stavebního ruchu. Lepší Slaný. Slaný 1941
- KUBEŠ/PÁLA 1939 — Jaroslav KUBEŠ/ Jaroslav Jan PÁLA: Lepší Slaný, výstava námětů a návrhů. Lepší Slaný. Slaný 1939
- KUČA 2004 — Karel KUČA: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, 6. díl Pro-S. Praha 2004
- KYLIES 1932 — Josef KYLIES: Mikoláš Aleš ve Slaném. Slánský obzor XL, 1932, 1–8
- LACINA 1885 — Josef LACINA: Paměti královského města Slaného. Díl I. Za svobody i v porobě. Slaný 1885
- LAHODA/ NEŠLEHOVÁ/ PLATOVSKÁ/ ŠVÁCHA/ BYDŽOVSKÁ 1998 — Vojtěch LAHODA/ Mahulena NEŠLEHOVÁ/ Marie PLATOVSKÁ/ Rostislav ŠVÁCHA/ Lenka BYDŽOVSKÁ (eds.) Dějiny českého výtvarného umění IV. Praha 1998

- LAMPUGNANI 1997 — Vittorio Magnago LAMPUGNANI (ed.): The Thames and Hudson Dictionary of 20th-Century Architecture. Londýn 1997
- LYNCH 2004 — Kevin LYNCH: Obraz města. Praha 2004
- MAIER 2005 — Karel MAIER: Hospodaření a rozvoj českých měst 1850–1938. Praha 2005
- MATĚJČEK/ WIRTH 1922 — Antonín MATĚJČEK/ Zdeněk WIRTH: Česká architektura XIX. století. Praha 1922
- MAYSL 1900 — Albert MAYSL: Slaný a okolí. Slaný 1900
- MILTNER 1883 — Jan Bohuslav MILTNER: Kalendář historický Daniela Vepřka, měštěnína Slánského. Hradec Králové 1883
- MÍČKO/SVOBODA 1956 — Miroslav MÍČKO/ Emanuel SVOBODA: Mikoláš Aleš nástěnné malby. Praha 1956
- MOUCHA 1940 — Josef MOUCHA: Budování města a jeho potřeby s hlediska zdravotního. Lepší Slaný. Slaný 1940
- MÖLZER 1940 — Eustach MÖLZER: O výstavbě a regulaci měst. Regulační plán – základ šťastné budoucnosti města. Lepší Slaný. Slaný 1940
- NEUBERT 1879 — Fr. NEUBERT (ed.): Svobodný občan. Časopis věnovaný lidu našemu VIII, č. 18, 1879, 4
- NORBERG-SCHULZ 1944 — Christian NORBERG-SCHULZ: Genius loci: K fenomenologii architektury. Praha 1994
- NORBERG-SCHULZ 2016 — Christian NORBERG-SCHULZ: Principy moderní architektury. Praha 2016
- NOVÁK 1908–1909 — Arne NOVÁK: O malém městě. Styl I, 1908–1909, 291–306
- NOVÝ 1971 — Otakar NOVÝ: Architekti Praze. Praha 1971
- NOVÝ 1998 — Otakar NOVÝ: Česká architektonická avantgarda. Praha 1998
- OTTOMANSKÁ/ STEINOVÁ 2015 — Stanislava OTTOMANSKÁ, Šárka STEINOVÁ: Život a dílo zahradního architekta Josefa Kumpána (1885–1961). Praha 2015
- OTTOMANSKÁ/ STEINOVÁ 2017 — Stanislava OTTOMANSKÁ, Šárka STEINOVÁ: Život a dílo zahradního architekta Josefa Vaňka (1886–1968). Praha 2017
- OTTOMANSKÁ/ STEINOVÁ/ZÁMEČNÍK 2017 — Stanislava OTTOMANSKÁ/ Šárka STEINOVÁ / Roman ZÁMEČNÍK: Zahradní umění první Československé republiky a její zahradníci. Praha 2017
- PÁLA 1939 — Jaroslav Jan PÁLA: Co bude s regulačním plánem města Slaného. In: Svobodný občan LXVIII, č. 10, 1939, 1
- PÁLA 1940 — Jaroslav Jan PÁLA: Směrnice pro občanskou spolupráci. Lepší Slaný. Slaný 1940

- PÁNEK 2018 — Jaroslav PÁNEK: Český stavovský stát v habsburské monarchii (1526–1620). In: DĚJINY ČESKÝCH ZEMÍ 2018, 191–232
- PAVELKA 1941 — Jaroslav PAVELKA: Slaný. Praha 1941
- PECHAR/ URLICH 19981 — Josef PECHAR/ Petr URLICH: Programy české architektury. Praha 1981
- PELČÁK/ŠKRABAL/WAHLA 1998 — Petr PELČÁK/ Jindřich ŠKRABAL/ Ivan WAHLA: Otto Eisler 1893–1968. Brno 1998
- PEŠATA 2020 — Jáchym PEŠATA: Historie slánských Židů. In: Masarykův lid XXVI, 2020, 12–16
- PEŠEK 1999 — Jiří PEŠEK: Od aglomerace k velkoměstu: Praha a středoevropské metropole 1850–1920. Praha 1999
- PODLAHA 1913 — Antonín PODLAHA: Posvátná místa království českého. Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterův i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v království Českém. Díl VII. Vikariát Slanský. Praha 1913
- POPELOVÁ/ ŠLAPETA/ VORLÍK 2018 — Lenka POPELOVÁ/ Vladimír ŠLAPETA/ Petr VORLÍK: Stavby století Čech, Moravy a Slezska 1918–2018. Praha 2018
- PŘIBYL 1988 — Vladimír PŘIBYL: Baroko ve Slaném. Slaný 1988
- PŘIBYL 2003a — Vladimír PŘIBYL: Wilsonova ulice (kat. výst.) Slaný 2003
- PŘIBYL 2003b — Vladimír PŘIBYL: Wiehlův dům čp. 560. In: Slánská radnice VI, č. 3, 16
- PŘIBYL 2004a — Vladimír PŘIBYL: Pomník Bedřicha Smetany ve Slaném. In: Slánská radnice X, 2004, 15
- PŘIBYL 2004b — Vladimír PŘIBYL: Slánské pamětihodnosti. In: Slánská radnice VII, 2004, 15
- PŘIBYL 2009 — Vladimír PŘIBYL: Nad původními plány slánské piaristické koleje. In: SLÁNSKÉ ROZHOVORY 2008-PIARISTÉ 2009, 37–40
- PŘIBYL 2011 — Vladimír PŘIBYL: S moderní architekturou vstoupili do Slaného metodisté. In: Slánská radnice XIV, 2011, 15
- PŘIBYL/ŠKRANCOVÁ 2017 — Vladimír PŘIBYL/ Markéta ŠKRANCOVÁ: Umělci slánské Trhliny II. Slaný 2017
- RASMUSSEN 2016 — Steen Eiler RASMUSSEN: Jak vnímat architekturu. Praha 2016
- SALINGAROS 2017 — Nikos A. SALINGAROS: Sjednocená teorie architektury: Forma, jazyk, komplexita. Brno 2017
- SEDLÁČEK 1891 — August SEDLÁČEK: Hrady, zámky a tvrze Království Českého, díl osmý. Praha 1891

- SEDLÁKOVÁ/ FRIČ 2006 — Radomíra SEDLÁKOVÁ/ Pavel FRIČ: 20. století české architektury. Praha 2006
- SCHEINPFLUG 1938 — Karel SCHEINPFLUG: O slánském průmyslu. In: ROČENKA MĚSTSKÉ SPOŘITELNY VE SLANÉM 1938, 59–66
- SLUNEČKO 1937 — Vladimír SLUNEČKO: Několik dat z kroniky města i okresu. In: Slánský obzor XLIV, 1937, 19–23
- STAŇKOVÁ 1991 — Jaroslava STAŇKOVÁ: Pražská architektura. Praha 1991
- STARÝ 1942 — Oldřich STARÝ: Soutěže. In: Architektura, spojené časopisy Stavba, Stavitel, Styl, IV, č. 4, 1942, nepag.
- STOMPFE 1994 — Milan STOMPFE: Světlo & síla, 75 let firmy Palaba, aneb co uměl český management za 1. republiky. Slaný 1994
- SVOBODA/ LUKEŠ/ HAVLOVÁ 1997 — Jan E. SVOBODA/ Zdeněk LUKEŠ/ Ester HAVLOVÁ: Praha 1891–1918: Kapitoly o architektuře velkoměsta. Praha 1997
- SVOBODA/ NOLL/ HAVLOVÁ 2000 — Jan E. SVOBODA/ Jindřich NOLL/ Ester HAVLOVÁ: Praha 1919–1940: Kapitoly o meziválečné architektuře. Praha 2000
- SVOBODA/ NOLL/ SKALA 2006 — Jan E. SVOBODA/ Jindřich NOLL/ Vladislav SKALA: Praha 1945–2003: Kapitoly z poválečné a současné architektury. Praha 2006
- ŠEVČÍK 1999 — Oldřich ŠEVČÍK: Programy a prohlášení architektů XX. století. Praha 1999
- ŠLAPETA 2018 — Vladimír ŠLAPETA (ed.): Stavby století ve Středočeském kraji 1918–2018. Praha 2018
- ŠTECH 2010 — Václav ŠTECH: Přes osnaté dráty. /Paměti českého tvrdohlavce/. Slaný 2010
- ŠTECH 1967 — Václav Vilém ŠTECH: V zamlženém zrcadle. Praha 1967
- ŠTECH 1970 — Václav Vilém ŠTECH: Za plotem domova. Praha 1970
- ŠTĚTINA 1940 — Josef ŠTĚTINA: O současném stavu a požadavcích slánského národního školství. Lepší Slaný. Slaný 1940
- ŠUBERT 1881 — František Adolf ŠUBERT: Národní divadlo v Praze, dějiny jeho i stavba dokončená. Praha 1881
- ŠUPÍK 1902 — Karel ŠUPÍK: Veřejná plovárna a koupelna. Slánský obzor X, 1902, 59–64
- ŠVÁCHA 2000 — Rostislav ŠVÁCHA: Lomené, hranaté a obloukové tvary: Česká kubistická architektura 1911–1923. Praha 2000
- ŠVÁCHA 1995 — Rostislav ŠVÁCHA: Od moderny k funkcionalismu: Proměny pražské architektury první poloviny dvacátého století. Praha 1995
- ŠVÁCHA 2005 — Rostislav ŠVÁCHA: Architektura čtyřicátých let. In: DČVU V, 31–73

- ŠVÁCHA 2012 — Rostislav ŠVÁCHA (ed.): Naprej!: Česká sportovní architektura 1567–2012. Praha 2012
- ŠVÁCHA 2010 — Rostislav ŠVÁCHA (ed.): Slavné vily Středočeského kraje. Praha 2010
- ŠVÁCHA/ PLATOVSKÁ 2005 — Rostislav ŠVÁCHA/ Marie PLATOVSKÁ (eds.): Dějiny českého výtvarného umění V. Praha 2005
- ŠVÁCHA/ PLATOVSKÁ 2007 — Rostislav ŠVÁCHA/ Marie PLATOVSKÁ (eds.): Dějiny českého výtvarného umění VI. Praha 2007
- TILLE 1908–1909 — Václav TILLE: Nový život malého města. Styl I, 1908–1909, 307–319
- TROJAN 1937 — Jaroslav TROJAN: Několik kapitol ze starého rybníkářství na Slánsku. In: Slánský obzor XLV, 1937, 11–20
- VČELÁK 1934 — Jiří VČELÁK: Oslavy, přednášky, výstavy a jiné podniky, jež pořádal Musejní spolek nebo které měly k němu určitý vztah. In: Slánský obzor XLII, 1934, 19–21
- VEGESACK 1925 — Alexander von VEGESACK: Český kubismus: Architektura a design 1910–1925. Weil am Rhein 1991
- VELC 1902 — Ferdinand VELC: Okresní dům. Slánský obzor X, 1902, 71–77
- VELC 1904 — Ferdinand VELC: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Slanském. 1904
- VESELÝ 2008 — Dalibor VESELÝ: Architektura ve věku rozdělené reprezentace: Problém tvořivosti ve stínu produkce. Praha 2008
- VÍŠEK 2003a — Zdeněk VÍŠEK: Josef Hubatka (1868–1871). In: Slánská radnice VI, č. 11, 2003, 9
- VÍŠEK 2003b — Zdeněk VÍŠEK: Antonín Formánek (1900–19904). In: Slánská radnice VI, č. 12, 2003, 6
- VÍŠEK 2004a — Zdeněk VÍŠEK: Osudy slánského patriota Karla Čížka a jeho rodiny. In: Slánský obzor XI, 2004, 113–125
- VÍŠEK 2004b — Zdeněk VÍŠEK: Slánští purkmistrové a starostové 1850–1945 (VIII. část), Jaroslav Jan Pála (1940–1944). In: Slánská radnice VII, č. 8, 2004, 4–6
- VLČEK 2004 — Pavel VLČEK: Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha 2004
- VLNAS 2008 — Vít VLNAS: České stavovské povstání (1618–1620). In: VELKÉ DĚJINY ZEMÍ KORUNY ČESKÉ 2008. 10–64
- VOJVODÍK/ WIENDL 2011 — Josef VOJVODÍK/ Jan WIENDL (eds.): Heslář české avantgardy: Estetické koncepty a proměny uměleckých subjektů v letech 1908–1958. Praha 2011

- VOLFOVÁ 2008 — Eva VOLFOVÁ: Poznámky k vývoji měst Rakovník a Slaného v posledních sedmdesáti letech. In: SLÁNSKÉ ROZHOVORY 2007. 2008, 14–18
- VONDROVSKÝ 1991 — Ivo VONDROVSKÝ: Opevnění Prahy. In: Studentské listy, nezávislý politický a kulturní čtrnáctideník II, 1991, 15
- VORLÍK 2010 — Petr VORLÍK: Dějiny architektury dvacátého století. Praha 2010
- VRÁNA 2009 — Karel VRÁNA a kol.: V jednom společenství. Životní příběhy světců. Praha 2009
- VYBÍRAL 2002 — Jindřich VYBÍRAL: Česká architektura na prahu moderní doby. Praha 2002
- WIRTH 1906 — Zdeněk WIRTH: Děkanský kostel sv. Gotharda ve Slaném. Slánský obzor XIV, 1906, 3–9
- WIRTH 1908–1909 — Zdeněk WIRTH: Stavební rytmus malého města. Styl I, 1908–1909, 327–336
- WIRTH 1920 — Zdeněk WIRTH: Slaný v době imperiu I. Slánský obzor XXVIII, 1920, 3–23
- WIRTH 1938 — Zdeněk WIRTH: Slaný – Obraz českého města, pohledy do kulturních dějin Slaného a Slánska. In: ROČENKA MĚSTSKÉ SPOŘITELNY VE SLANÉM 1938, 11–32
- ZATLOUKAL 2002 — Pavel ZATLOUKAL: Příběhy z dlouhého století: Architektura let 1750–1918 na Moravě a ve Slezsku. Olomouc 2002

Archivní prameny

Národní archiv, Policejní ředitelství I, konskripce (1850-1914), karton 693, obraz 684

Internetové zdroje

Virtuální průvodce po středověkém opevnění královského města Slaný [2022-11-01]
<<https://www.infoslany.cz/virtualni-pruvodce-po-stredovekem-opevneni-kralovskeho-mesta-slany/d-1102>>

Industriální topografie: *Honoré de Liser, přádelna bavlněné příze* [2022-11-05]
<<http://www.industrialnitopografie.cz/karta.php?zaznam=V006076>>

Industriální topografie: *Strojírna Bolzano, Tedesco a spol.* [2022-11-05]

<<http://www.industrialnitopografie.cz/karta.php?zaznam=V006075>>

Industriální topografie: *Železniční stanice Slaný* [2022-11-06]

< <http://www.industrialnitopografie.cz/karta.php?zaznam=V008875>>

Národní památkový ústav. Památkový katalog: *Synagoga, Slaný* [2022-11-10]

<<https://pamatkovykatalog.cz/synagoga-2323660>>

Industriální topografie: *Slánská akc. továrna na strojená hnojiva a lučebniny*

[2022-11-06] <<http://www.industrialnitopografie.cz/karta.php?zaznam=V006073>>

Národní památkový ústav. Památkový katalog: *Synagoga, Velvary* [2022-11-10]

<<https://www.pamatkovykatalog.cz/synagoga-14537743>>

Paměť národa. Vzpomínky pamětníků se Slaného a Slánska: *Jarmila Fricová, roz.*

Pálová [2022-11-12]<<https://www.pametnaroda.cz/cs/fricova-roz-palova-jarmila-1929>>

Národní památkový ústav. Památkový katalog: *Louny – městská památková zóna*

[2022-11-20] <<https://pamatkovykatalog.cz/louny-mestska-pamatkova-zona-7664766>>